

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Savjet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2015. godina. Ovaj prevod urađen je uz pomoć Fonda za ljudska prava Savjeta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund) i nije obavezujući za Sud. Više informacija može se pronaći u punoj izjavi o autorskim pravima na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2015. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2015. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document

VELIKO VIJEĆE

PREDMET CHIRAGOV I DRUGI PROTIV JERMENIJE

(Predstavka br. 13216/05)

PRESUDA
Meritum

STRAZBUR

16. jun 2015. godine

Ova presuda je pravosnažna ali može biti predmet redaktorskih izmjena.

U predmetu Chiragov i drugi protiv Jermenije

Evropski sud za ljudska prava zasijedajući u Velikom vijeću u sastavu

Dean Spielmann, *Predsjednik*,

Josep Casadevall,

Guido Raimondi,

Mark Villiger,

Isabelle Berro,

Ineta Ziemele,

Boštjan M. Zupančič,

Alvina Gyulumyan,

Khanlar Hajiyeu,

George Nicolaou,

Luis López Guerra,

Ganna Yudkivska,

Paulo Pinto de Albuquerque,

Ksenija Turković,

Egidijus Kūris,

Robert Spano,

Iulia Antoanella Motoc, *sudije*,

i Michael O'Boyle, *Zamjenik sekretara Suda*,

Nakon vijećanja bez prisustva javnosti dana 22-23. januara 2014. i 22. januara 2015. godine

izriče sljedeću presudu koja je usvojena 11. juna 2014. godine:

POSTUPAK

1. Predmet je formiran na osnovu predstavki (br. 15018/11 i 61199/12)) protiv Republike Jermenije koje je 6. aprila 2005. godine, Sudu po članu 34 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija) podnijelo šest državljana Azerbejdžana, g. Elkhan Chiragov, g. Adishirin Chiragov, g. Ramiz Gebrayilov, g. Akif Hasanof, g. Fekhreiddin Pashayev i g. Qaraca Gabrayilov (u daljem tekstu: podnosioci predstavke). Šesti podnosilac predstavke preminuo je u junu 2005. godine. Predstavku je u njegovo ime vodio njegov sin g. Sagatel Gabrayilov.

1. Podnosiocce predstavke kojima je odobrena besplatna pravna pomoć zastupali su g. M. Miller, advokat, g. C. Vine, g-đa M. Butler, G. M. Ivers, g-đa B. Poyner i g. S. Swaroop, advokati sa praksom u londonu, kao i g. K. Yıldız. Jermensku vladu (u daljem tekstu: Vlada) zastupao je njen Zastupnik, g. G. Kostanyan, Zastupnik Republike Jermenije pred Sudom.

2. Podnosioci predstavke naveli su, konkretno, da su bili spriječeni da se vrate u okrug Lachin na teritoriji koju je okupirala tužena Vlada, da zato nisu mogli da uživaju u svojoj imovini i domovima koji su tamo smješteni i

da nisu dobili nikakvu nadoknadu za to što su izgubili. Oni su naveli da je to predstavljalo kontinuiranu povredu člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju i člana 8 Konvencije. Štaviše, naveli su da je došlo i do povrede člana 13 Konvencije jer za navedene pritužbe nije bilo dostupnog djelotvornog pravnog lijeka. I na kraju, oni su tvrdili, s obzirom na sve pritužbe koje su ovdje iznesene, da su bili podvrgnuti diskriminaciji zbog svog etničkog porijekla i vjerske pripadnosti i da je to predstavljalo povredu člana 14 Konvencije.

3. Predstavka je dodijeljena Trećem odjeljenju Suda (pravilo 52 stav 1 Poslovnika Suda). Vlada Azerbejdžana iskoristila je svoje pravo da se umiješa po članu 36 stav 1 Konvencije. Njih je zastupao njihov Zastupnik, g. C. Asgarov.

4. Dana 9. marta 2010. godine Vijeće Trećeg odjeljenja, u sastavu sudije Josep Casadevall, Elisabet Fura, Corneliu Bîrsan, Boštjan M. Zupančič, Alvina Gyulumyan, Egbert Myjer i Luis López Guerra, te Stanley Naismith, Zamjenik sekretara Odjeljenja, ustupili su svoju nadležnost Velikom vijeću, pri čemu se nijedna strana nije protivila tom ustupanju

6. Sastav Velikog vijeća određen je prema odredbama člana 26 stavovi 4 i 5 Konvencije i Pravilu 24 Poslovnika Suda. Predsjednik Suda odlučio je da u interesu pravilnog sprovođenja pravde, ovaj predmet i predmet *Sargsyan protiv Azerbejdžana* (predstavka br 40167/06) treba da budu dodijeljeni istom sastavu Velikog vijeća (Pravila 24, 42 stav 2 i 71).

5. Rasprava o prihvatljivosti i meritumu predstavki održana je javno u Zgradi ljudskih prava u Strazburu dana 15. septembra 2010. godine (pravilo 59 stav 3).

6. Dana 14. decembra 2011. godine predstavka je proglašena prihvatljivom od strane Velikog vijeća u sastavu: sudije Nicolas Bratza, Jean-Paul Costa, Christos Rozakis, Françoise Tulkens, Josep Casadevall, Nina Vajić, Corneliu Bîrsan, Peer Lorenzen, Boštjan M. Zupančič, Elisabet Fura, Alvina Gyulumyan, Khanlar Hajiyev, Egbert Myjer, Sverre Erik Jebens, Giorgio Malinverni, George Nicolaou i Luis López Guerra, te Michael O'Boyle, Zamjenik sekretara.

7. Podnosioci predstavke i tužena Vlada su zatim podnijeli svoja pisana zapažanja (pravilo 59 stav 1) o meritumu. Uz to su primljeni i komentari treće strane koje je poslala Vlada Azerbejdžana.

8. Rasprava o osnovanosti predstavki održana je javno u Zgradi ljudskih prava u Strazburu dana 22. januara 2014. godine.

Pred Sud su istupili:

- (a) *za tuženu Vladu*
g. G. KOSTANYAN,	<i>Zastupnik,</i>
g. G. ROBERTSON, ADVOKAT,	<i>branilac,</i>
g. E. BABAYAN,	
g. T. COLLIS,	<i>savjetnici;</i>
- (b) *za podnosioc predstavlki*
g. M. MULLER, ADVOKAT,	
g. M. IVERS,	
g. S. SWAROOP,	
g-đa M. BUTLER,	<i>Branilac,</i>
g-đa C. VINE,	
g-đa B. POYNOR,	
g-đa S. KARAKAŞ,	
g-đa A. EVANS,	<i>savjetnici;</i>
- (c) *za Vladu Azerbejdžana*
g. C. ASGAROV,	<i>Zastupnik,</i>
g-đa M.N. SHAW, advokat,	
g. G. LANSKY,	<i>branilac,</i>
g. O. GVALADZE,	
g. H. TRETTER,	
g-đa T. UR DANETA WITTEK,	
g. O. ISMAYILOV,	<i>savjetnici.</i>

Bili su prisutni i podnosioci predstavlke A. Hasanof i F. Pashayev.

Sud je saslušao obraćanja g. Mullera, g. Swarropa, g. Iversa, g-de Butler, g. Robertsona, g. Shawa i g. Lansky.

9. Nakon rasprave, Sud je odlučio da za ispitivanje predmeta nije potrebno da se organizuje misija utvrđivanja činjenica niti da se sprovede saslušavanje svjedoka.

ČINJENICE

1. OKOLNOSTI PREDMETA

A. Kontekst

10. U vrijeme raspada SSSR, Autonomna oblast Nagorno-Karabakh (u daljem tekstu: NKAO) je bila autonomna pokrajina Sovjetske Socijalističke

Republike Azerbejdžan (u daljem tekstu: SSR Azerbejdžan) Smještena na teritoriji SSR Azerbejdžan, ova oblast pokriva 4.388 kvadratnih kilometara. U jedno vrijeme nije bilo zajedničke granice između Nagorno-Karabakha (čije je jermensko ime Artsakh) i Sovjetske Socijalističke Republike Jermenije (SSR Jermenija), koje su bile razdvojene teritorijom Azerbejdžana, na najkraćoj udaljenosti od Lachina, uključujući i pojas zemljišta koji se nazivao "Lachinski koridor", koji je bio širok manje od kilometra.

11. Prema popisu stanovništva iz SSSR-a za 1989. godinu NKAO je imao 189.000 stanovnika od čega su 77% bili etnički Jermeni, 22% etnički Azeri, a tu su živjele i ruska i kurdska manjina. Okrug Lachin imao je drugačiju demografiju, jer su veliku većinu od ukupno otprilike 60.000 stanovnika, predstavljali Kurdi i Azeri. Samo 5-6% bili su Jermeni.

12. Početkom 1988. godine u Stepanakertu, regionalnom glavnom gradu NKAO, održane su demonstracije, kao i u jermenskom glavnom gradu Jerevanu, a na njima se zahtjevalo da se Nagorno-Karabakh pripoji Jermeniji. Dana 20. februara Sovjet NKAO uputio je zahtjev Vrhovnim sovjetima SSR Jermenije, SSR Azerbejdžana, te SSSR, da se dozvoli da se NKAO otcijepi od Azerbejdžana i pripoji Jermeniji. Ovaj je zahtjev odbio Vrhovni sovjet SSSR-a 23. marta. U junu je taj zahtjev odbio i Vrhovni sovjet Azerbejdžana dok je Vrhovni sovjet u Jermeniji glasao za ujedinjenje.

13. Tokom 1988. godine nastavile su se demonstracije kojima se zahtjevalo ujedinjenje. Okrug Lachin bio je poprište blokiranih puteva i napada. Borbe su vodile, gubici su bili veliki, a rijeke izbjeglica, po stotine hiljada sa svake strane, tekle su između Jermenije i Azerbejdžana. Kao posljedica toga, 12. januara 1989. godine Vlada SSSR-a odredila da će NKAO biti pod direktnom upravom Moskve. Međutim, 28. novembra te godine, kontrola nad ovom pokrajinom vraćena je Azerbejdžanu. Nekoliko dana kasnije, 1. decembra, Vrhovni sovjet SSR Jermenija i Regionalni sovjet Nagorno-Karabakha usvojili su zajedničku rezoluciju, "O ponovnom ujedinjenju Nagorno-Karabakha sa Jermenijom". Kao rezultat ovog rješenja u januaru 1990. godine utvrđen je zajednički budžet za ova dva entiteta, a odluka da se Nagorno-Karabakh uključi u predstojeće izbore u Jermeniji donesena je u proljeće te godine.

14. Početkom 1990. godine, nakon eskalacije konflikta, sovjetske trupe stigle su u Baku i Nagorno-Karabakh, i u Nagorno-Karabakhu je uvedeno vanredno stanje. Nasilni sukobi između Jermena i Azirija su se, međutim, nastavili, uz povremene intervencije sovjetskih snaga.

15. Dana 30. avgusta 1991. godine Azerbejdžan je proglasio nezavisnost od Sovjetskog Saveza. To je kasnije formalizovano putem usvajanja Ustavnog zakona o nezavisnosti države 18. oktobra. Dana 2. septembra Sovjet NKAO proglasio je osnivanje Republike Nagorno-Karabakh (u daljem tekstu: NKR), koja se sastojala od teritorije NKAO i okruga

Shaumyan iz Azerbejdžana i proglasili su da nisu više u jurisdikciji Azerbejdžana. Dana 26. novembra parlament Azerbejdžana ukinuo je autonomiju koju je ranije uživao Nagorno-Karabakh. Na referendumu organizovanom u Nagorno-Karabakhu dana 10. decembra, 99.9% izašlih glasača glasalo je za secesiju. Međutim, Aziri su bojkotovali referendum. Istog mjeseca Sovjetski Savez je prestao da postoji i sovjetske trupe počele su da se povlače iz regiona. Vojna kontrola nad Nagorno-Karabakhom brzo je prelazila u ruke Jermena iz Karabakha. Dana 6. januara 1992. godine NKR, na osnovu rezultata referenduma, ponovo je potvrdio svoju nezavisnost od Azerbejdžana.

16. Početkom 1992. godine sukobi su postepeno eskalirali u rat u punom smislu te riječi. Etnički Jermeni osvojili su nekoliko Azerskih selja, u čemu je stradalo i područje napustilo najmanje nekoliko stotina lica.

17. Okrug Lachin, naročito grad Lachin, mnogo je puta bio meta napada. Podnosioci predstavke su tvrdili da su napade vršile i trupe Nagorno-Karabakha i trupe Republike Jermenije. Tužena Vlada tvrdila je, međutim, da Jermenija nije učestvovala u dešavanjima, već da su vojne akcije vršile odbrambene snage Nagorno-Karabakha i grupe dobrovoljaca. Gotovo osam mjeseci 1991. godine putevi prema Lachinu bili su pod kontrolom snaga Jermenskog etniciteta koje su branile i kontrolisale prelaze. Grad Lachin bio je u potpunoj izolaciji. Sredinom 1992. godine Lachin je bombardovan iz vazduha pri čemu su mnoge kuće uništene.

18. Dana 17. maja 1992. godine, mještani su pobjegli kada su shvatili da trupe brzo napreduju ka Lachinu. Narednog dana grad Lachin su osvojile snage jermenskog etniciteta. Izgleda da je grad opljačkan i spaljen u danima nakon preuzimanja. Prema informacijama koje je tužena Vlada dobila od vlasti NKR, grad Lachin i okolna sela Aghbulag, Chirag i Chiragli potpuno su uništeni tokom tog vojnog sukoba.

19. U julu 1992. godine Jermenski parlament donio je odluku da neće potpisati međunarodni sporazum u kome se propisuje da Nagorno-Karabakh ostaje dio Azerbejdžana.

20. Prema izvještaju organizacije *Human Rights Watch* (HRW) ("Sedam godina konflikta u Nagorno-Karabakhu", decembar 1994. godine), osvajanje okruga Lachin dovelo je do toga da je otprilike 30.000 Azera postanu raseljena lica, od kojih mnogi kurdskeg porijekla.

21. Nakon osvajanja Lachina, etničke jermenske snage nastavile su i osvojile još četiri okruga u Azerbejdžanu u okolini Nagorno-Karabakha (Kelbajar, Jabrayi, Gubadly i Zangilan) i značajne djelove još dva okruga (Agdam i Fizuli).

22. Dana 5. maja 1994. godine sporazum o prekidu vatre (Protokol iz Bishkeka) potpisali su Jermenija, Azerbejdžan i NKR nakon posredovanja Rusije. Taj je sporazum stupio na snagu 12. maja.

23. Prema pomenutom izvještaju HRW, u periodu između 1988. i 1994. godine, prema procjenama je 750.000 Azera protjerano iz Nagorno-

Karabakha, Jermenije i sedam azerbejdžanskih okruga oko Nagorno-Karabakha. Prema informacijama jermenskih vlasti, registrovano je 335.000 jermenskih izbjeglica iz Azerbejdžana i 78.000 interno raseljenih lica (iz regiona Jermenije koji se graniči sa Azerbejdžanom).

B. Sadašnja situacija

24. Prema navodima tužene Vlade, NKR ima kontrolu nad 4.061 kvadratnim kilometrom bivše Autonomne oblasti Nagorno-Karabakh. Dok se raspravlja o tome koliko je od dva osvojena okruga okupirao NKR, izgleda da okupirana teritorija sedam okolnih okruga ukupno iznosi otprilike 7.500 kvadratnih kilometara.

25. Procjene sadašnjeg broja stanovnika u Nagorno-Karabakhu kreću se od 120.000 i 145.000 ljudi, od čega su 95% etnički Jermeni. Bukvalno nema Azerbejdžanaca. U okrugu Lachin ima između 5.000 i 10.000 Jermena.

26. Još uvijek nije postignuto političko rješenje konflikta. Samo-proglašenu nezavisnost NKR nije priznala nijedna država niti međunaodna organizacija. Kršenja sporazuma o prekidu vatre iz 1994. godine koja se ponavljaju duž granica dovela su do gubitka mnogih života, a retorika zvaničnika ostala je neprijateljska. Štaviše, prema međunarodnim izvještajima, tenzije su se skorijih godina povećale, a vojnih izdaci u Jermeniji i Azerbejdžanu su značajno porasli.

27. Nekoliko prijedloga za mirno rješenje konflikta je propalo. Pregovori su vođeni pod pokroviteljstvom OEBS-a (Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju) i takozvane Grupe iz Minska. U Madridu su u novembru 2007. godine tri ko-predsjedavajuća ove grupe - Francuska, Rusija i Sjedinjene Države - predstavile Jermeniji i Azerbejdžanu niz Osnovnih principa za rješenje sukoba. Osnovni principi, koji su od tada ažurirani pozivaju, između ostalog, na vraćanje teritorija oko Nagorno-Karabakha pod kontrolu Azerbejdžana, privremeni status Nagorno-Karabakha uz pružanje garancija za bezbjednost i samoupravljanje, koridorsku vezu Jermenije i Nagorno-Karabakha, buduće određenje konačnog pravnog statusa Nagorno-Karabakha kroz pravno obavezujući referendum, pravo svih raseljenih lica i izbjeglica na međunarodnom nivou da se vrate na njihova ranija prebivališta, i međunarodne garancije za bezbjednost koje bi uključivale mirovne operacije. Ideja usvajanja ovih principa od strane Jermenije i Azerbejdžana jeste da se omogući izrada nacрта sveobuhvatnog i detaljnog rješenja sukoba. Nakon intenzivne "shuttle" diplomatije diplomata Grupe iz Minska i niza sastanaka između predsjednika ove dvije države 2009. godine, proces je izgubio zamajac 2010. godine. Ni do sada strane u ovom sukobu nisu potpisale formalni sporazum na osnovu Osnovnih principa.

28. Dana 24. marta 2011. godine Grupa iz Minska predstavila je "Izvještaj ko-predsjedavajućih OEBS-ove Grupe iz Minska iz misije koja je

ocjenjivala stanje na terenu u okupiranim teritorijama Azerbejdžana u okolini Nagorno-Karabakha", čiji sažetak glasi:

“Ko-predsjedavajući OEBS-ove Grupe iz Minska sproveli su Misiju u kojoj su na terenu procjenjivali stanje u sedam okupiranih teritorija Azerbejdžana u okolini Nagorno-Karabakha (NK) od 7. do 12. oktobra 2010. godine, sa ciljem da se ocijeni opšta situacija u tom području, uključujući humanitarne i druge aspekte. Ko-predsjedavajućima se pridružio i Lični predstavnik Predsjedavajućeg OEBS-a i njegov tim, koji je pružio logističku podršku, te dva eksperta iz UNHCR-a i jedan član Misije OEBS-a za utvrđivanje činjenica iz 2005. godine. Ovo je bila prva misija međunarodne zajednice na ovim teritorijama od 2005. godine, i prva posjeta zaposlenih UN-a u posljednjih 18 godina.

Putujući više od 1.000 kilometara kroz ove teritorije ko-predsjedavajući su imali priliku da budu svjedoci katastrofalnih posljedica sukoba u Nagorno-Karabakhu i nepostizanja mirnog rješenja. Gradovi i sela koji su postojali prije ovog sukoba napušteni su i gotovo u potpunosti srušeni. Iako nema pouzdanih podataka, procjenjuje se da ukupno stanovništvo od otprilike 14.000 lica živi u malim naseljima i u gradovima Lachin i Kelbajar. Ko-predsjedavajući ocjenjuju da nije bilo značajnog rasta stanovništva od 2005. godine. Doseljednici, koji su većim djelom etnički Jermeni, preseljeni su na ove teritorije iz drugih krajeva Azerbejdžana i žive u nesigurnim uslovima, sa lošom infrastrukturom, malo ekonomske aktivnosti i ograničenim pristupom javnim servisima. Mnogi nemaju ni lične isprave. Radi administrativnih potreba, ovih sedam teritorija, bivša Oblast NK, i druga područja čine osam novih okruga.

Gruba realnost situacije na ovim teritorijama učvrstila je kod ko-predsjedavajućih stav da je *status quo* neprihvatljiv i da samo mirno i pregovorima postignuto rješenje konflikta može da donese izgleda za bolju i sigurniju budućnost za ljude koji su živjeli na tim teritorijama i one koji sada tamo žive. Ko-predsjedavajući podstiču lidere svih strana da hitno izbjegnju sve aktivnosti na tim teritorijama i ostalim spornim područjima koje bi naštetile konačnom rješenju sukoba ili promijenili karakter ovih područja. Oni takođe preporučuju da se preduzmu mjere da se sačuvaju grobja i vjerska mjesta na ovim teritorijama i da se razjasni status doseljednika koji nemaju lične isprave. Ko-predsjedavajući namjeravaju da preduzmu dalje misije u drugim područjima koja su pod uticajem sukoba u NK i da u te misije uključe eksperte iz relevantnih međunarodnih agencija koji bi bili uključeni u implementiranje mirovnog rješenja."

29. Dana 18. juna 2013. godine Predsjednici zemalja ko-predsjedavajućih u Grupi iz Minska izdali su zajedničko saopštenje o sukobu u Nagorno-Karabakhu:

“Mi, Predsjednici država koje ko-predsjedavaju OEBS-ovom Grupom iz Minska - Francuske, Ruske Federacije i Sjedinjenih Američkih Država - ostajemo posvećeni pružanju pomoći stranama u sukobu u Nagorno-Karabakhu da postignu trajno i mirno rješenje sukoba. Izražavamo duboko žaljenje što, umjesto da pokušaju da pronađu rješenje koje će se bazirati na uzajamnim interesima, strane nastavljaju da traže jednostrane prednosti u procesu pregovaranja.

Nastavljamo čvrsto da vjerujemo da elementi koji su kratko izneseni u saopštenju naših država tokom prethodne četiri godine moraju da budu osnov za svako pravično i trajno rješenje sukoba u Nagorno-Karabakhu. Ti elementi treba da se doživljavaju kao jedna integrisana cjelina, jer bi svaki pokušaj da se odaberu neki elementi, a ne neki drugi, onemogućio postizanje izbalansiranog rješenja.

Ističemo da samo rješenje do koga će se doći u pregovorima može da vodi miru, stabilnosti i pomirenju, čime se otvaraju mogućnosti za regionalni razvoj i saradnju. Korišćenje vojne sile koje je već dovelo do situacije konfrontacija i nestabilnosti neće riješiti sukob. Obnavljanje neprijateljstva bilo bi katastrofalno za stanovništvo ovog regiona, i dovelo bi do gubitka života, još više uništenja, većeg broja izbjeglica i ogromnih finansijskih troškova. Snažno podstičemo lidere sa svih strana da se vrate poštovanju helsinških principa, naročito onih koji se odnose na neupotrebljavanje sile ili prijetnje silom, teritorijalni integritet, i jednaka prava i samoodređenje naroda. Takođe apelujemo na njih da se uzdrže od svakog djelovanja ili retorike koja bi mogla da podigne tenzije u regionu i da vodi do eskalacije sukoba. Lideri treba svoje narode da pripreme za mir, a ne za rat.

Naše su države spremne da pomognu stranama u konfliktu, ali odgovornost za okončanje sukoba u Nagorno-Karabakhu je ipak na njima samima. Snažno vjerujemo da je svako dalje odlaganje u postizanju izbalansiranog sporazuma o okviru za sveobuhvatni mir neprihvatljivo, i podstičemo lidere Azerbejdžana i Jermenije da se sa novom energijom posvete pitanjima koja su ostala neriješena."

C Podnosioci predstavke i imovina koja je navodno u njihovom vlasništvu u okrugu Lachin

30. Podnosioci predstavke naveli su da su oni azerbejdžanski Kurdi koji su živjeli u okrugu Lachin, gdje su njihovi preci živjeli stotinama godina. Dana 17. maja 1922. godine oni su bili prinuđeni da pobjegnu iz tog okruga u Baku. Od tada ne mogu da se vrate u svoje domove i na svoja imanja zbog jermenske okupacije.

1. G. Elkhan Chiragov

31. G. Elkhan Chiragov rođen je 1950. godine. Živio je u okrugu Lachin. U prvobitnoj predstavi pominje se da je živio u selu Chirag, ali u odgovoru na zapažanja Vlade navedeno je da je njegovo selo zapravo bilo selo Chiragli, gdje je 15 godina radio kao učitelj. On je tvrdio da njegova imovina sadrži veliku namještenu kuću od 250 kvadratnih metara, 55 pčelinjih košnica, 80 životinja sitne stoke i devet krupne, i pet ručno pravljenih tepha.

32. Dana 27. februara 2007. godine, zajedno sa odgovorom podnosioca predstavke na zapažanja tužene Vlade, on je podnio i zvanično uvjerenje ("tehnički pasoš") sa datumom 19. jul 1985. godine, prema kojem su na njegovo ime upisani dvospratna kuća za stanovanje sa 12 spavaćih soba, ukupne površine 408 kvadratnih metara (300 kvadratnih metara životnog prostora i 108 kvadratnih metara pratećih sadržaja) i skladište od 60 kvadratnih metara smješteni na parceli od 1200 kvadratnih metara.

33. Priložio je i izjavu tri bivša susjeda koji su potvrdili da je vlasnik dvospratne kuće za stanovanje sa 16 soba od 260 kvadratnih metara i automobila, te izjavu A. Jafarova i A. Halilova, predstavnika izvršne vlasti grada Lachina Republike Azerbejdžan koji su naveli da je g. Elkhan Chiragov živio u selu Chiragli.

34. Pred Velikim vijećem podnosilac predstavke je predao, između ostalog, izvod iz matične knjige vjenčanih koji pokazuje da je on rođen u selu Chiragli i da se tamo i oženio 1978. godine. Priložio je i izvode iz matične knjige rođenih za svog sina i kćerku koji su oboje rođeni u selu Chiragli i to 1979, odnosno 1990. godine, te dopis iz 1979. godine i radnu knjižicu izdatu 1992. godine od strane Ministarstva za obrazovanje okruga Lachin u kojoj se vidi da je radio kao učitelj u selu Chiragli.

1. G. Adishirin Chiragov

35. G. Adishirin Chiragov rođen je 1947. godine. Živio je u okrugu Lachin. U prvobitnoj predstavi pominje se da je on živio u selu Chirag, ali u odgovoru na zapažanja Vlade navedeno je da je njegovo selo zapravo bilo selo Chiragli, gdje je 20 godina radio kao učitelj. On je tvrdio da njegova imovina sadrži veliku namještenu kuću od 145 kvadratnih metara, novi automobil "Niva", 65 životinja sitne stoke i 11 krupne, i šest ručno pravljenih tepha.

36. Dana 27. februara 2007. godine on je podnio i tehnički pasoš sa datumom 22. aprila 1986. godine, prema kojem su na njegovo ime upisani dvospratna kuća za stanovanje sa 8 spavaćih soba, ukupne površine 230,4 kvadratnih metara (193,2 kvadratnih metara životnog prostora i 37,2 kvadratnih metara pratećih sadržaja) i skladište od 90 kvadratnih metara, smješteni na parceli od 1200 kvadratnih metara.

37. On je priložio izjavu tri bivša susjeda koji su potvrdili da je vlasnik dvospratne kuće za stanovanje sa 8 soba od 260 kvadratnih metara, i izjavu A. Jafarova i A. Halilova, predstavnika izvršne vlasti grada Lachina Republike Azerbejdžan koji su naveli da je g. Adishirin Chiragov živio u selu Chiragli.

38. Pred Velikim vijećem podnosilac predstavke je predao, između ostalog, izvod iz matične knjige vjenčanih koji pokazuje da je on rođen u selu Chiragli i da se tamo i oženio 1975. godine, priložio je i izvode iz matične knjige rođenih za svog sina i dvije kćerke koji su rođeni u selu Chiragli i to 1977, odnosno 1975 i 1982. godine, te pasoš SSSR izdat 1981. godine na kome se vidi da mu je mjesto rođenja Chiragli i u kome se nalazi pečat registracije iz 1992. godine kojim se potvrđuje da mu je prebivalište Chiragli.

3. G. Ramiz Gebrayilov

39. G. Ramiz Gebrayilov rođen je u selu Chiragli 1960. godine. Tokom 1988. godine on je stekao diplomu inženjera na Politehničkom institutu u Baku. Tokom 1983. godine, dok je još bio na studijama u Baku, posjetio je grad Lachin i država mu je dala parcelu zemljišta od 5.000 kvadratnih metara. Tvrdio je da je izgradio kuću sa šest spavaćih soba i garažom na toj parceli i da je tamo živio sa svojom suprugom i djecom dok nije prisiljen da

ode 1992. godine. Takođe je imao i staje. Bio je vlasnik i auto-mehaničarske radionice pod nazivom "Auto Servis", prodavnice i kafića, koji su bili smješteni na još 5.000 kvadratnih metara zemljišta koje je bilo u njegovom vlasništvu. Uz to, imao je 12 krava, 70 jagnjadi i 150 ovaca.

40. G. Gebrayilov nije mogao da se vrati u Lachin od kada ga je napustio 1992. godine. Tokom 2001. godine njegovi prijatelji Jermeni otišli su u Lachin i napravili video zapis stanja kuće u gradu. Prema navodima podnosioca predstavke, mogao je iz tog video zapisa da vidi da mu je kuća spaljena. Takođe, ljudi koji su napustili Lachin nakon njega obavijestili su ga da su njegovu kuću spalile jermenske snage nekoliko dana nakon što je napustio Lachin.

41. Dana 27. februara 2007. godine g. Gebrayilov je podnio i tehnički pasoš sa datumom 15. avgusta 1986. godine, prema kome su na njegovo ime upisani: dvospratna kuća za stanovanje sa 8 spavaćih soba, ukupne površine 203,2 kvadratnih metara (171,2 kvadratnih metara životnog prostora i 32 kvadratna metra pratećih sadržaja) smješteni na parceli od 480 kvadratnih metara.

42. On je priložio izjavu tri bivša susjeda koji su potvrdili da je vlasnik dvospratne kuće za stanovanje sa 8 soba od 260 kvadratnih metara, i izjavu V. Maharramova, predstavnika izvršne vlasti grada Lachina Republike Azerbejdžan koji je naveo i da je g. Gebrayilov živio u svojoj kući u Lachinu.

43. Pred Velikim vijećem podnosilac predstavke je predao, između ostalog, izvod iz matične knjige rođenih i izvod iz matične knjige vjenčanih koji pokazuju da je on rođen u selu Chiragli i da se tamo i oženio 1982. godine, priložio je i izvode iz matične knjige rođenih za svoju kćer i dva sina koji su rođeni u Lachinu i to 1982, odnosno 1986 i 1988. godine, te vojnu knjižicu izdatu 1979. godine.

4. G. Akif Hasanof

44. G. Akif Hasanof rođen je 1959. godine u selu Aghbulag u okrugu Lachin. Radio je tamo kao učitelj 20 godina. On je tvrdio da njegova imovina sadrži veliku namještenu kuću od 165 kvadratnih metara, novi automobil "Niva", 100 životinja sitne stoke i 16 krupne, i 20 ručno pravljenih tepha.

45. Dana 27. februara 2007. godine on je podnio i tehnički pasoš sa datumom 13. septembra 1985. godine, prema kojem su na njegovo ime upisani dvospratna kuća za stanovanje sa 9 spavaćih soba, ukupne površine 448,4 kvadratnih metara (232,2 kvadratnih metara životnog prostora i 225,2 kvadratnih metara pratećih sadržaja) i skladište od 75 kvadratnih metara, smješteni na parceli od 1600 kvadratnih metara.

46. On je priložio i izjavu tri bivša susjeda koji su potvrdili da je vlasnik dvospratne kuće za stanovanje sa 9 soba od 260 kvadratnih metara, kao i štale za stoku i pratećih objekata, te izjavu V. Maharramova, predstavnika

izvršne vlasti grada Lachina Republike Azerbejdžan koji je naveo i da je g. Hasanof živio u svojoj kući u Aghbulagu.

47. Pred Velikim Vijećem podnosilac predstavke predao je izvod iz matične knjige rođenih, pasoš SSSR-a izdat 1976. godine i radnu knjižicu izdatu u Sektoru za obrazovanje u Okrugu Lachin, u kojima se vidi da je rođen u Aghbulagu i da je radio kao učitelj i direktor škole u tom selu u periodu između 1981. i 1988. godine.

5. *G. Fekhreiddin Pashayev*

48. G. Fekhreiddin Pashayev rođen je 1956. godine u selu Kamalli u okrugu Lachin. Nakon što je diplomirao kao inženjer sa Politehničkog instituta u Baku 1984. godine, vratio se u grad Lachin gdje se zaposio kao inženjer i od 1986. godine, kao glavni inženjer Ministarstva saobraćaja. Naveo je da je vlasnik dvospratne kuće sa tri spavaće sobe u Lachinu u kojoj je živio i koju je sam sebi izgradio. Ta je kuća bila smještena na adresi 50, 28 Aprel Kucesi, Lachin Seheri, Lachin Rayonu. G. Pashayev tvrdio je da bi sadašnja tržišna vrijednost kuće bila otprilike 50.000 američkih dolara (USD). On je bio i vlasnik zemljišta oko kuće i imao je dio (oko deset hektara) u kolektivnoj farmi u Kamalliu. Nadalje, bio je vlasnik zemljišta putem "kolektivnog vlasništva".

49. Dana 27. februara 2007. godine on je podnio i tehnički pasoš iz avgusta 1990. godine, prema kojem su na njegovo ime upisani dvospratna kuća za stanovanje ukupne površine 133,2 kvadratnih metara (51,2 kvadratnih metara životnog prostora i 81,6 kvadratna metra pratećih sadržaja) smješteni na parceli od 469,3 kvadratnih metara.

50. Priložio je i izjavu tri bivša susjeda koji su potvrdili da je vlasnik dvospratne kuće za stanovanje sa 4 sobe, i izjavu V. Maharramova, predstavnika izvršne vlasti grada Lachina Republike Azerbejdžan koji je naveo i da je g. Pashayev živio u svojoj kući na adresi 28 Aprel Kucesi, Lachin.

51. Pred Velikim vijećem podnosilac predstavke je predao, između ostalog, izvod iz matične knjige vjenčanih koji pokazuje da je rođen u Kamaliju i da se tamo i oženio 1985. godine. Priložio je i izvode iz matične knjige rođenih za svog sina i kćerku koji su rođeni u Kamaliju 1987, odnosno u Lachinu 1981, izvod iz knjige vjenčanih svog sina koji je upisan kao rođen u Kamaliju 1993. godine, te vojnu knjižicu izdatu 1978. godine i radnu knjižicu iz 2000. godine. Objasnio je da je, iako je njegov sin zapravo bio rođen u Baku, bilo normalno po sistemu *propiska* u SSSR-u da se dijete upiše kao 'rođeno na mjestu stanovanja roditelja'.

6. *G. Qaraca Gabrayilov*

52.G. Qaraca Gabrayilov rođen je u gradu Lachinu 1940. godine i umro je 19. juna 2005. godine. Dana 6. aprila 2005. godine u vrijeme kada je

predata ova predstavka, on je naveo da je, kada je bio prisiljen da ode 17. maja 1992. godine, živio na imanju br. 580, na adresi Narimanova ulica, stan 128a, u gradu Lachin, u nekretnini čiji je vlasnik bio i koja je obuhvatala dvospratnu porodičnu kuću za stanovanje izgrađenu 1976. godine površine 187,1 kvadratni metar i dvorište od 463,6 kvadratnih metara. Takođe je naveo da je vlasnik još jedne lokacije od 300 kvadratnih metara u istoj ulici. Uz predstavku je priložen i tehnički pasoš iz avgusta 1985. godine, prema kojem su na njegovo ime upisani dvospratna kuća sa dvorištem pomenutih dimenzija.

53. Dana 27. februara 2007. godine predstavnici podnosioca predstavke naveli su, međutim, da on živi na adresi Ulica H. Abdullayeva 41 u Lachinu. I dalje se navodilo da je vlasnik dvije pomenute nekretnine u ulici N. Narimanova. Priložene su i izjave tri bivša susjeda i izjava V. Maharramova, predstavnika izvršne vlasti grada Lachina Republike Azerbejdžan koji je naveo da je g. Gebrayilov živio u svojoj kući u Lachinu u ulici H. Abdullayeva. Priložene su i odluka od 29. januara 1974. godine Skupštine sovjetskih narodnih poslanika Okruga Lachin kojom se dodjeljuje pomenuta parcela od 300 kvadratnih metara podnosiocu predstavke i nekoliko faktura za kupovinu stoke, građevinskog materijala i subvencije za gradnju koje je on navodno koristio tokom izgradnje svojih nekretnina.

54. Dana 21. novembra 2007. godine g. Sagatel Gabrayilov, sin podnosioca predstavke, naveo je da je porodica živjela na adresi ulica N. Narimanova, ali da je nepreciziranog datuma naziv ulice i broj promijenjen i da je njihova adresa nakon toga bila Ulica H. Abdullayeva. Tako su se zapravo, dvije gore pomenute adrese odnosile na istu nekretninu.

55. Pred Velikim vijećem predstavnici podnosioca predstavke predali su, između ostalog, izvod iz matične knjige rođenih i izvod iz matične knjige vjenčanih koji pokazuju da je on rođen u selu Chiragli i da se tamo i oženio 1965. godine. Priložen je i izvod iz matične knjige rođenih za njegovog sina koji je rođen u Alkhasliju u okrugu Lachin 1970. godine, te vojna knjižica izdata 1963. godine.

D. Odnosi između Republike Jermenije i "Republike Nagorno-Karabakh"

56. Što se tiče pitanja da li vlasti Republike Jermenije vrše ovlašćenja u "NKR" i okolnim teritorijama ili imaju kontrolu nad njima, podnosioci predstavke i tužena Vlada, kao i treća strana koja je umješak, Vlada Azerbejdžana, predali su opsežnu dokumentaciju i izjave. Informacije koje su dobijene na taj način dolje su sumirane u mjeri u kojoj ih je Sud smatrao relevantnima.

1. Vojni aspekti

57. Tokom 1993. godine Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija usvojio je četiri rezolucije koje se odnose na sukob u Nagorno-Karabakhu.

Rezolucija 822 od 30. aprila (S/RES/822 (1993)):

"Savjet bezbjednosti,

...

Konstatujući sa uznemirenjem eskalaciju oružanih neprijateljstava i, naročito, posljednju invaziju na okrug Kelbadjar Republike Azerbejdžana od strane lokalnih jermenskih snaga,

...

1. Zahtijeva neposredni prestanak svih neprijateljstava i neprijateljskog djelovanja sa ciljem da se uspostavi trajno primirje, kao i neposredno povlačenje svih okupatorskih snaga iz okruga Kelbadjara i drugih nedavno okupiranih područja Azerbejdžana.

..."

Reolucija 853 od 29. jula (S/RES/853 (1993)):

"Savjet bezbjednosti,

...

Izražavajući ozbiljnu zabrinutost zbog pogoršanja odnosa između Republike Jermenije i Republike Azerbejdžan i zbog tenzija među njima,

...

Konstatujući sa uznemirenjem eskalaciju oružanih neprijateljstava i, naročito, zauzimanje okruga Agdan u Republici Azerbejdžan,

...

3. Zahtijeva neposredni prestanak svih neprijateljstava i neposredno, potpuno i bezuslovno povlačenje uključenih okupatorskih snaga iz okruga Agdam i drugih nedavno okupiranih okruga Republike Azerbejdžan;

...

9. Snažno podstiče Vladu Republike Jermenije da nastavi da vrši svoj uticaj da bi se postigla usaglašenost jermenskog regiona Nagorny-Karabakh u Republici Azerbejdžan sa njegovom rezolucijom 822 (1993) i ovom rezolucijom, i da ova strana prihvati prijedlog Grupe iz Minska koju je formirao OEBS;

..."

Reolucija 874 od 14. oktobra (S/RES/874 (1993)):

"Savjet bezbjednosti,

...

Izražavajući svoju ozbiljnu zabrinutost da će nastavak sukoba u i oko regiona Nagorny Karabakh Republike Azerbejdžan i tenzija između Republike Jermenije i Republike Azerbejdžan ugroziti mir i bezbjednost regiona,

...

5. Poziva na neposrednu implementaciju recipročnih i hitnih koraka predviđenih u "Prilagođenom rasporedu aktivnosti" OEBS-ove Grupe iz Minska, uključujući povlačenje snaga iz nedavno okupiranih teritorija i uklanjanja svih prepreka za komunikaciju i transport;

..."

Reolucija 884 od 12. novembra (S/RES/884 (1993)):

"Savjet bezbjednosti,

...

Konstatujući sa uznemirenošću eskalaciju oružanih neprijateljstava do koga dolazi zbog kršenja prekida vatre i pretjerane upotrebe sile u reagovanju na ta kršenja, a naročito okupaciju okruga Zangelan i grada Goradiz u Republici Azerbejdžan,

...

2. Poziva Vladu Republike Jermenije da upotrijebi svoj uticaj da bi se postigla usaglašenost jermenskog regiona Nagorny-Karabakh u Republici Azerbejdžan sa njegovim rezolucijama 822 (1993), 853 (1993) i 874 (1993) i da obezbijedi da uključene snage ne dobijaju sredstva da dalje produže vojnu kampanju;

...

4. Zahtijeva od predmetnih strana neposredni prestanak oružanih neprijateljstava i neprijateljskog djelovanja, jednostrano povlačenje okupatorskih snaga iz okruga Zangelan i grada Goradiz, i povlačenje okupatorskih snaga iz drugih nedavno okupiranih područja Republike Azerbejdžan u skladu sa "Prilagođenim rasporedom hitnih koraka na implementaciji rezolucija Savjeta bezbjednosti 822 (1993) i 853 (1993)"... sa izmjenama i dopunama usvojenim od strane OEBS-ove Grupe iz Minska koja se sastala u Beču od 2. do 8. novembra 1993. godine;

..."

58. Pomenuti izvještaj HRW iz decembra 1994. godine (v. stav 22 ove presude) sadrži izvještaj o sukobu u Nagorno-Karabakhu. Iako se navodi da "(a) je u jermenskoj vojnoj ofanzivi u Karabakhu iz maja i juna 1992. godine zauzet veliki dio pokrajine Lachin", sumiraju se zatim događaji iz 1993. i 1994. godine na sljedeći način (na str. 58):

"... Trupe jermenskog Karabakha - često uz podršku snaga iz Republike Jermenije - zauzele su preostali dio azerbejdžanskih pokrajina koje okružuju Nagorno-Karabakh i prisilile azersko civilno stanovništvo da ode: ostatak pokrajine Lachin, i pokrajine Kelbajar, Agdam, Fizuli, Jebrayil, Qubatli i Zangelan."

U izvještaju HRW iznosi se nekoliko informacija koje ukazuju na uključenost vojske Republike Jermenije u Nagorno-Karabakhu i okolnim teritorijama (str. 67-73). Navodno je Jermenija poslala predstavnike svojih policijskih snaga da vrše policijske dužnosti na okupiranim teritorijama. HRW je proveo dva dana u aprilu 1994. godine u razgovorima sa uniformisanim jermenskim vojnicima na ulicama Jerevana. Trideset odsto njih su bili vojnici na odsluženju obaveznog vojnog roka u vojsci Republike Jermenije koji su se borili u Karabakhu ili su imali naredjenja da odu u Karabakh ili su se navodno prijavili dobrovoljno za službu tamo. Štaviše,

samo u jednom danu u aprilu mjesecu 1994. godine istraživači HRW prebrojali su pet autobusa u kojima je bilo otprilike 300 vojnika jermenske vojske koji su došli u Nagorno-Karabakh iz Jermenije. Drugi zapadni novinari izvijestili su istraživače HRW da su vidjeli još osam autobusa punih jermenskih vojnika koji su se uputili na azerbejdžansku teritoriju iz Jermenije. HRW tvrdi da je, pravno gledano, uključenost jermenskih vojnih trupa u Azerbejdžanu značila da je Jermenija učesnik sukoba, a da je taj rat međunarodni oružani sukob između Jermenije i Azerbejdžana.

59. Predstavljeno je nekoliko prijedloga za rješenje sukoba u okviru OEBS-ove Grupe iz Minska. U "Paketu sporazumu" koji je predložen u julu mjesecu 1997. godine pod naslovom "Sporazum I - okončanje oružanih neprijateljstava" predlaže se proces u dvije faze u kojima bi se povukle oružane snage. Druga faza obuhvatala je odredbu da "će oružane snage Jermenije biti povučene na područje unutar jermenskih granica".

Pristup "korak-po-korak" predstavljen u decembru 1997. godine takođe je obuhvatao proces povlačenja u dvije faze i propisivao, kao dio druge faze, da će "sve jermenske snage locirane van granica Republike Jermenije biti povučene na lokacije unutar tih granica." Suštinski ista formulacija nalazila se i u prijedlogu "zajedničke države" iz novembra 1998. godine.

Iako se o ovim dokumentima raspravljalo u pregovorima Grupe iz Minska, nijedan od njih nije doveo do sporazuma između Jermenije i Azerbejdžana.

60. Podnosioci predstavke pozivali su se na izjave raznih političkih lidera i posmatrača. Na primjer, g. Robert Kocharyan, tadašnji premijer "NKR", izjavio je u jednom intervjuu jermenskim novinama "Golos Armenii" u februaru 1994. godine da je Jermenija dobavljala Nagorno-Karabakhu protiv-avionsko naoružanje.

Nadalje, g. Vazgen Manukyan, jermenski ministar odbrane u periodu 1992-1993. godine priznao je u intervju sa britanskim novinarom i piscem Thomasom de Waalom u oktobru 2000. godine da su javne izjave da jermenska vojska nije učestvovala u ratu bile isključivo za stranu upotrebu (v. *Thomas de Waal, "Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War"*, New York University Press 2003, p. 210):

"Možete biti sigurni da su, štogod mi rekli politički, Jermeni iz Karabakha i jermenska vojska bili ujedinjeni u vojnim akcijama. Meni nije bilo važno da li je neko pripadnik naroda Karabakha ili Jermen."

61. U Godišnjem izvještaju Međunarodnog instituta za strateške studije (IISS), "Vojni bilans" za godine 2002, 2003 i 2004. ocjenjuje se da, od 18.000 trupa u Nagorno-Karabakhu, 8.000 predstavlja ljudstvo iz Jermenije. U Izvještaju iz 2013. godine istog Instituta navodi se, između ostalog, da "od 1994. godine Jermenija ima kontrolu nad većim dijelom Nagorno-Karabakha, i sedam pripadajućih regiona Azerbejdžana, koji se često nazivaju "okupirane teritorije"" ("The Military Balance" 2002, p. 66; 2003, p. 66; 2004, p. 82; i 2013, p. 218).

62. G. David Atkinson, izvjestilac Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope naveo je u novembru 2004. godine u svom drugom izvještaju Komitetu za političke poslove, u vezi Nagorno-Karabakha (PACE Doc. 10364):

“Prema informacijama koje sam ja dobio, Jermeni iz Jermenije učestvovali su u oružanim borbama oko regiona Nagorno-Karabakha uz lokalne Jermene iz Azerbejdžana. Danas Jermenija ima vojnike stacionirane u regionu Nagorno-Karabakha i okolnim okruzima, ljudi u tom regionu imaju pasoše Jermenije, a jermenska vlada prebacuje velika budžetska sredstva u ovaj kraj.”

Na osnovu ovog izvještaja, Parlamentarna skupština usvojila je 25. januara 2005. godine rezoluciju 1416 u kojoj je, između ostalog, konstatovano:

“1. Parlamentarna skupština žali što i nakon više od decenije nakon što su počela oružana neprijateljstva, sukob oko regiona Nagorno-Karabakha ostaje neriješen. Stotine hiljada ljudi i dalje su raseljeni i žive u bijednim uslovima. Značajni dijelovi teritorije Azerbejdžana još uvijek okupiraju jermenske snage, a separatističke snage i dalje imaju kontrolu u regionu Nagorno-Karabakha.

2. Skupština izražava zabrinutost što su vojno djelovanje, i rasprostranjena etnička neprijateljstva koja su mu prethodila, doveli do etničkog protjerivanja velikih razmjera i do stvaranja mono-etničkih područja koja podsjećaju na užasni koncept etničkog čišćenja. Skupština ponovo potvrđuje da nezavisnost i otcjepljenje regionalne teritorije od države može da se postigne samo kroz zakonit i miran proces na osnovu demokratske podrške stanovnika takve teritorije, a ne kao posljedica oružanog sukoba koji je vodio do etničkog protjerivanja i *de facto* pripajanja takve teritorije drugoj državi. Skupština ponavlja da okupiranje strane teritorije od strane države članice predstavlja grubu povredu obaveza koje država ima kao članica Savjeta Evrope i ponovo potvrđuje pravo raseljenih lica iz područja sukoba da se vrate u svoje domove bezbjedno i dostojanstveno.”

63. U svom izvještaju “Nagorno-Karabakh: sagledavanja sukoba sa terena” od 14. septembra 2005. godine, Međunarodna krizna grupa (ICG) konstatovala je sljedeće u vezi sa oružanim snagama u "NKR" (pp. 9-10):

“[Nagorno-Karabakh] možda je najmilitarizovanije društvo na svijetu. Visoko obučena i opremljena Odbrambena vojska Nagorno-Karabakha prvenstveno je pješadijska snaga, za što mnogo od osnove obezbjeđuje Jermenija. Jedan zvaničnik Nagorno-Karabakha rekao je Kriznoj grupi da ima oko 20.000 vojnika, a jedan nezavisni ekspert (američki vojni analitičar Richard Giragosian, u julu 2005. godine) procijenio je da je broj vojnika 18.500. Navodno može biti mobilisano još 20.000 do 30.000 rezervista. Na osnovu svog stanovništva, Nagorno-Karabakh ne može da izdrži tako velike snage, a da se ne oslanja na značajan broj ljudi sa strane. Prema ocjeni nezavisnog eksperta (g. Giragosian), u oružanim snagama je 8.500 karabaških Jermena i 10.000 Jermena iz Jermenije. ...

Ipak, mnogi vojnici na služenju obaveznog vojnog roka i vojnici po ugovoru iz Jermenije i dalje služe u NK. (*De facto*) Ministar odbrane priznaje da je u njegovim snagama 40% vojnog osoblja pod ugovorom, uključujući i građane Jermenije. On tvrdi da nijedan jermenski državljanin nije bio regrutovan protiv svoje volje i kaže da u Jermeniji živi 500.000 Jermena koji su porijeklom iz Nagorno-Karabakha, od kojih neki služe vojsku u vojnim snagama Nagorno-Karabakha. Bivši vojnici na obaveznom

služenju vojnog roka iz Jerevana i drugih gradova u Jermeniji saopštili su Kriznoj grupi da su naizgled proizvoljno poslali u Nagorno-Karabakh i okupirane okruge neposredno nakon što su se javili vojnom odsjeku na regrutaciju. Oni poriču da su se ikada dobrovoljno prijavili da idu u Nagorno-Karabakh ili okupiranu teritoriju u njegovoj blizini. Nije im bio plaćen bonus zato što su služili van Jermenije i svoj su vojni rok služili u uniformi Nagorno-Karabakha, pod vojnom komandom Nagorno-Karabakha. Otpor mladih jermenskih vojnika služenju vojnog roka u Nagorno-Karabakhu je porastao, što možda može da objasni navodni pad u broju ovih vojnika koji se šalju u NK.

Postoji veliki stepen integracije između snaga Jermenije i Nagorno-Karabakha. Viši organi vlasti Jermenije priznaju da daju značajnu opremu i naoružanje. Vlasti Nagorno-Karabakha takođe priznaju da jermenski oficiri pomažu u obuci i u pružanju specijalizovanih vještina. Međutim, Jermenija insistira da nijedna od njenih vojnih jedinica nije u Nagorno-Karabakhu niti na okupiranim teritorijama u njegovoj okolini."

Jermenska Vlada prigovorila je izvještaju ICG, jer je to izvještaj organizacije koja nema kancelariju ni u Jermeniji ni u "NKR". Nadalje, izjava o broju Jermena u službi u "NKR" izvučena je iz komunikacije elektronskom poštom sa g. Giragosianom, kojega je kontaktirala Vlada i koji je dao sljedeću izjavu:

"Kada sam izrekao to mišljenje nisam mislio da su ljudi koji služe u oružanim snagama Nagorno Karabakha vojnici. Mislio sam na približan broj dobrovoljaca koji su uključeni u oružane snage Nagorno Karabakha iz Jermenije i drugih država prema mom računu. Što se tiče broja koji sam pomenuo ne mogu da insistiram da je tačan, jer je to povjerljiva informacija i niko nema tačan broj. Kontekst za moje mišljenje bio je da, po mom mišljenju, mnogi Jermeni iz različitih dijelova svijeta učestvuju u snagama za samo-odbranu Nagorno Karabakha.

64. Dana 19. aprila 2007. godine austrijski list "Der Standard" objavio je intervju sa tadašnjim ministrom vanjskih poslova Jermenije, g. Vartanom Oskanyanom. Na temu spornih teritorija, g. Oskanyan je navodno o njima govorio kao o "teritorijama koje sada kontroliše Jermenija".

Nekoliko dana kasnije Ambasada Jermenije u Austriji izdala je saopštenje za štampu u kome se navodi da je izjava g. Oskanyana pogrešno protumačena i da je tačan izraz "teritorije koje sada kontrolišu Jermeni."

65. Dana 14. marta 2008. godine Generalna skupština UN donijela je odluku o "Situaciji u okupiranim teritorijama Azerbejdžana" (A/RES/62/243). Podsjećajući na rezoluciju Savjeta bezbjednosti (v. stav 59 ove presude), ona sadrži sljedeće stavove:

"Generalna skupština,

...

2. zahtijeva neposredno, potpuno i bezuslovno povlačenje svih jermenskih snaga sa svih okupiranih teritorija Republike Azerbejdžan;

3. ponovo potvrđuje neotuđivo pravo stanovništva protjeranog iz okupiranih teritorija Republike Azerbejdžan da se vrate u svoje domove i naglašava neophodnost stvaranja odgovarajućih uslova za taj povratak, uključujući i sveobuhvatnu rehabilitaciju teritorija koje su pogođene konfliktom..."

66. U intervju za Jermeniju Danas, objavljenom 29. oktobra 2008. godine, g. Jirayr Sefilyan, Libanac po rođenju, koji je komandir jermenske vojske i politička ličnost uključena u zauzimanje grada Shusha/Shushi početkom maja 1992. godine i koji je kasnije nastavio da služi u oružanim snagama i "NKR" i Jermenije, navodno je dao sljedeću izjavu:

"Moramo okrenuti stranicu istorije, jer od 1991. godine Karabakh smatramo nezavisnom državom i proglasili smo da oni treba da vode pregovore. Koga zavaravamo? Cijeli svijet zna da je vojska NKR dio oružanih snaga Jermenije, da se budžet NKR finansira iz budžeta Jermenije, da se politički lideri NKR postavljaju iz Jerevana. Vrijeme je da se Karabakh smatra dijelom Jermenije, jednim od njenih regiona. U procesu pregovaranja teritoriju Karabakha treba smatrati teritorijom Jermenije i ne smije biti nikakvog teritorijalnog ustupanja."

67. U odluci od 20. maja 2010. godine o potrebi da postoji Strategija EU za Južni Kavkaz, Evropski parlament izrazio je, između ostalog, sljedeće:

"Evropski parlament ozbiljno je zabrinut što su stotine hiljada izbjeglica i interno raseljenih lica koji su pobjegli iz svojih domova tokom ili u vezi sa ratom u Nagorno-Karabakhu i dalje raseljeni i što su im uskraćena prava, uključujući pravo na povratak, imovinska prava i pravo na ličnu sigurnost; poziva strane da nedvosmisleno i bezuslovno priznaju ova prava, potrebu za njihovim brzim ostvarivanjem i za brzim rješenjem ovog problema koje će poštovati principe međunarodnog prava; zahtijeva, u tom smislu, povlačenje jermenskih snaga iz svih okupiranih teritorija Azerbejdžana, uz raspoređivanje međunarodnih snaga koje treba organizovati uz poštovanje Povelje UN da bi se obezbijedile neophodne garancije sigurnosti u periodu tranzicije, što će obezbijediti sigurnost stanovništva Nagorno-Karabakha i omogućiti raseljenim licima da se vrate u svoje domove i da se dalji sukobi kojima je uzrok beskućništvo spriječe; poziva vlasti Azerbejdžana i Jermenije i lidere relevantnih zajednica da pokažu svoju posvećenost stvaranju mirnih među-etničkih odnosa kroz praktične pripreme za povratak raseljenih lica; smatra da situacija interno raseljenih lica i izbjeglica treba da se riješava u skladu sa međunarodnim standardima, uključujući i poštovanje nedavne Preporuke Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 1877(2009), 'Zaboravljeni ljudi Evrope: zaštita ljudskih prava dugoročno raseljenih lica.'"

68. U aprilu mjesecu 2012. godine Evropski parlament donio je još jednu odluku u kojoj se, između ostalog, konstatuje da "postoje duboko zabrinjavajući izvještaji o nezakonitim aktivnostima koje vrše jermenske trupe na okupiranim azerbejdžanskim teritorijama, naime redovne vojne manevre, obnavljanje vojne opreme i ljudstva i produbljavanje defanzivnih ešalona." Evropski parlament je preporučio da se pregovori o Sporazumu o pridruživanju Jermenije Evropskoj uniji povežu sa obavezama o "povlačenju jermenskih snaga iz okupiranih teritorija oko Nagorno-Karabakha i njihovom vraćanju pod kontrolu Azerbejdžana" i "pozvao Jermeniju da zaustavi slanje redovnih vojnika da služe vojni rok u Nagorno-Karabakhu" (Odluka Evropskog parlamenta od 18. aprila 2012. godine koja sadrži preporuke Evropskog parlamenta Savjetu, Komisiji i Evropskoj službi za vanjsko djelovanje u pregovorima o Sporazumu o pridruživanju Jermenije Evropskoj uniji).

69. Podnosioci predstavke naveli su da su, u raznim prilikama 2012. godine i 2013. godine, jermenski predsjednik, Ministar odbrane i visokorangirani vojni službenici posjetili sporne teritorije da izvrše pregled trupa, da prisustvuju vojnim vježbama i da održe sastanke sa vojnim i drugim zvaničnicima "NKR". U julu 2013. godine jermenski generali najvišeg ranga i drugi vojni zvaničnici, uključujući i jermenskog ministra odbrane i komandira oružanih snaga "NKR", održali su sastanak u Nagorno-Karabakhu, sa fokusom na nastojanjima da se ojača jermenska vojska.

70. Dana 15. januara 2013. godine jermenski predsjednik g. Serzh Sargsyan održao je sastanak sa liderima zakonodavne, izvršne i sudske vlasti Republike Jermenije i Ministarstvom odbrane. Govor koji je održao na sastanku objavljen je istog dana na zvaničnim Internet stranicama predsjednika Republike Jermenije. Između ostalog u govoru su se našle sljedeće konstatacije:

“Desilo se da od prve godine nezavisnosti Armija igra posebnu ulogu u našem društvu. Bio je rat, čiji se duh osjetio u cijeloj Jermeniji - negdje više, negdje manje. Tih dana, svaka je porodica imala bližeg ili daljeg rođaka u Armiji Jermenije i Armija je bila u srcima svih nas. Taj osjećaj jačao je kada je naša Armija postigla pobjedu koja je bila tako važna, toliko suštinska.

...

Krajnji cilj naše vanjske politike jeste konačno pravno formulisanje pobjede koja je postignuta u agresivnom ratu koji je Azerbejdžan pokrenuo protiv Artsaka. Republiku Nagorno-Karabakh mora priznati međunarodna zajednica jer ne postoji logično objašnjenje zašto narod koji je ostvario svoje zakonsko pravo na samo-opredjeljenje i kasnije to zaštitio u neravnopravnom ratu ikada treba da bude dio Azerbejdžana. Zašto sudbinu ovog naroda treba da definiše nezakonita odluka koju je nekada donio Staljin?

...

Jermeni i Artsaci ne žele rat; međutim svako mora da zna da ćemo mi na odgovarajući način reagovati na svaki izazov. Narod Artsaka nikada se više neće suočiti sa opasnošću da bude fizički istrijebljen. Republika Jermenija će to garantovati.

...

Sigurnost Artsaka nije stvar prestiža za nas; to je stvar života i smrti u najdirektnijem smislu tih riječi. Čitav svijet mora da zna i shvati da mi, strukture vlasti Jermenije i Artsaka stojimo protiv vojske koja plaća zarade ubicama, ako te horde uopšte mogu da se nazovu vojskom."

71. Po mišljenju koje je sastavljeno na zahtjev Vlade Jermenije, Dr Hari Bucur-Marcu, vojni ekspert iz Rumunije, konstatuje da nije našao ništa u vojnoj politici Jermenije što predviđa bilo koji oblik kontrole nad snagama "NKR" niti bilo kakve indikacije na terenu da su jermenske snage bile prisutne ili aktivne u "NKR". On je dalje zaključio da nije bilo dokaza da je Jermenija vršila kontrolu ili vlast nad "NKR" ili njenim odbrambenim snagama ili da su jermenske snage vršile bilo kakvu kontrolu nad vladom ili

upravljanjem u "NKR". Vlada je konstatovala da je Dr Bucur-Marcu dobio priliku da razgovara sa višim vojnim službenicima u Jermeniji i pristup njihovim evidencijama. Po aranžmanu sa Ministarstvom vanjskih poslova "NKR", on je dalje bio u mogućnosti da putuje u "NKR" i da razgovara sa vojnim i političkim zvaničnicima i pregleda dokumentaciju.

72. Dana 25. juna 1994. godine zaključen je "Sporazum o vojnoj saradnji između Vlade Republike Jermenije i Republike Nagorno-Karabakh. On, između ostalog, predviđa sljedeće:

"Vlada Republike Jermenije i Vlada Republike Nagorno-Karabakha (u daljem tekstu: 'Strane'),

uzevši u obzir uzajamne interese u oblasti vojne saradnje, uzimajući u obzir potrebu za razvojem bilateralnih odnosa i uzajamnog povjerenja kroz saradnju između oružanih snaga Strana, pokušavajući da ojačaju vojnu i vojno-tehničku saradnju,

saglasile su se kako slijedi:

...

Član 3

Obje Strane obavezuju se na vojnu saradnju u sljedećim pravcima:

- (1) osnivanje vojske i reforma oružanih snaga;
- (2) vojna nauka i obrazovanje;
- (3) vojno zakonodavstvo;
- (4) logistika oružanih snaga;
- (5) vojna medicinsko liječenje vojnih lica i članova njihovih porodica;
- (6) kulturne i sportske aktivnosti, turizam.

Saradnja u drugim oblastima vrši se nakon uzajamnog pisanog sporazuma.

Član 4

Strane se obavezuju da će saradnju sprovoditi kroz:

- (1) posjete i radne sastanke na nivou Ministara odbrane, Načelnika Generalštaba ili drugih predstavnika koje ovlasti Ministarstvo odbrane;
- (2) konsultovanje, razmjenu iskustava, obuku ljudstva i podizanje kvalifikacija;
- (3) sprovođenje zajedničkih vojnih vježbi;
- (4) učešće u konferencijama, konsultacijama, seminarima;
- (5) razmjenu informacija, dokumenata i usluga u skladu sa posebnim aranžmanima;
- (6) kulturna dešavanja;
- (7) pružanje vojnih usluga;
- (8) stvaranje uslova za uzajamno korišćenje elemenata infrastrukture oružanih snaga Strana u okviru ovog Sporazuma;
- (9) obrazovanje visoko-kvalifikovanih vojniog i tehničkog osoblja i specijalista.

U okviru saradnje po ovom Sporazumu, Strane se slažu da vojnici na služenju vojnog roka Republike Jermenije i Republike Nagorno-Karabakh imaju pravo da svoj vojni rok služe u Republici Nagorno-Karabakh odnosno u Republici Jermeniji. U slučaju da se vojni rok služi na teritoriji te države, lice se smatra oslobođenim od služenja vojnog roka u državi čiji je državljanin.

Član 5

U okviru ovog Sporazuma Strane se slažu i o sljedećem:

(1) u slučaju da državljani Republike Jermenije koji služe vojni rok u Republici Nagorno-Karabakh počine vojno krivično djelo, krivično gonjenje i suđenje protiv njih sprovodi se na teritoriji Republike Jermenije i sprovode ga vlasti Republike Jermenije u skladu sa procedurom utvrđenom po zakonima Republike Jermenije;

(2) u slučaju da državljani Republike Nagorno-Karabakh koji služe vojni rok u Republici Jermeniji počine vojno krivično djelo, krivično gonjenje i suđenje protiv njih sprovodi se na teritoriji republike Nagorno-Karabakh i sprovode ga vlasti Republike Nagorno-Karabakh u skladu sa procedurom utvrđenom po zakonima Republike Nagorno-Karabakh.

U okviru ovog Sporazuma Strane će pružati uzajamnu tehničku podršku kod naoružanja, te povraćaja i održavanja vojne opreme.

Zaključivanje sporazuma sa licima koja obavljaju djelatnosti na naoružanju i povraćaju i održavanju vojne opreme, te obezbjeđivanje uslova za život predstavnika proizvođačkih preduzeća na teritoriji Strana vrši Ministarstvo odbrane države klijenta.

Drugi oblici saradnje vrše se nakon uzajamnog pisanog sporazuma.

...”

73. Jermenska Vlada potvrdila je da su jermenski vojnici na služenju vojnog roka koji su, po članu 4 sporazuma iz 1994. godine, služili svoj vojni rok u "NKR", uglavnom bili nižeg ranga i činili su najviše 5% (do 1.500 lica) snaga odbrane "NKR". Međutim, Vlada nije isključila mogućnost da neki jermenski državljani možda jesu služili u odbrambenim snagama "NKR" pod ugovorom ili kao dobrovoljci. Među licima koji su bila na službi u odbrambenim snagama "NKR", rame uz rame sa stanovnicima Nagorno-Karabakha, bili su i dobrovoljci jermenskog porijekla iz raznih zemalja gdje postoji jermenska dijaspora. Navodno su jermenski vojnici koji su služili u "NKR" bili pod direktnom komandom odbrambenih snaga "NKR", koje su uključivale samo oružane snage operativne u "NKR". Vlada je navela da su jermenski vojnici na odsluženju vojnog roka koji su služili u "NKR" po ugovoru iz 1994. godine to činili po svojoj želji (v. međutim Izvještaj ICG, stav 65 ove presude).

Vlada Jermenije dalje navodi da jermenska vojska i odbrambene snage "NKR" saraduju u odbrambenom savezu u pitanjima kao što su razmjena obavještajnih podataka, posjete viših oficira, seminari, zajedničke vojne vježbe, paradne inspekcije i sl.

74. Dana 11. oktobra 2007. godine Sud je izdao djelomičnu odluku o prihvatljivosti predmeta *Zalyan, Sargsyan i Serobyany protiv Jermenije* (predstavke br. 36894/04 i 3521/07), koja se odnosi na navodno

zlostavljanje i nezakoni pritvor tri vojna lica. Činjenice predmeta otkrivaju da su podnosioci predstavke regrutovani u jermensku vojsku u maju 2003. godine i da su raspoređeni u vojnu jedinicu br. 33651, koja je bila stacionirana u blizini sela Mataghis u regionu Martakerta u "NKR". Dva vojnika iste vojne jedinice pronađena su mrtva u januaru 2004. godine. Krivična istraga njihovih ubistava je uslijedila i podnosioci predstavke ispitivani su niz dana u aprilu 2004. godine u Nagorno-Karabakhu - najprije u svojoj vojnoj jedinici, zatim u Vojnom tužilaštvu Garnizona Martakert i na kraju u Vojnoj policiji Stepanakerta - prije nego što su prevezeni u Jerevan radi nastavka postupka. Oficiri koji su sprovođili ispitivanje podnosilaca predstavke u Nagorno-Karabakhu obuhvatali su dva istražitelja iz Vojnog tužilaštva Jermenije, istražitelja iz Vojnog tužilaštva Garnizona Martakert i jermenskog oficira vojne policije. Komandant bataljona te vojne jedinice takođe je priustvovao prvom ispitivanju. Podnosioci predstavke kasnije su optuženi za ubistvo i krivično suđenje protiv njih počelo je u novembru 2004. godine na Regionalnom sudu Syunika, koji je zasijedao u Stepanakertu. Podnosioci predstavke prisustvovali su suđenju. Dana 18. maja 2005. godine sud je podnosiocima predstavke oglasio krivima za ubistvo i izrekao im kazne od po 15 godina zatvora.

75. Slično tome, kako izvještava organizacija za ljudska prava Forum 18, kao i HRW, g. Armen Grigoryan, američki državljani i lice koje je izrazilo prigovor savjesti, iz vojnog je odsjeka u Jerevanu odveden u junu 2004. godine u vojnu jedinicu baziranu u Nagorno-Karabakhu. Nakon što je pobjegao iz te jedinice g. Grigoryan je uhapšen i konačno je u odluci suda koji je zasijedao u Stepanakertu dana 9. juna 2005. godine oglašen krivim jer je odbio vojni rok i kažnjen je sa dvije godine zatvora.

2. Političke i sudske veze

76. Nekoliko istaknutih jermenskih političara imali su, u različito vrijeme, visoke pozicije i u Republici Jermeniji i u "NKR" ili su na drugi način imali bliske veze sa Nagorno-Karabakhom. Prvi predsjednik Republike Jermenije, g. Levon Ter-Petrosyan, koji je bio član jermenskog "Komiteta za Karabakh" koji je, krajem 1980-ih vodio pokret za ujedinjenje Nagorno-Karabakha sa Jermenijom. Njega je u aprilu 1998. godine na mjestu predsjednika Jermenije naslijedio g. Robert Kocharyan, koji je ranije bio premijer "NKR" od avgusta mjeseca 1992. godine do decembra 1994. godine, predsjednik "NKR" od decembra 1994 do marta 1997. godine i premijer Republike Jermenije od marta 1997. god aprila 1998. godine. U aprilu 2008. godine g. Serzh Sargsyan postao je treći predsjednik Jermenije. U avgustu 1993. godine postavljen je za ministra odbrane Jermenije nakon što je od 1989. do 1993. godine bio predsjedavajući "Komiteta snaga za samo-odbranu Republike Nagorno-Karabakh". Nadalje, 2007. godine g. Seyran Ohanyan prešao je sa mjesta ministra odbrane "NKR" na mjesto

glavnog komandanta jermenskih oružanih snaga. U aprilu 2008. godine postavljen je za ministra odbrane Jermenije.

77. Podnosioci predstavke tvrdili su da se zakoni Republike Jermenije primjenjuju u "NKR". Međutim, prema riječima jermenske Vlade, u periodu između januara 1992. godine i avgusta 2006. godine "NKR" je donio 609 različitih zakona, od kojih je jedan među prvima bio "Zakon o osnovu za državnu nezavisnost Republike Nagorno-Karabakh". Član 2 ovog zakona predviđa da "NKR odlučuje nezavisno o svim pitanjima koja se odnose na političke, ekonomske, socijalne i kulturne, građevinske, upravne politike i politiku teritorijalne podjele". Takođe, u januaru 1992. godine, oformljena su tijela izvršne i sudske vlasti, uključujući i Savjet ministara (Vladu), Vrhovni sud i prvostepene sudove "NKR" kao i tužilaštvo "NKR". "NKR" takođe ima svog predsjednika, skupštinu i policijske snage, te organe lokalne samouprave, uključujući administracije koje upravljaju teritorijama koje okružuju "NKR", čije predstavnike imenuju vlasti "NKR". Predsjednički i parlamentarni izbori su održani. Iako je nekoliko zakona usvojeno iz jermenskog zakonodavstva, Vlada Jermenije tvrdi da se oni ne primjenjuju automatski, tj. putem odluke jermenskih sudova, već da njih nezavisno tumače i primjenjuju sudovi "NKR", u okrugu Lachin i na drugim mjestima.

3. *Finansijska i druga podrška*

78. U svom izvještaju iz 2005. godine (pomenut u ovoj presudi u stavu 65), ICG je konstatovao sljedeće (str. 12-13):

"Ekonomija Nagorno-Karabakha bila je ranije integrisana u ekonomiju Sovjetskog Azerbejdžana, ali je u velikoj mjeri uništena tokom rata. Danas je ona blisko povezana sa Jermenijom i u velikoj mjeri zavisi od njenih finansijskih inputa. Svi poslovi obavljaju se preko Jermenije i proizvodi proizvedeni u Nagorno-Karabakhu često se prilikom izvoza označavaju oznakom "proizvedeno u Jermeniji". Jerevan obezbjeđuje polovinu budžeta. ...

Nagorno-Karabakh je u velikoj mjeri zavisn od eksterne finansijske podrške, prvenstveno iz Jermenije, ali takođe i iz SAD i od dijasporne širom svijeta. Nagorno-Karabakh ne može da naplati dovoljno prihoda da bi ispunio svoje budžetske potrebe, i u apsolutnom smislu prima sve veću podršku izvana. Budžet je 2005. godine iznosio ukupno 24,18 milijardi drama (otprilike 53,73 miliona američkih dolara). Smatra se da se ukupno lokalno naplati 6.46 milijardi drama (oko 14,35 miliona američkih dolara), što je 26,7% rashoda.

Od 1993. godine Nagorno-Karabakh koristi jermenski 'unutar državni kredit'. Prema riječima jermenskog premijera, to je bilo 13 milijardi drama (28,88 miliona američkih dolara) 2005. godine, što je bio značajan porast u odnosu na 2002. godinu kada je iznosio 9 milijardi drama (16,07 miliona američkih dolara). Međutim, (*de facto*) premijer Nagorno-Karabakha tvrdi da dio tog kredita - 4,259 milijardi drama (oko 9,46 miliona američkih dolara) - zapravo jeste otplaćivanje PDV-a, carina i akciza od strane Jermenije koje Jermenija razrezuje na robu koja prolazi kroz njenu teritoriju, a namijenjena je Nagorno-Karabakhu. Ostatak kredita ima rok otplate od deset godina uz nominalnu kamatu. Iako Jermenija obezbjeđuje ovakve kredite od

1993. godine, ništa još nije otplaćeno. Prema riječima jermenskog premijera, Stepanakert još uvijek nije u položaju da otplaćuje ... - U godinama koje su pred nama moraćemo da nastavimo da dajemo ovaj kredit da bismo im pomogli da nastave da grade svoju infrastrukturu... ne predviđamo da će oni moći tako skoro da nastave dalje sami.

Jedina država pored Jermenije koja pruža direktnu pomoć vladi je SAD. Kongres je 1998. godine po prvi put zasebno označio Nagorno-Karabakh kao primaoca humanitarne pomoći, a ne u okviru Azerbejdžana. Novac iz SAD administrira američka Agencija za međunarodni razvoj (USAID), koja ga distribuira nevladinim organizacijama kao što su Fond za pružanje pomoći Jermeniji, *Save the Children* i Međunarodni komitet Crvenog krsta. Tokom septembra 2004. godine SAD je opredjelio 23.274.992 američkih dolara za Nagorno-Karabakh i potrošio 17.831.608. Jermenske lobističke grupe uticajne su u obezbjeđivanju ovih sredstava."

ICG dalje konstatuje da je 2001. godine (prema Statističkom godišnjaku Nagorno-Karabakha) jermenski "unutar-državni kredit" činio 67,3% budžeta "NKR" i 56,9% tokom 2004. godine (prema komunikaciji ICG sa direktorom Nacionalnog zavoda za statistiku "NKR").

79. Kredit koji je Republika Jermenija obezbjedila "NKR" za 2004. i 2005. godinu iznosio je 51.000.000 američkih dolara. Od toga je 40.000.000 dolara potrošeno za obnovu obrazovnih institucija, a 11.000.000 dolara na pomoć porodicama ubijenih vojnika.

80. *Hayastanski sve-jermenski fond* osnovan je dekretom jermenskog predsjednika 3. marta 1992. godine. Prema njegovim zvaničnim internetskim stranicama, misija mu je:

"da ujedini Jermene u Jermeniji i u inostranstvu i da prevaziđe probleme sa kojima se zemlja suočava i pomogne uspostavljanje održivog razvoja u Jermeniji i Artsakhu. Uz probleme vezane za raspad Sovjetskog Saveza, vlada je morala da pronađe rješenja za posljedice zemljotresa u Spitaku 1988. godine, te za ekonomsku blokadu i rehabilitaciju područja koja su prošla kroz artsakhški konflikt."

Godišnji izvještaj ovog fonda za 2012. godinu obuhvata poruke g. Serzha Sargsyana, predsjednika Republike Jermenije i g. Bako Sahakyan, "predsjednika Republike Artsakha", koje, između ostalog, sadrže sljedeće konstatacije:

G. Sargsyan:

"Hayastanski sve-jermenski fond predstavlja otjelovljenje jedinstva između Jermenije, Artsakha i dijaspore. Kao takav, ovaj fond dosljedno, odlučno, i naočigled transformiše našu pan-nacionalnu unutrašnju snagu u materijalnu moć.

G. Sahakyan:

"2012. godina jubilarna je godina za jermenski narod. Kao nacija, proslavili smo 20 godina od osnivanja Odbambene vojske NKR i oslobađanja Sushija, veličanstvenu pobjedu koja je omogućena ujedinjenim snagama i neuništivom voljom cjelokupnog jermenskog naroda, nesebičnom hrabrošću i neustrašivošću njenih hrabrih sinova i kćeri."

Ovaj fond ima 25 podružnica u 22 različite države. Njegova sredstava potiču od donatora pojedinaca, uglavnom iz jermenske dijaspore. Danas on prikupi oko 21.000.000 dolara godišnje.

Vrhovno upravo tijelo ovog fonda je Odbor povjericaca. Po povelji Fonda, Predsjednik Republike Jermenije je po službenoj dužnosti predsjednik Odbora povjericaca. Odbor koji je tokom svog postojanja imao između 22 i 37 članova, obuhvata mnogo istaknutih pojedinaca i predstavnika političkih, nevladinih, vjerskih i humanitarnih institucija iz Jermenije i dijaspore. Tokom 2013. godine, uz jermenskog predsjednika g. Sargsyana, u ovom Odboru bili su bivši jermenski predsjednik g. Kocharyan, jermenski premijer, kao i ministri za vanjske poslove, finansije i dijasporu; predsjednik, bivši predsjednik i premijer "NKR"; predsjedavajući jermenskog ustavnog suda, nacionalne skupštine i centralne banke; četiri jermenske vjerske vođe, tri predstavnika jermenskih političkih partija; predstavnik Unije proizvođača i poslovnih ljudi (poslodavaca) Jermenije; i predstavnici četiri nevladine organizacije osnovane u Sjedinjenim državama i Kanadi. Ostatak odbora od 37 članova činilo je 13 pojedinaca iz jermenske dijaspore. Sastav Odbora povjericaca sličan je od osnivanja fonda.

Hayastanski sve-jermenski fond finansirao je i nadzirao brojne projekte od svog osnivanja, uključujući izgradnju i obnovu puteva, stambenih objekata, škola, bolnica, te vodovodne i gasovodne mreže. Sredinom i krajem devedesetih taj je fond izgradio autoput kojim se povezuje grad Goris u Jermeniji sa Lachinom i Susha/Sushi i Stepanakertom u Nagorno-Karabakhu. Tokom 2001. godine finansirao je izgradnju autoputa sjever-jug u Nagorno-Karabakhu. Prema godišnjem izvještaju fonda za 2005. godinu, platio je otprilike 11.000.000 američkih dolara tokom te godine za razne projekte, od čega je 6.100.000 dolara bilo za projekte u Nagorno-Karabakhu. Prema podacima Vlade Jermenije, nepotpuni izdaci za 2012. godinu iznosili su 10.700.000 američkih dolara u Nagorno-Karabakhu i 3.100.000 u Jermeniji. Takođe, prema podacima Vlade u periodu 1995-2012. fond je opredijelio ukupno oko 111.000.000 američkih dolara ili oko 6.000.000 dolara godišnje projektima u Nagorno-Karabakhu. U periodu 1992-2012. opredijelio je 115.000.000 projektima u Jermeniji.

81. Podnosioci predstavke i Vlada Azerbejdžana tvrdili su da se rezidentima "NKR" i okolnih teritorija rutinski izdaju jermenski pasoši. ICG je navela da "Jermenija izdaje većini stanovnika svoj pasoš da bi mogli putovati u inostranstvo" (izvještaj iz 2005. godine, pomenut u ovoj presudi, str. 5). Vlada Azerbejdžana takođe je ukazala na mogućnost da rezidenti pomenutih teritorija dobiju i jermensko državljanstvo. Oni su ukazali na član 13 ("Državljanstvo putem naturalizacije") Zakona Republike Jermenije o državljanstvu Republike Jermenije, koji predviđa sljedeće:

"Svako lice sa 18 godina starosti i radno sposobno, koje nije državljanin RJ može da se prijavi za državljanstvo RJ, ukoliko

- 1) je zakoniti rezident na teritoriji Republike Jermenije prethodne tri godine;

- 2) tečno govori jermenski jezik; i
- 3) poznaje Ustav Republike Jermenije.

Lice koje nije državljanin RJ može da dobije državljanstvo RJ bez ispunjavanja uslova predviđenih tačkama 1) i 2) prvog dijela ovog člana, ukoliko:

- 1) stupi u brak sa državljaninom Republike Jermenije ili ima dijete koje ima državljanstvo RJ;
- 2) ima roditelje ili barem jednog roditelja koji je imao državljanstvo RJ u prošlosti ili je rođen na teritoriji Republike Jermenije i prijavio se za državljanstvo RJ tri godine od kada je napunio 18 godina;
- 3) je Jermen po porijeklu (ima Jermenske pretke); ili
- 4) se odrekao državljanstva RJ svojevoljno nakon 1. januara 1995. godine."

Jermenska Vlada sa svoje strane navela je da i Jermenija i "NKR" imaju odredbe za dvojno državljanstvo. Štaviše, u skladu sa sporazumom od 24. februara 1999. godine sa "NKR" o "organizaciji sistema pasoša", Jermenija izdaje pasoše rezidentima "NKR" u određenim okolnostima. Član 1 Sporazuma glasi:

"Strane su se saglasile da njihovi državljani imaju pravo na slobodu kretanja i boravka na teritoriji svake od Strana.

U okviru ovog Sporazuma, dok Republika Nagorno-Karabakh ne bude međunarodno priznata, državljani Republike Nagorno-Karabakh koji žele da napuste teritoriju Republike Nagorno-Karabakh ili Republike Jermenije mogu da se prijave i dobiju pasoš Republike Jermenije.

Strane su saglasne da u okviru ovog člana dobijanje pasoša Republike Jermenije za državljana Republike Nagorno-Karabakh ne znači davanje državljanstva Republike Jermenije. Ti pasoši mogu se koristiti samo za putovanje van teritorije Republike Jermenije i Republike Nagorno-Karabakh i mogu ih koristiti samo državljani Republike Nagorno-Karabakh, i oni ne mogu da se koriste kao identifikacioni dokument za internu upotrebu u Republici Nagorno-Karabakh i Republici Jermeniji."

Propisi o primjeni ovog sporazuma doneseni su 1999. godine i predviđaju da se jermenski pasoš izdaje rezidentima "NKR" samo u izuzetnim slučajevima kada je svrha odlaska u inostranstvo medicinsko liječenje, obrazovanje ili neka druga lična stvar. Jermenska Vlada potvrdila je da je pasoš izdat za manje od 1000 lica po sporazumu iz 1999. godine.

82. Podnosioci predstavke i Vlada Azerbejdžana naveli su da su jermenski dramu bili najznačajnija valuta u "NKR", dok je Jermenska Vlada tvrdila da su od valuta tu prihvatani euro, američki dolar, funte, pa čak i australijski dolar.

83. Vlada Azerberjdžana istakla je da je Nacionalni atlas Jermenije, objavljen 2007. godine od strane Državnog komiteta Katastra nepokretnosti, koji je dio Vlade Republike Jermenije i tako navodno zvanična publikacija, dosljedno na raznim vrstama mapa prikazivao "NKR" i okolne okupirane teritorije kao područje unutar granica Republike Jermenije.

84. Podnosioci predstavke i Vlada Azerbejdžana naveli su da postoji politika jermenske Vlade kojom se podstiču doseljenici da se presele iz Jermenije u "NKR", a u novije vrijeme u Siriju.

U februaru 2005. godine objavljen je "Izveštaj Misije OEBS-a koja je prikupljala činjenice na okupiranim teritorijama Azerbejdžana u okolini Nagorno-Karabakha (NK)". Mandat ove misije bio je da utvrdi da li na toj teritoriji postoje naselja. Vojne strukture i osoblje kao i politička pitanja bila su strogo izvan njihovog mandata. Vezano za naselja u okrugu Lachin, u izvještaju se zaključuje:

"Generalno gledano, obazac porijekla doseljenika u Lachinu je isti kao na drugim teritorijama. Tako je ogromna većina došla u Lachin iz različitih dijelova Azerbejdžana, uglavnom nakon što su godinama živjeli u privremenim naseljima u Jermeniji. Komparativno gledano, mala većina su Jermeni iz Jermenije, uključujući i žrtve zemljotresa. Oni su iz priča čuli za Lachin kao opciju za naseljavanje [sic], putem medija ili nevladinih organizacija u Jermeniji i NK. Nema dokaza da je bilo nedobrovoljnog raseljavanja i ponovnog naseljavanja ili sistematskog odabira."

U izvještaju se dalje navodi:

"Direktna uključenost NK u Okrugu Lachin je nesporna. Nagorno-Karabakh obezbijeduje budžet Lachina i otvoreno priznaje direktnu odgovornost za ovaj okrug. Rezidenti Lachina učestvuju i na lokalnim izborima i na izborima u NK.

Iako veze između Nagorno Karabakha i Republike Jermenije nisu u djelokrugu ovog izvještaja, mislija OEBS-a nije našla nijedan dokaz direktne uključenosti vlade Jermenije u naseljavanje u Lachinu. Međutim, ova misija razgovarala je sa nekoliko rezidenata Lachina, koji su imali jermenske pasoše i tvrdili da su učestvovali u jermenskim izborima."

II. ZAJEDNIČKE OBAVEZE JERMENIJE I AZERBEJDŽANA

85. Prije pristupanja Savjetu Evrope 2001. godine, Jermenija i Azerbejdžan obavezale su se Komitetu ministara i Parlamentarnoj skupštini, na mirno rješavanje sukoba u Nagorno-Karabakhu (v. Mišljenja Parlamentarne skupštine br. 221(2000) i 222 (2000) i Rezolucije Komiteta ministara Res (2000)13 i (2000)14).

Relevantni stavovi Mišljenja Parlamentarne skupštine 221 (2000) o prijavi Jermenije za članstvo u Savjetu Evrope glase:

"10. Skupština konstatuje da je primila dopis od Predsjednika Jermenije u kome se on obavezuje da će poštovati sporazum o prekidu vatre dok se ne pronađe konačno rješenje za sukob (u Nagorno-Karabakhu) i da će nastaviti sa nastojanjima da se dođe do mirnog rješenja u pregovorima na osnovu kompromisa koji će biti prihvatljiv za sve zainteresovane strane.

...

13. Parlamentarna skupština konstatuje da je primila dopis od Predsjednika Jermenije, Predsjednika skupštine, Premijera, te predsjednika parlamentarnih političkih partija i konstatuje da se Jermenija obavezuje da će poštovati sljedeće obaveze:

...

ii. u vezi sukoba u Nagorno-Karabakhu:

a. da će dalje ulagati napore da se taj sukob riješi samo mirnim putem;

b. da će koristiti svoj značajan uticaj na Jermene u Nagorno-Karabakhu da bi podsticala rješenje ovog sukoba;

c. da će međunarodne i domaće sporove rješavati mirnim putem i u skladu sa načelima međunarodnog prava (obveza koju imaju sve države članice Savjeta Evrope, odlučno odbijajući svaku prijetnju upotrebe sile protiv svojih susjeda;

...”

Rezolucija Res (2000)13 Komiteta ministara koja se odnosi na poziv Jermeniji da postane članica Savjeta Evrope govori o obavezama koje je preuzela Jermenija, kako je izloženo u Mišljenju 221 (2000), i garancijama za njihovo ispunjavanje koje je dala jermenska Vlada.

III. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO

A. Zakoni SSR Azerbejdžan

86. Zakoni koji su relevantni za utvrđivanje prava podnosioca predstavke na imovinu su Ustav SSR Azerbejdžan iz 1978. godine i Zemljišni zakonik Azerbejdžana iz 1970. godine, te Zakonik o stanovanju iz 1983. godine.

1. Ustav iz 1978. godine

87. U Ustavu se navodi sljedeće:

Član 13

“Osnov za ličnu imovinu državljana SSR Azerbejdžana je zarađeni prihod. Lična imovina može da obuhvata predmete u domaćinstvu, predmete za ličnu potrošnju, ugodnost i korišćenje, kuću, zarađenu ušteđevinu. Ličnu imovinu građana i pravo na nasljeđivanje štiti Država.

Građanima se mogu obezbijediti parcele zemljišta kako je propisano zakonom za dopunsku obradu zemlje (uključujući držanje stoke i živine), vrtlarstvo i izgradnju individualnih stambenih jedinica. Građani moraju koristiti svoje zemljište racionalno. Država i kolektivna gazdinstva pružaju pomoć građanima na njihovim malim gazdinstvima.

Lična imovina ili imovina sa pravom korišćenja ne smije se koristiti da bi se izvlačio nezarađeni profit na štetu javnog interesa. ”

2. Zemljišni zakonik iz 1970. godine

88. Relevantne odredbe Zemljišnog zakonika predviđaju sljedeće:

Član 4. Državno (narodno) vlasništvo nad zemljištem

"Prema Ustavu SSSR i Ustavu SSR Azerbejdžan, zemljište je u vlasništvu Države - zajedničko je vlasništvo sovjetskog naroda.

U SSSR-u zemljište je u isključivom vlasništvu Države i dodjeljuje se samo na korišćenje. Radnje koje direktno ili indirektno krše pravo države na vlasništvo nad zemljištem zabranjene su.

Član 24. Dokumenti kojima se potvrđuje pravo na korišćenje zemljišta

"Pravo na korišćenje kolektivnih gazdinstava, državnih gazdinstava i drugih zemljišnih parcela potvrđuje se državnim uvjerenjem o pravu na korišćenje.

Formu ovog uvjerenja utvrđuje Savjet ministara SSSR u skladu sa zemljišnim zakonima SSSR-a i unije republika.

Pravo privremenog korišćenja zemljišta potvrđuje se uvjerenjem u formi koju određuje Savjet ministara SSR Azerbejdžan."

Član 25. Pravila o izdavanju uvjerenja o pravu na korišćenje zemljišta

"Državna uvjerenja o pravu na neograničeno korišćenje zemljišta i uvjerenja o pravu na privremeno korišćenje zemljišta izdaju se kolektivnim gazdinstvima, državnim gazdinstvima i drugim državnim zadrugama i javnim institucijama, agencijama i organizacijama, te građanima, a izdaje ih Izvršni odbor Savjeta narodnih poslanika okruga ili grada (pod upravom republike) na teritoriji na kojoj je smješteno zemljište koje je predmet dodjeljivanja."

Član 27. Korišćenje zemljišta za preciziranu svrhu

"Korisnici zemljišta imaju pravo i treba da koriste zemljišne parcele koje su im dodijeljene za svrhe za koje su im te zemljišne parcele dodijeljene."

Član 28. Pravo korišćenja korisnika zemljišta nad dodijeljenim zemljišnim parcelama

"U zavisnosti od određene namjene dodijeljene zemljišne parcele, korisnici zemljišta imaju pravo na sljedeće, a u skladu sa relevantnim pravilima:

- da grade objekte za stambene, industrijske i javne sadržaje, te druge objekte i građevine;
- da zasade poljoprivredne kulture, da izvrše pošumljavanje i da zasade voće, te dekorativno i drugo drveće;
- da koriste izlozna područja, pašnjake i drugo poljoprivredno zemljište;
- da koriste rasprostranjene podzemne prirodne resurse, treset, i vodu za ekonomske svrhe kao i da koriste druga vrijedna svojstva zemljišta.

Član 126-1. Pravo na korišćenje zemljišta u slučaju nasljeđivanja prava vlasništva nad objektom

"Ukoliko je vlasništvo nad objektom koji je lociran u selu naslijeđeno i ukoliko nasljednici nemaju pravo da kupe parcelu domaćinstva u skladu sa relevantnim postupkom, pravo na korišćenje daje im se za zemljišnu parcelu koja je potrebna za održavanje objekta, u dimenzijama koje odredi Savjet ministara SSR Azerbejdžan."

Član 131. Dodjeljivanje zemljišnih parcela građanima za svrhu izgradnje stanova

“Zemljišne parcele za izgradnju pojedinačnih rezidencijalnih objekata za jedan stan koje treba da postanu lično vlasništvo dodjeljuju se građanima koji žive u naseljenim mjestima u SSR Azerbejdžan gdje izgradnja ličnih stanova nije zabranjena po zakonodavstvu koje je na snazi, i to iz zemljišta koje pripada gradovima i urbanim naseljima; iz zemljišta sela koje ne koriste kolektivna gazdinstva, državna gazdinstva ili gazdinstva drugih poljoprivrednih preduzeća; iz zemljišta državne rezerve i iz zemljišta državnog fonda šuma koje nije uključeno u zone za ozelenjavanje gradova. Zemljište se dodjeljuje za pomenutu namjenu u skladu sa procedurom predviđenom po... ovom Zakoniku.

Izgradnja ličnih stanova u gradovima i radničkim naseljima vrši se na praznim prostorima za koja nisu potrebni izdaci za njihovo korišćenje ili tehničku pripremu i koji su po pravilu u blizini željezničkih i drumskih saobraćajnica koje omogućavaju redovnu komunikaciju putnika, a u formi su samostalnih rezidencijalnih okruga ili naselja.

2. Stambeni zakonik iz 1970. godine

89. Član 10.3 Stambenog zakonika glasi:

"Građani imaju pravo na kuću kao ličnu imovinu u skladu sa zakonodavstvom SSSR-a i SSR Azerbejdžan."

4. Uputstvo o pravilima za registrovanje stambenih kapaciteta iz 1985. godine.

90. Uputstva iz 1985. godine, u članu 2, navode dokumente koji su poslužili kao dokaz vlasništva nad stambenim prostorom (kućom). Uputstva je odobrilo Centralno odjeljenje za statistiku SSSR-a kroz Naredbu br. 380 od 15. jula 1985. godine. U članu 2.1 navode se razne vrste dokumenata koji predstavljaju primarni dokaz vlasništva. U članu 2.2 konstatuje se da, ukoliko nedostaje primarni dokaz, pravo vlasništva može da se pokaže posredno korišćenjem drugih dokumenata, uključujući:

"inventarsko-tehničke dokumente u slučajevima gdje oni sadrže tačno pozivanje na posjed vlasnika propisno ovjerenog dokumenta kojim se potvrđuje njegovo pravo na stambenu kuću."

A. Zakoni Republike Azerbejdžan

91. Nakon sticanja nezavisnosti, Republika Azerbejdžan donijela je 9. novembra 1991. godine, zakone koji se odnose na imovinu koja se po prvi put pominje kao zemljište koje je predmet privatnog vlasništva. Međutim, detaljna pravila o privatizaciji zemljišta koje je dodijeljeno građanima uvedena su tek kasnije, Zakonom o zemljišnoj reformi iz 1996. godine. Podnosioci predstavke napustili su Lachin 1992. godine i stoga se nisu mogli prijaviti da postanu vlasnici zemljišta koje su koristili.

1. Zakon o imovini iz 1991. godine

92. Zakon o imovini iz 1991. godine u Republici Azerbejdžan stupio je na snagu 1. decembra 1991. godine. On, između ostalog, predviđa sljedeće:

Član 21. Predmeti imovinskih prava građanina

"1. Građanin može da posjeduje:

- zemljišne parcele;
- kuće, stanove, kuće na selu, garaže, opremu za domaćinstvo i predmete za ličnu upotrebu;
- akcije, obveznice i druge hartije od vrijednosti;
- kapacitete masovnih medija;
- preduzeća i imovinske komplekse za proizvodnju robe namijenjene potrošaču, društvenom i kulturnom tržištu, uz izuzetak određenih vrsta imovine precizirane zakonom koja ne može biti u vlasništvu građana iz razloga državne ili javne bezbjednosti ili zbog međunarodnih obaveza.

...

5. Građanin koji je vlasnik stana, stambene kuće, kuće na selu, garaže ili drugih prostorija ili građevina ima pravo da raspolaže tom imovinom po svojoj volji: da je proda, zavješta, pokloni, iznajmi ili preduzme druge radnje koje nisu suprotne zakonu."

2. Zemljišni zakonik iz 1992. godine

93. Novi Zemljišni zakonik koji je stupio na snagu 31. januara 1992. godine sadrži sljedeće odredbe:

Član 10. Privatno vlasništvo nad zemljišnim parcelama

"Zemljišne parcele su dodijeljene u privatno vlasništvo građanima Republike Azerbejdžan u skladu sa zahtjevima lokalnih izvršnih vlasti na osnovu odluke okruga ili gradskog Savjeta narodnih poslanika za svrhe pomenute dalje u tekstu:

- 1) licima sa stalnim nastanjenjem na teritoriji, da bi se izgradile privatne kuće i prateće građevine kao i za uspostavljanje dodatne poljoprivredne aktivnosti;
- 2) za aktivnosti gazdinstava i drugih organizacija koje su uključene u proizvodnju poljoprivrednih proizvoda za prodaju;
- 3) za izgradnju privatnih i kolektivnih kuća na selu i privatnih garaža u okvirima gradova;
- 4) za izgradnju vezanu za poslovne aktivnosti;
- 5) za aktivnost tradicionalne etničke proizvodnje.

Po zakonodavstvu Republike Azerbejdžan zemljišne parcele mogu se dodijeliti u privatno vlasništvo građanima za druge namjene."

Član 11. Uslovi za dodjelu zemljišnih parcela u privatno vlasništvo

"Za svrhe propisane u članu 10 ovog Zakonika, pravo na vlasništvo nad zemljišnom parcelom daje se besplatno.

Zemljišne parcele dodijeljene građanima za njihove privatne kuće, kuće na selu i garaže prije datuma stupanja na snagu ovog Zakonika prenose se u njihovo vlasništvo.

Pravo na privatno vlasništvo ili doživotno pravo posjeda koje se može nasljeđivati nad zemljišnom parcelom ne može se dati stranom državljaninu ili stranim pravnim licima.

Zemljišna parcela ne vraća se bivšim vlasnicima i njihovim nasljednicima. Oni mogu da dobiju pravo na vlasništvo nad zemljišnom parcelom po osnovu koji je predviđen ovim Zakonikom."

Član 23. Dodjeljivanje zemljišnih parcela

"Zemljišne parcele dodjeljuju se građanima, preduzećima i organizacijama u njihovo vlasništvo, posjed, korišćenje i radi izdavanja odlukom okružnog ili gradskog Savjeta narodnih poslanika, u skladu sa postupkom za dodjeljivanje zemljišta i u skladu sa dokumentima o korišćenju zemljišta.

Namjena koja je određena za zemljišnu parcelu navodi se u uvjerenju za dodjelu zemljišta.

Postupak za predaju i ispitivanje zahtjeva za dodjeljivanje ili oduzimanje zemljišne parcele, uključujući oduzimanje zemljišne parcele za državne ili javne potrebe, određuje kabinet ministara Republike Azerbejdžan.

Zahtjevi građana za dodjeljivanje zemljišnih parcela ispituju se u najviše mjesec dana."

Član 30. Dokumenti kojima se potvrđuju prava na vlasništvo nad zemljištem, prava posjeda i neprekidno korišćenje zemljišta.

"Prava vlasništva nad zemljištem i prava posjeda i neprekidnog korišćenja zemljišta potvrđuju se državnim uvjerenjem koje izdaje okružni ili gradski Savjet narodnih poslanika.

Formu pomenutog državnog uvjerenja odobrava kabinet ministara Republike Azerbejdžan."

Član 31. Formalizacija prava na privremeno korišćenje zemljišta

"Pravo na privremeno korišćenje zemljišta, uključujući i pravo dato pod uslovima zakupa, dokumentuje se u formi ugovora i uvjerenja. Te dokumente upisuje okružni ili gradski Savjet narodnih poslanika i oni se izdaju korisniku zemljišta. Formu pomenutog sporazuma i uvjerenja odobrava kabinet ministara Republike Azerbejdžan."

Član 32. Osnovi za prekid prava na vlasništvo nad zemljištem, prava posjeda i neprekidnog korišćenja zemljišta

"Okružni ili gradski Savjeti narodnih poslanika koji su dali pravo vlasništva nad zemljišnom parcelom, pravo posjeda i korišćenja zemljišta ili pravo zakupa prekidaju ova prava u sljedećim slučajevima:

- 1) dobrovoljna predaja ili otuđenje zemljišne parcele od strane vlasnika;

- 2) istek roka na koji je data parcela;
- 3) prekid djelatnosti preduzeća, agencije, organizacije ili poljoprivredne firme;
- 4) nenamjensko korišćenje zemljišta;
- 5) prekid radnog odnosa na osnovu kojega je data zemljišna parcela, osim u slučajevima koji su predviđeni zakonom;
- 6) nepoštovanje uslova ugovora o zakupu;
- 7) neplaćanje poreza ili zakupnine propisane zakonom ili ugovorom o zakupu zemljišta za dvije uzastopne godine, bez opravdanog razloga;
- 8) nekorišćenje od godinu dana bez opravdanog razloga, zemljišta koje je dodjeljeno za svrhe poljoprivredne proizvodnje, ili nekorišćenje dvije godine bez opravdanog razloga, zemljišta dodijeljenog za nepoljoprivrednu proizvodnju;
- 9) potreba da se zemljišna parcela oduzme za državne ili javne potrebe;
- 10) prenos vlasničkog prava nad objektom ili građevinom ili prenos prava operativnog upravljanja istima;
- 11) smrt vlasnika ili korisnika.

Zakonodavstvo Republike Azerbejdžan može da predvidi i druge osnove za prekid vlasničkog prava nad zemljišnom parcelom, prava posjeda i korišćenja zemljišta ili prava zakupa."

III. RELEVANTNO MEĐUNARODNO PRAVO

94. Član 42 Uredbe o Zakonima i običajima rata na kopnu, Hag, 18. oktobar 1907. godine (u daljem tekstu: Haška uredba iz 1907. godine) definiše ratnu okupaciju na sljedeći način:

"Teritorija se smatra okupiranom kada je stvarno stavljena pod vlast neprijateljske vojske. Okupacija se odnosi samo na teritoriju gdje je ta vlast uspostavljena i može da se vrši."

Shodno tome, okupacija u smislu Haške uredbe iz 1907. godine postoji kada država vrši stvarnu vlast nad nekom teritorijom, ili dijelom teritorije, neprijateljske države.¹ Uslov da postoji stvarna vlast široko se shvata kao sinonim za djelotvornu kontrolu.

Smatra se da vojna okupacija postoji na nekoj teritoriji ili dijelu teritorije, ukoliko se mogu pokazati sljedeći elementi: prisustvo stranih trupa koje su u poziciji da vrše djelotvornu kontrolu bez saglasnosti suverena. Prema

1. V. npr. E. Benvenisti, "The International Law of Occupation" (Oxford: Oxford University Press, 2012), str. 43; Y. Arai-Takahashi, "The Law of Occupation: Continuity and Change of International Humanitarian Law, and Its Interaction with International Human Rights Law (Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009), str. 5-8; Y. Dinstein, "The International Law of Belligerent Occupation" (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), str. 42-45, stavovi 96-102; i A. Roberts, "Transformative Military Occupation: Applying the Laws of War and Human Rights", 100 American Journal of International Law 580 (2006), str. 585-586.

široko-prihvaćenom stručnom mišljenju, fizičko prisustvo stranih trupa jeste uslov svih uslova da se može govoriti o okupaciji, tj. okupacija je nezamisliva bez "čizme na tlu", te stoga snage koje vrše pomorsku ili vazdušnu kontrolu kroz pomorsku ili vazdušnu blokadu nisu dovoljne da bi se govorilo o okupaciji.²³

95. Pravila međunarodnog humanitarnog prava ne bave se eksplicitno pitanjem sprečavanja pristupa domovima ili imovini. Međutim, član 49 Konvencije (br. IV), koji se odnosi na Zaštitu civila u vremenu rata od 12. avgusta 1949. godine (u daljem tekstu: Četvrta ženevska konvencija) uređuje pitanja prisilnog raseljenja u ili sa okupiranih teritorija. Njime se predviđa sljedeći:

"Pojedinačni ili masovni prisilni transferi, kao i deportacije zaštićenih lica sa okupirane teritorije na teritoriju Okupacijske sile ili na teritoriju bilo koje druge zemlje, okupirane ili ne, zabranjeni su bez obzira na motiv.

Ipak, Okupacijska sila može da preduzme potpunu ili djelomičnu evakuaciju datog područja ukoliko bezbjednost populacije ili imperativni vojni razlozi to nalažu. Takva evakuacija ne smije uključivati raseljenje zaštićenih lica van granica okupirane teritorije, osim kada je zbog materijalnih razloga nemoguće izbjeći takvo raseljavanje. Lica evakuisana na takav način biće prebačena nazad u svoje domove čim prestanu neprijateljstva u predmetnoj oblasti.

Okupacijska sila koja preduzima takva prebacivanja ili evakuacije mora da obezbijedi, kolikogod je to praktično moguće, da se obezbijedi odgovarajući smještaj da bi se primila zaštićena lica, da se udaljenje vrši u zadovoljavajućim uslovima po pitanju higijene, zdravlja, bezbjednosti i ishrane i da članovi iste porodice nisu odvojeni.

Zaštitnička sila mora biti obaviještena o svakom prebacivanju ili evakuaciji čim do njih dođe.

Okupacijska sila ne smije da drži lišenim slobode zaštićena lica u jednom području koje je naročito izloženo opasnostima rata ukoliko to ne nalaže bezbjednost populacije ili imperativni vojni razlozi.

Okupacijska sila ne smije deportovati niti prebaciti dijelove svojeg civilnog stanovništva na teritoriju koju okupira."

Član 49 Četvrte ženevske konvencije primjenjuje se na okupiranim teritorijama, a nema posebnog pravila o prisilnom raseljenju na teritoriji strane u sukobu. Ipak, pravo reseljenih lica "na dobrovoljni povratak u bezbjednost njihovih domova ili mjesta prebivališta čim razlozi za raseljenje

2. T. Ferraro, citirao ranije u tekstu ove presude, str. 17 i 137; Y. Dinstein, citirano ranije u tekstu ove presude, str. 44, stav 100.

3. Većina eksperata koje je konsultovao Međunarodni komitet Crvenog krsta (ICRC) u kontekstu projekta o okupaciji i drugim oblicima upravljanja stranom teritorijom, saglasili su se da je potrebna "čizma na tlu" da bi se tvrdilo da je riječ o okupaciji. - v. T. Ferraro, "Occupation and other Forms of Administration of Foreign Territory" (Geneva: ICRC, 2012), str. 10, 17 i 33; v. i E. Benvenisti, citirano ranije u tekstu ove presude, str. 43ff; i V. Koutroulis, "Le debut et la fin de l'application du droit de l'occupation" (Paris: Editions Pedone, 2010), str. 35-41.

prestanu da postoje" smatra se pravilom običajnog međunarodnog prava (v. Pravilo 132 ICRC Studija o običajnom međunarodnom humanitarnom pravu) koje se primjenjuje na sve teritorije.⁴

V. RELEVANTNI MATERIJALI UJEDINJENIH NACIJA I SAVJETA EVROPE

A. Ujedinjene nacije

96. "Principi o povraćaju stambenog prostora i imovine izbjeglicama i raseljenim licima (Komisija za ljudska prava, Pod-komisija za unapređenje i zaštitu ljudskih prava, 28. jun 2005. godine, E/CN.4/Sub.2/2005/17, Prilog) najpotpuniji su standardi u ovoj oblasti. Poznati su i kao Pinheiro principi. Cilj ovih principa, koji imaju osnov u postojećim međunarodnim ljudskim pravima i humanitarnom pravu, jeste da obezbijede međunarodne standarde i praktične smjernice državama, agencijama UN i široj međunarodnoj zajednici o tome kako da se na najbolji način bave složenim pravnim i tehničkim pitanjima vezanim za povraćaj stambenog prostora i imovine.

Oni, između ostalog, predviđaju sljedeće:

2. Pravo na povraćaj stambenog prostora i imovine

"2.1 Sve izbjeglice i raseljena lica imaju pravo da im se vrati svaki stambeni prostor, zemlja i/ili imovina koje su proizvoljno ili nezakonito lišeni, ili da im se nadoknadi svaki stambeni prostor, zemljište ili imovina koju je u praktično nemoguće vratiti, što treba da utvrdi nezavisan, nepristrasan tribunal.

2.2 Države moraju jasno dati prioritet pravu na restituciju kao poželjnijem lijeku za raseljenost i kao ključnom elementu restorativne pravde. Pravo na restituciju postoji kao zasebno pravo, i njega ne dovodi u pitanje ni stvarno vraćanje ili nevraćanje izbjeglica i raseljenih lica koja imaju pravo na povraćaj stambenog prostora, zemljišta ili imovine."

3. Pravo na zaštitu od diskriminacije

"3.1 Svako ima pravo da bude zaštićen od diskriminacije po osnovu rase, boje kože, pola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili drugog statusa.

3.2 Države moraju obezbijediti da je *de facto* i *de jure* zabranjena diskriminacija po navedenim osnovama i da se sva lica, uključujući izbjeglice i raseljena lica, smatraju jednakima pred zakonom."

12. Nacionalne procedure, institucije i mehanizmi

"12.1 Države treba da uspostave i podržavaju ravnopravne, pravovremene, nezavisne, transparentne i nediskriminatorske postupke, institucije i mehanizme da bi

4. J.-M. Henckaerts and L. Doswald-Beck, "Customary International Humanitarian Law" (Geneva/Cambridge: ICRC/Cambridge University Press, 2005).

se ocijenili i izvršili zahtjevi za povraćajem stambenog prostora, zemljišta i imovine.

...

...

12.5 Kada dođe do opšteg sloma vladavine prava, ili kada države nisu u stanju da implementiraju procedure, institucije i mehanizme potrebne da bi se olakšao proces restitucije stambenog prostora, zemljišta i imovine na pravedan i pravovremen način, države treba da traže tehničku pomoć i saradnju relevantnih međunarodnih agencija da bi se uspostavio privremeni režim kako bi se izbjeglicama i raseljenim licima pružile procedure, institucije i mehanizmi potrebni da se obezbijede djelotvorni pravni lijekovi za restituciju.

12.6 Države treba da uključe procedure, institucije i mehanizme za povraćaj stambenog prostora, zemljišta i imovine u mirovne sporazume i sporazume o dobrovoljnoj repatrijaciji. ...”

Dostupnost procedura za traženje restitucije

“13.1 Svako ko je proizvoljno ili nezakonito lišen stambenog prostora, zemljišta i/ili imovine treba da bude u mogućnosti da preda zahtjev za restituciju i/ili nadoknadu nezavisnom i nepristrasnom tijelu, da se odluči o njegovom zahtjevu i da dobije obavještenje o toj odluci. Države ne treba da propisuju nikakve preduslove za predavanje zahtjeva za restituciju.

...

13.5 Države treba da nastoje da uspostave centre za obradu zahtjeva za restituciju i kancelarije za to u pogodnim područjima gdje u datom trenutku žive potencijalni podnosioci zahtjeva. Da bi se pomogao bolji pristup pogodnim licima, treba omogućiti da se zahtjevi za restituciju predaju poštom ili preko zastupnika, kao i lično. ...

...

13.7 Države treba da pripreme formulare za zahtjeve za restituciju koji će biti jednostavni i laki za razumijevanje...

...

13.11. Države treba da obezbijede da se pruža adekvatna pravna pomoć, ako je moguće besplatno...

...”

15. Dokumentacija i evidencija stambenog prostora, zemljišta i imovine

“ ...

15.7 Države mogu, u situacijama masovnih raseljenja kada postoji malo dokumentarnih dokaza o vlasništvu ili pravu na posjed, da donesu konkluzivnu pretpostavku da lica koja su napustila svoje domove tokom datog perioda zbog nasilja ili katastrofa jesu to uradila iz razloga vezanog za nasilje ili katastrofu i da stoga imaju pravo na povraćaj stambenog prostora, zemljišta i imovine. U takvim slučajevima, upravne i sudske vlasti mogu nezavisno da utvrde činjenice vezane za nedokumentovane zahtjeve za restituciju.

...”

21. Kompenzacija

“21.1 Svi izbjeglice i raseljena lica imaju pravo na punu i djelotvornu nadoknadu kao sastavni dio procesa restitucije. Nadoknada može biti u novcu ili u naturi. Države moraju, da bi bile u skladu sa principom restorativne pravde, obezbijediti da se pravni lijek nadoknade koristi samo kada se pravni lijek restitucije ne može upotrijebiti, ili kada oštećene strane svjesno i dobrovoljno prihvataju nadoknadu u zamjenu za restituciju, ili kada uslovi ispregovaranog mirovnog rješenja predviđaju kombinaciju restitucije i nadoknade.

...”

B. Savjet Evrope

97. Tijela Savjeta Evrope stalno se iznova vraćaju na pitanja restitucije imovine interno raseljenim licima i izbjeglicama. Sljedeće rezolucije i preporuke su naročito relevantne u kontekstu ovog konkretnog predmet:

1. *"Rješavanje imovinskih pitanja izbjeglica i raseljenih lica", Rezolucija Parlamentarne skupštine 1708 (2010)*

98. Parlamentarna skupština konstatuje da je čak 2,5 miliona izbjeglica i interno raseljenih lica suočeno sa situacijom raseljenja u državama članicama Savjeta Evrope naročito u sjevernom i južnom Kavkazu, Balkanu i istočnom Mediteranu, i da raseljenost često biva produženog trajanja, pri čemu se ta lica ne mogu vratiti svojim domovima ili im pristupiti od 1990-ih ili još od ranije (stav 2). Parlamentarna skupština naglašava važnost restitucije:

“3. Uništenje, okupacija ili oduzimanje napuštene imovine krši prava pojedinaca o kojima je riječ, dovodi do ponavljanja raseljavanja i komplikuje pomirenje i izgradnju mira. Stoga, restitucija imovine - tj. vraćanje prava i fizičkog posjeda raseljenim bivšim rezidentima - ili nadoknada, jesu oblici pravnih sredstava koja su potrebna da se povrate prava pojedinca i vladavina prava.

4. Parlamentarna skupština smatra da je restitucija optimalan odgovor na gubitak pristupa i prava na stanovanje, zemljište i imovinu jer, jedino ona od svih oblika pravnih sredstava olakšava izbor između tri "trajna rješenja" za pitanje raseljenja: povratak u prvobitni dom bezbjedno i dostojanstveno; integrisanje u lokalnu sredinu gdje je lice raseljeno; ili ponovno nastanjenje ili na nekom drugom mjestu u zemlji ili van njenih granica.”

Parlamentarna skupština zatim upućuje na instrumente za ljudska prava Savjeta Evrope, naročito Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, Evropsku socijalnu povelju i Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, te na Pinheiro principe UN i poziva države članice da preduzmu sljedeće mjere:

“9. S obzirom na navedeno, Skupština poziva države članice da riješe post-konfliktna pitanja vezana za stanovanje, zemljište i imovinu izbjeglica i interno raseljenih lica, uzimajući u obzir Pinheiro principe, relevante instrumente Savjeta Evrope i Preporuku Rec (2006)6 Komiteta ministara.

10. Imajući na umu ove relevantne međunarodne standarde i iskustvo rješavanja imovinskih pitanja i programe nadoknade koji su sprovedeni u Evropi do današnjeg dana, države članice pozivaju se da:

10.1 jemče pravovremena i djelotvorna pravna sredstva za gubitak pristupa i prava na stanovanje, zemljište i imovinu izbjeglicama i interno-raseljenim licima, ne uzimajući u obzir pregovore koji se vode o rješenju oružanih sukoba ili statusu konkretne teritorije;

10.2. obezbijede da taj pravni lijek poprimi oblik restitucije u formi potvrde zakonitih prava izbjeglica i raseljenih lica na njihovu imovinu i povraćaj njihovog bezbjednog pristupa toj imovini i njihovog posjeda. Kada restitucija nije moguća, mora se pružiti adekvatna nadoknada, kroz potvrdu prethodnih zakonitih prava na imovinu i davanje novca i robe u razumnoj srazmjeri sa njihovom tržišnom vrijednošću ili drugim oblicima reparacije;

10.3 obezbijede da izbjeglice i raseljena lica čija prava nisu bila formalno priznata prije raseljavanja, ali čije je uživanje u imovini tretirano kao *de facto* validno od strane vlasti, dobiju ravnopravan i djelotvoran pristup pravnim lijekovima i pravnom sredstvu za to što su izgubili posjed. To je naročito važno kada lica o kojima je riječ pripadaju socijalno ugroženima ili manjinskim grupama;

...

10.5 obezbijede da se odsustvo iz smještaja lica koja imaju stanarsko ili podstanarsko pravo i koja su bila prisiljena da napuste svoje domove smatra opravdanim dok uslovi ne dozvole njihov dobrovoljni povratak bezbjedno i sa dostojanstvom;

10.6 obezbijede brze, dostupne i djelotvorne procedure za traženje pravnog lijeka. Kada dođe do raseljavanja i otuđenja na sistematičan način, posebni organi za suđenje treba da se osnuju da bi ocijenili te zahtjeve. Takvi organi treba da rade po hitnim postupcima u koje su ugrađeni manje strogi standardi za izvođenje dokaza i lakše procedure. Sve vrste imovine relevantne za stambene i životne potrebe raseljenih lica treba da budu u njihovoj nadležnosti, uključujući kuće, poljoprivredno zemljište i poslovne prostorije;

10.7 obezbijede nezavisnost, nepristrasnost i stručnost organa za suđenje, uključujući i putem odgovarajućih pravila o njihovom sastavu koja mogu da predvide uključivanje međunarodnih članova. ...

...”

2. *"Izbjeglice i raseljena lica u Jermeniji, Azerbejdžanu i Gruziji", Rezolucija Parlamentarne skupštine 1497 (2006)*

99. U ovoj rezoluciji Parlamentarna skupština naročito poziva Jermeniju, Azerbejdžan i Gruziju:

" 12.1. da fokusiraju sve svoje napore na pronalaženje mirnog rješenja sukoba u regionu sa ciljem stvaranja uslova za dobrovoljni povratak izbjeglica i raseljenih lica u njihova mjesta porijekla, bezbjedno i sa dostojanstvom;

...

12.4 da odrede da im je vraćanje raseljenih lica prioritet i da učine sve što je moguće u svojim pregovorima da bi omogućili da se ti ljudi bezbjedno vrata čak i prije cjelokupnog rješenja konflikta;

...

12.15. da razviju praktičnu saradnju u vezi sa istragom sudbine nestalih lica i da olakšaju povratak ličnih isprava i restituciju imovine, naročito, korišćenjem iskustava u rješavanju istih problema na Balkanu."

3. Preporuka Komiteta ministara državama članicama o interno raseljenim licima, Rec (2006)6

100. Komitet ministara preporučio je naročito sljedeće:

"8. Interno raseljena lica imaju pravo da uživaju u svojoj imovini i posjedu u skladu sa pravom o ljudskim pravima. Naročito, interno raseljena lica imaju pravo da ponovo uđu u posjed svoje imovine koju su napustili nakon raseljavanja. Ukoliko interno raseljena lica budu lišena svoje imovine, takvo lišavanje treba da dovede do toga da im se da adekvatna nadoknada."

PRAVO

I. UVOD

101. Svojom odlukom od 14. decembra 2011. godine Sud je proglasio pritužbe podnositelaca predstake prihvatljivima. Takođe je ispitao i šest prethodnih prigovora koje je podnijela tužena Vlada po članu 35 Konvencije. Tri od njih - u vezi sa pitanjem da li je ova pravna stvar već predmet durge procedure međunarodne istrage ili rješavanja, nedostatak nadležnosti *ratione temporis* i propusta da se poštuje pravilo šest mjeseci, odbačeni su. Druga tri prigovora su spojena sa meritumom predstavki i biće ispitana dalje u tekstu ove presude sljedećim redom: da li su domaći pravni lijekovi bili iscrpljeni, da li podnosilac predstavke ima status oštećenoga i da li tužena Vlada ima nadležnost nad teritorijom o kojoj je ovdje riječ.

II. ISCRPLJENOST DOMAĆIH PRAVNIH LIJEKOVA

A. Podnesci strana

1. Podnositoci predstavke

102. Podnosioci predstavke naveli su da su ih, kao raseljena lica, jermenske vlasti spriječile da se vrata u svoje domove i da je to odraz priznate zvanične politike i, shodno tome, i upravne prakse. U ovim okolnostima, oni nisu imali pristup nikakvom domaćem pravnom lijeku.

103. Štaviše, nije ni bilo pravnog lijeka za koji su oni znali - ni u Republici Jermeniji ni u "NKR" - koji bi mogao biti djelotvoran kada je riječ o njihovim pritužbama. Navodno je nepostojanje domaćih pravnih lijekova najjasnije pokazano u međunarodnim diskusijama vezanim za pravo povratka interno raseljenih lica. S obzirom na to da ovo pitanje predstavlja jedno od najznačajnijih neslaganja strana u pregovorima OEBS-ove Grupe iz Minska koji su u toku, ono ostaje neriješeno. Podnosioci predstavke nisu predali nijednu "prijavu" da se vrate i pitali su da li postoji forum gdje takav zahtjev treba predati. Navodno bi zahtjev te vrste u svakom slučaju bio potpuno bezuspješan. Nadalje, s obzirom na to da Republika Jermenija poriče bilo kakvu uključenost u dešavanja koja su vezana sa sukobom u Nagorno-Karabakhu, podnosioci predstavke su konstatovali da bi bilo kontradiktorno da se od njih očekivalo da se obrate vlastima u Republici Jermeniji.

104. Podnosioci predstavke dalje su naveli da je na tuženoj Vladi bio teret dokazivanja da pokaže da je pravni lijek postojao i da je bio djelotvoran i u teoriji i u praksi, a naročito, da je bio uspješno iskorišćen od strane stranaka u poziciji koja je bila slična poziciji podnosilaca predstavke. Oni su tvrdili da Vlada nije ispunila ovaj teret dokazivanja. Konkretno, nijedan od primjera slučajeva koje je dala Vlada u svojim zapažanjima Vijeću u julu mjesecu 2007. godine ne odnosi se na pravo na vraćanje radi uživanja imovine ili ličnog i porodičnog života. Tek u zapažanjima iz jula 2012. godine Vlada je ukazala na neke ustavne pravne lijekove u Jermeniji i "NKR" i tvrdila da su podnosioci predstavke uvijek bili u mogućnosti da uđu na sporne teritorije barem za svrhe ostvarivanja svojih zakonitih prava. Kada se to čita zajedno sa ranijim zapažanjima Vlade, gdje ovi pravni lijekovi nisu bili pomenuti i gdje su povraćaj i nadoknada raseljenim licima bili uslovljeni opsežnim i finalnim sporazumom o rješenju sukoba, podnescima iz 2012 nedostaje kredibilitet. Nadalje, oni ne sadrže nijedan primjer pravnog sredstva koji je zaista ponuđen državljanima Azerbejdžana za povrede prava koja su iste vrste kao prava koja se pominju u ovom predmetu.

2. Tužena Vlada

105. Jermenska vlada navela je da podnosioci predstavke nisu iscrpili domaće pravne lijekove jer nisu pokazali da su preduzeli sve korake da zaštite ili povrate svoja prava. Konkretno, podnosioci predstavke nisu se obratili nijednom sudskom ili upravnom organu Republike Jermenije. Nadalje, tvrdeći da su predmetne teritorije pod nadležnošću i kontrolom "NKR", Vlada je tvrdila da je "NKR" imao sve sudske i upravne organe koji su bili u mogućnosti da zaštite prava fizičkih lica. Podnosioci predstavke su navodno bili u mogućnosti da dobiju vize i za Jermeniju i za "NKR" da traže pravni savjet, čak i besplatno, od službi "javnog branitelja", i da pokrenu postupke za restituciju ili nadoknadu protiv jermenske vojske i

vlasti ili "NKR" pred nezavisnim i nepristrasnim sudovima. Što se tiče Jermenije, ta mogućnost je postojala sve od ratifikacije Konvencije u aprilu mjesecu 2002. godine. Stavovi koje je zauzela OEBS-ova Grupa iz Minska u pregovorima odnosili su se na povratak svih raseljenih lica i nisu bili relevantni za situaciju fizičkih lica koja su željela da ostvare svoja zakonita prava.

106. Štaviše, Vlada je tvrdila da su ustavi i drugi zakoni Jermenije i "NKR", a naročito njihovi zemljišni i građanski zakonici, štitali prava fizičkih lica na imovinu, predviđali restituciju ili nadoknadu za zemljište na kome je izgubljen posjed i nisu pravili razliku između prava državljana i stranaca.

107. Da bi pokazala djelotvornost jermenskih pravnih lijekova za etničke Kurde ili Azere, Vlada je u junu 2007. godine predala tri sudska predmeta: jedan se odnosio na amnestiju koja je data osuđenom licu, navodno sa azerbejdžanskim državljanstvom; jedan se odnosio na prijateljsko poravnanje koje je postignuto između jednog Kurda i njegovog poslodavca u sporu o neplaćenju zaradi; a jedan se odnosio na spor između jednog drugog Kurda i lokalne jermenske uprave u vezi sa produženjem ugovora o zakupu zemljišta. Nadalje, Vlada je navela tri predmeta koja su ispitali sudovi "NKR" da bi pokazala da su djelotvorni pravni lijekovi postojali u tom regionu: dva su se odnosila na krivične osuđujuće presude licima jermenske etničke pripadnosti koja su živjela u "NKR", a druga dva su bila vezana za spor o nasljeđivanju dva privatna fizička lica, navodno etničkih Jermena.

3. Vlada Azerbejdžana, treća strana - umješak

108. Prema navodima Vlade Azerbejdžana, tužena Vlada nije ispunila svoje obaveze da precizira koji su pravni lijekovi postojali ili u Republici Jermeniji ili u "NKR" koji su mogli biti djelotvorni u datim okolnostima, a takođe nisu dali nijedan primjer raseljenih lica sa državljanstvom Azerbejdžana koji su uspješno iskoristili takve, navodno postojeće, a ipak apsolutno neprecizirane, pravne lijekove. U vezi s tim, Vlada Azerbejdžana navela je da zemljišni zakonici Jermenije i "NKR" nisu predviđali nikakva pravila niti mehanizme putem kojih bi lica raseljena u okolnostima sličnim ovima kao kod podnosilaca predstavljeni mogla da dobiju restituciju ili nadoknadu za imovinu čiji su posjed izgubili.

109. Nadalje, s obzirom na opšti kontekst, navodno nije bilo potrebe da se iscrpu domaći pravni lijekovi zbog upravne prakse ili posebnih okolnosti. Ovdje se Vlada Azerbejdžana pozvala, između ostalog, na nastavak tenzija i neprijateljstva u regionu, na primjenu vojnog prava unutar Nagorno-Karabakha i drugih okupiranih teritorija i na namjernu politiku podsticanja jermenskih doseljenika da se nasele, naročito u okrug Lachin.

110. Vlada Azerbejdžana dalje je navela da svaki pravni lijek za koji bi tužena Vlada tvrdila da je dostupan pred jermenskim sudovima i organima

ne bi mogao, po definiciji, biti djelotvoran zbog proglašenog stava Jermenije da je "NKR" nezavisna država u čijoj je jurisdikciji i pod čijom je kontrolom bio Lachin. Štaviše, teritorijalni okvir relevantan za "proglašenje nezavisnosti" "NKR" u septembru 1991. godine isključivao je druge oblasti Azerbejdžana koje su okupirane kasnije, uključujući Lachin, nad kojim, shodno tome, sudovi "NKR" ustavno nisu mogli da imaju nadležnost.

B. Ocjena Suda

1. Prihvatljivost dodatnih podnesaka

111. Najprije treba konstatovati da je 20. januara 2014. godine - dvije sedmice nakon produženog roka koji je Sud odredio za predaju dodatnog dokumentarnog materijala - tužena Vlada dostavila nekoliko dokumenata, uključujući i dvije presude u kojima se navodno priznaje pravo vlasništva nad privatnim kućama i okolnim zemljištem lociranim u spornim teritorijama dvojici raseljenih tužitelja azerbejdžanskog državljanstva. Presude je 2003, odnosno 2005. godine donio "Osnovni sud Republike Nagorno-Karabakh".

112. Dana 22. januara 2014. godine, Predsjednik Suda, nakon što je konsultovao Veliko vijeće, odlučio je, prema Pravilima 38 stav 1 i 71 stav 1 Poslovnika Suda, da pomenuti dokumenti, pošto su kasno predati, ne treba da budu uključeni u spise predmeta. Tužena Vlada nije dala zadovoljavajuće objašnjenje zašto ti dokumenti nisu mogli biti predati na vrijeme. Sud konstatuje, u vezi sa tim, da je tužena Vlada bila pozvana 8. juna 2006. godine da preda pisana zapažanja u ovom predmetu i da je od njih i tada i kasnije u postupku traženo da konkretno govore o pitanju iscrpljenosti domaćih pravnih lijekova. Ni u jednoj od tih prilika nije bilo ni pomena o presudama iz 2003. i 2005. godine. Zbog toga ti dokumenti neće biti uzeti u obzir.

2. Opšti principi iscrpljivanja domaćih pravnih lijekova

113. Sud ponavlja da je od prvenstvenog značaja činjenica da mehanizam zaštite ustanovljen Konvencijom jeste supsidijaran u odnosu na nacionalne sisteme zaštite ljudskih prava. Sud se bavi pitanjem kako strane ugovornice implementiraju svoje obaveze po Konvenciji. On ne može i ne smije uzurpirati ulogu Strana ugovornica čija je odgovornost da obezbijede da temeljna prava i slobode pohranjene u Konvenciji budu poštovane i zaštićene na domaćem nivou. Pravilo o iscrpljivanju domaćih pravnih lijekova stoga je nezamjenjiv dio funkcionisanja ovog sistema zaštite. Države se oslobađaju odgovaranja pred međunarodnim organima za svoja djela prije nego što dobiju priliku da isprave situaciju kroz svoj pravni sistem i zbog toga su lica koja žele da se pozovu na nadzornu nadležnost Suda po pitanju pritužbi protiv države obavezna da najprije upotrijebe

pravne lijekove koje pruža domaći sistem (v. između ostalog, *Akdivar i drugi protiv Turske*, 16. septembar 1996. godine, stav 65, *Izveštaji o presudama i odlukama* 1996-IV). Sud ne može dovoljno da naglasi da nije prvostepeni sud; on nema kapaciteta niti je prikladno za njegovu funkciju koju ima kao međunarodni sud, da sudi u velikom broju predmeta u kojima je potrebno utvrditi osnovne činjenice ili izračunati novčanu nadoknadu - što i jedno i drugo treba, u principu i u praksi, da bude u domenu domaćeg prava (v. *Demopoulos i drugi protiv Turske* (dec.) (GC), br. 46113/99, 3843/02, 13751/02, 13466/03, 10200/04, 14163/04, 19993/04 i 21819/04, stav 69, ECHR 2010; i *Niazi Kazali i Hakan Kazali protiv Kipra* (dec.), br. 49247/08, stav 132, 6. mart 2012. godine).

114. U nizu svojih presuda Sud je postavio opšte principe za iscrpljivanje domaćih pravnih lijekova. U predmetu *Akdivar i drugi protiv Turske* (citirano ranije u tekstu ove presude) Sud je bio sljedećeg stava (dalje upućivanje na ovaj predmet - u zagradama - obrisano):

“65. Sud podsjeća da pravilo o iscrpljivanju domaćih pravnih lijekova iz člana 35 Konvencije obavezuje one koji pokušavaju da iznesu predmet protiv države pred međunarodni sudski ili arbitražni organ da koriste najprije pravne lijekove koje pruža domaći pravni sistem. Kao posljedica toga, države se izuzimaju iz obaveze da odgovaraju za svoja djela pred međunarodnim tijelom prije nego što dobiju priliku da isprave stvari kroz svoj pravni sistem. Ovo se pravilo bazira na pretpostavci, koja se vidi i u članu 13 Konvencije - sa kojim je jako blisko - da postoji djelotvoran pravni lijek dostupan za navodnu povredu domaćeg sistema, bilo da su odredbe Konvencije ugrađene u domaće pravo ili ne. Na ovaj način važan je aspekt ovog principa to da mehanizam zaštite ustanovljen Konvencijom jeste supsidijaran u odnosu na nacionalne sisteme zaštite ljudskih prava.

66. Po članu [35] podnosioci predstavke treba da koriste uobičajeni put ka pravnim lijekovima koji su dostupni i dovoljni da obezbijede pravno sredstvo u odnosu na povredu koje se navode. Postojanje takvih pravnih lijekova mora biti dovoljno sigurno ne samo u teoriji nego i u praksi, i ukoliko to nije tako oni nemaju potrebnu dostupnost i djelotvornost (...)

Član (35) takođe nalaže da pritužbe za koje postoji namjera da se kasnije predaju u Strazburu treba prvo da se predaju odgovarajućem domaćem organu, barem u materijalnom smislu i u skladu sa formalnim uslovima i vremenskim rokovima predviđenim u domaćem pravu i, nadalje, da sva proceduralna sredstva koja mogu da spriječe povredu Konvencije treba najprije da budu upotrijebljena (...).

67. Međutim, kako je navedeno ranije u tekstu ove presude, ne postoji obaveza da se iskoriste pravni lijekovi koji su neadekvatni ili nedjelotvorni. Uz to, prema "opšte priznatim pravilima međunarodnog prava" mogu postojati posebne okolnosti koje oslobađaju podnosioca predstavke obaveze da iscrpi domaće pravne lijekove koje ima na raspolaganju (...) Ovo pravilo ne može se primijeniti ni kada se pokaže da postoji upravna praksa koja se sastoji od ponavljanja akata nespojivih sa Konvencijom i zvaničnog tolerisanja od strane državnih vlasti, i kada je ona takve prirode da čini postupke uzaludnim i nedjelotvornim (...).

68. U oblasti iscrpljivanja domaćih pravnih lijekova postoji podjela tereta dokazivanja. Obaveza je Vlade koja tvrdi da domaći pravni lijekovi nisu iscrpljeni da ubijedi Sud da je pravni lijek bio djelotvoran i da je bio na raspolaganju i u teoriji i u

praksi u relevantno vrijeme, tj. da je bio dostupan, i da je mogao da obezbijedi zadovoljenje u odnosu na pritužbe podnosioca predstavke i da je nudio razumne izgleda za uspjeh. Međutim, kada se ovaj teret dokazivanja zadovolji, onda je na podnosiocu predstavke da pokaže da je pravni lijek koji je ponudila Vlada zapravo bio upotrijebljen, ili da je iz nekog razloga bio neadekvatan i nedjelotvoran u konkretnim okolnostima predmeta ili da su postojale posebne okolnosti koje su ga oslobađale od obaveze da ga upotrijebi (...). Jedan od takvih razloga može biti to što su domaće vlasti ostale potpuno pasivne kada su bile suočene sa ozbiljnim navodima nesavjesnog vršenja dužnosti ili nanošenja štete subjektima države, na primjer, kada nisu preduzeli istrage ili ponudili pomoć. U takvim okolnostima može se reći da se teret dokazivanja još jednom prebacuje, tako da postaje onda obaveza tužene Vlade da pokaže što su oni uradili da bi reagovali na dimenzije i težinu stvari na koju se pritužba odnosi.

69. Sud želi da naglasi da primjena ovog pravila mora da uzme u obzir činjenicu da se ono primjenjuje u kontekstu mehanizama za zaštitu ljudskih prava koja su se Strane ugovornice saglasile da uspostave. Shodno tome, Sud priznaje da član (35) mora da se primjenjuje uz određeni stepen fleksibilnosti i bez pretjeranog formalizma (...). Dalje se priznaje da pravilo o iscrpljivanju domaćih pravnih lijekova nije ni apsolutno niti se može primijenjivati automatski; u analizi da li je to pravilo poštovano, od suštinskog je značaja da se u obzir uzmu naročite okolnosti u svakom pojedinačnom predmetu (...). To znači, između ostalog, da se mora realistično sagledati ne samo postojanje formalnih pravnih lijekova u pravnom sistemu strane ugovornice o kojoj je riječ, već i opšti pravni i politički kontekst u kome ti pravni lijekovi funkcionišu kao i lične okolnosti podnosioca predstavke."

3. Primjena ovih principa na činjenice ovog konkretnog predmeta

115. Iako je tvrdila da Republika Jermenija nema nadležnost nad Nagorno-Karabakhom i, konkretno, nad okrugom Lachin, tužena Vlada navela je da su podnosioci predstavke mogli dobiti pravno sredstvo od sudskih i upravnih organa u Republici Jermeniji i u "NKR". Oni su se pozvali na odredbe zakona u ova dva entiteta koje se odnose na zemljišne sporove, uključujući pitanja restitucije i nadoknade u slučaju tuđeg nezakonitog posjeda. Takođe su predstavili izjave domaćih sudija i zvaničnika koje govore o tome da sudovi Jermenije i "NKR" jesu nezavisni i nepristrasni i da su spremni da bez diskriminacije sude u predmetima koje predaju građani Azerbejdžana. Podnosioci predstavke i Vlada Azerbejdžana, sa svoje strane, konstatovali su da zakoni Jermenije i "NKR" nisu pružili nikakvo pravno sredstvo raseljenim licima koja su ostala bez svoje imovine u okolnostima koje su slične okolnostima podnosilaca predstavki.

116. Sud nalazi da za pitanje iscrpljivanja domaćih pravnih lijekova, Sud ne treba da utvrdi da li se može smatrati da je Republika Jermenija imala nadležnost nad predmetnim područjem i da li bi ta nadležnost imala efekta na funkcionisanje domaćih pravnih lijekova za pitanje restitucije ili nadoknade za imovinu smještenu u spornim teritorijama. Razlog za to je činjenica da tužena Vlada nije pokazala da postoji pravni lijek - u Jermeniji ili u "NKR" - kojim se može pružiti zadovoljenje za pritužbe podnosilaca predstavki. Zakonske odredbe na koje su se oni pozvali opšte su prirode i ne

bave se konkretnom situacijom gubitka imovine usljed oružanog sukoba niti se na bilo koji drugi način odnose na situaciju koja bi bila slična situaciji podnosioca predstavki. Što se tiče domaćih presuda koje su date da posluže kao primjer u junu 2007. godine (v. stav 109 ove presude), nijedna od njih ne odnosi se na pritužbe vezane za gubitak doma ili imovine lica raseljenih u kontekstu sukoba u Nagorno-Karabakhu.

117. Treba konstatovati i da je Republika Jermenija porekla da su njene oružane snage ili druge vlasti bile uključene u dešavanja koja su dovela do pritužbe u ovom predmetu ili da Jermenija vrši - ili da je u bilo kom trenutku vršila - jurisdikciju nad Nagorno-Karabakhom i okolnim teritorijama. S obzirom na ovo poricanje uključenosti ili jurisdikcije, ne bi bilo razumno očekivati od podnosioca predstavki da iznesu zahjeve za restituciju ili nadoknadu pred jermenske sudove ili vlasti. Dalje se mora razmotriti politički i opšti kontekst. Usljed rata, bukvalno svi Azerbejdžanci napustili su sporne teritorije. Nije postignuto nikakvo političko rješenje ovog sukoba. Umjesto toga, neprijateljska retorika između lidera Jermenije i Azerbejdžana izgleda se pojačala, nepoštovanja prekida vatre ponavljaju se, a vojno jačanje u regionu eskaliralo je proteklih godina. U ovim okolnostima, nije realno da bi bilo koji mogući pravni lijek u nepriznatom entitetu "NKR" mogao obezbijediti raseljenim Azerbejdžancima djelotvorno pravno sredstvo.

118. U ovim okolnostima, Sud smatra da tužena država nije ispunila obavezu tereta dokazivanja i da nije dokazala da su podnosioci predstavke na raspolaganju imali pravni lijek koji je mogao da pruži pravno zadovoljenje za njihove pritužbe po Konvenciji i da ponudi razumne izgleda za uspjeh. Prigovor Vlade da nisu iscrpljeni domaći pravni lijekovi stoga se odbija.

III STATUS OŠTEĆENOG PODNOSILACA PREDSTAVKI

A. Podnesci strana

1. Podnosioci predstavke

119. Podnosioci predstavke naveli su da su predali dokumentaciju sa svojim predstavkama i svojim kasnijim zapažanjima u predmetu, koja predstavlja dovoljan dokaz njihovog identiteta i činjenice da su bili vlasnici i da su imali pravo na korišćenje imovine koja se može identifikovati, a koja je smještena na predmetnoj teritoriji i da su tamo bili nastanjeni kada su morali da pobjegnu u maju 1992. godine. Oni su se, između ostalog, pozvali na tehničke pasoše, izjave svjedoka i fakture za građevinski materijal i subvencije za gradnju. Što se tiče tehničkih pasoša, podnosioci predstavke naveli su da oni u svim detaljima ispunjavaju formalne uslove po domaćem pravu koje je bilo na snazi u predmetno vrijeme. Objasnili su da su razlike

između izvjava datih u formularu za prijavu i specifikacijama u pasošu nastale usljed toga što su izvjava date njihovim zastupnicima u teškim okolnostima u Baku početkom 2005. godine tokom kratkog sastanka. Prvobitne izvjava date su iz sjećanja, bez pristupa dokumentima i stoga su informacije sadržane u pasošima bile tačne i trebalo je njih uzeti u obzir. Podnosioci predstavke tvrdili su da pasoši predstavljaju sekundarni dokaz o njihovoj imovini. Uz to je šesti podnosilac predstavke predao prvobitne dokaze u formi sažetog izvoda iz protokola sjednice Savjeta narodnih poslanika Okruga Lachin od 29. januara 1974. godine u kome se nalazila odluka da se njemu dodijeli zemljište. Kada su pobjegli, oni nisu imali vremena da sa sobom ponesu sve dokumente. Nadalje, u to vrijeme nije bilo centralizovanog zemljišnog registra iz koga su mogli dobiti dalje dokumente.

120. Podnosioci predstavke tvrdili su da, po Zakoniku o stanovanju iz 1970. godine i Zemljišnom zakoniku iz 1983. godine SSR Azerbejdžana, koji su još uvijek bili na snazi u vrijeme njihovog bijega, građanin jeste imao pravo na vlasništvo nad svojom privatnom kućom i pravo na korišćenje zemljišne parcele koje se moglo naslijediti ako se zemljište koristi za svrhe za koje je bilo dodijeljeno. Oba ova prava već predstavljaju imovinu u smislu člana 1 Protokola br. 1 Konvencije. Štaviše, Zakon o imovini Republike Azerbejdžan iz 1991. godine upućivao je na zemljišnu parcelu kao na predmet privatnog vlasništva i tako je dao podnosiocima predstavke legitimno očekivanje da će postati vlasnici zemljišta.

2. Tužena Vlada

121. Jermenska Vlada konstatovala je da, uz izuzetak šestog podnosioca predstavke, podnosioci predstavke nisu uz svoje predstavke predali nikakav dokaz koji bi mogao pokazati da oni zapravo imaju bilo kakvu imovinu, a kamoli da je ta imovina smještena na teritoriji na kojoj su oni tvrdili da je smještena i da su bili njeni vlasnici u relevantno vrijeme. Po mišljenju Vlade, značajno je da su se, iako su svi oni tvrdili da su pobjegli praznih ruku, tehnički pasoši drugih pet podnosilaca predstavke kasnije pojavili niotkuda. Nadalje, izvjava prijatelja i susjeda koje su predate Sudu nisu ništa više do "rekla-kazala". U odnosu na sve podnosiocce predstavke Vlada je navela da oni nisu uspjeli da dokažu "van razumne sumnje" ni da su oni lica koja tvrde da jesu, ni da su bili nastanjeni na teritorijama na kojima kažu da su bili, a ni da su imali predmetnu imovinu. Naročito, dokumenti koje su oni obezbijedili sadržali su brojne kontradikcije i netačnosti. Na primjer, drugi podnosilac predstavke tvrdio je da je živio u selu Chirag, a zatim je to promijenio u Chiragli. Nadalje, većina tehničkih pasoša koji su predati kao dokaz vlasništva sadržali su drugačije podatke po pitanju veličine kuća od podataka koje su sami podnosioci predstavki naveli. Vlada je takođe navela da tehnički pasoš predstavlja dokument koji pokazuje tehničke uslove objekta i ništa više, osim ako se ne utvrdi njegovo porijeklo i provenijencija.

122. Vlada je dalje ispitivala da li su podnosioci predstavke ikada imali pravo na navedenu imovinu koje je bilo priznato po zakonima na snazi 1992. godine ili potvrđeno od strane odgovarajuće vlasti. Konkretno, u socijalističkom sistemu SSSR-a prije 1991. godine zemljište je bilo isključivo u vlasništvu države. Iako je 1991. godine Zakon o imovini priznao mogućnost privatnog vlasništva, on nije zemlju koju su fizička lica zauzimala prenio u njihovo privatno vlasništvo. Što se tiče fizičkih lica korisnika zemljišta i zakupaca, zakonodavstvo je predviđalo da se njihova prava formalizuju putem uvjerenja, koje je registrovano u zemljišnom registru koji je vodio Savjet narodnih poslanika. Dakle, pravo na zemljište nije se moglo potvrditi bez tako registrovanog uvjerenja. Nadalje, Zemljišni zakonik Azerbejdžana iz 1992. godine propisivao je da prava korisnika ili zakupca mogu da se poništa ukoliko se zemljište ne koristi u periodu od dvije godine. Pošto se podnosioci predstavke nisu vratili u okrug Lachin od 1992. godine, Vlada je pretpostavljala da su njihova navodna prava prekinuta prije nego što je Jermenija postala predmet nadležnosti Suda 2002. godine. Takođe, legitimno očekivanje da će postati vlasnici zemljišta koje su podnosioci predstavke tvrdili da imaju, nije više bilo realno očekivanje 2002. godine. Nadalje, prije tog datuma navodna imovina podnosioca predstavke dodijeljena je drugim fizičkim licima, a njihova su imena upisana su u zemljišni registar prema zakonima "NKR". Dakle, podnosioci predstavke nisu imali "postojeće imovine" već su samo bili tužitelji koji su pokušavali da povrate svoju imovinu ili da dobiju nadoknadu. Vlada Jermenije konstatovala je da nije bilo ni domaćih zakona ni sudskih odluka koje bi dale povoda legitimnom očekivanju da će doći do takve restitucije ili nadoknace. Međutim, u istim zapažanjima, Vlada je navela da "NKR" nije donio nijedan zakonski akt koji bi lišio podnosioca predstavke prava da uđu na teritoriju Lachina niti prava na mirno uživanje njihove imovine.

3. Vlada Azerbejdžana, treća strana - umješak

123. Vlada Azerbejdžana istakla je da su gotovo sva raseljena lica morala da pobjegnu iz svojih domova na okupiranoj teritoriji brzo, nemajući vremena da pakuju dokumenta. U sadašnjem trenutku, bilo je nemoguće dobiti dokumente o imovini pošto su evidenciju vodile lokalne vlasti, a njihovi arhivi su najvjerojatnije bili uništeni. Ipak, tehnički pasoš klasifikovan je kao "inventarsko-tehnički" dokument koji je služio da se posredno ustanovi pravo na privatnu kuću kada originalni dokumenti nisu postojali. Ovaj dokument predstavljao je sekundarni dokaz prava vlasništva na kuću i zemljišnu parcelu na koje se direktno odnosi njegov tekst u kome se upućuje na dokument gdje se potvrđuju imovinska prava. Takvo upućivanje postojalo je u tehničkim pasošima podnosilaca predstavke. Tako su, uzeti zajedno sa izjavama svjedoka i fakturama vezanim za izgradnju koje su predali, ovi dokumenti pokazivali da su podnosioci predstavke bili

vlasnici privatnih kuća i da su imali pravo da koriste zemljišne parcele koje su im dodijeljene. Ova prava su i dalje postojala.

124. Vlada Azerbejdžana dalje je konstatovala da je, u vrijeme bijega podnosioca predstavki, privatno vlasništvo nad privatnim kućama bilo zaštićeno i dalje važećim zakonima SSR Azerbejdžan. Međutim, u odnosu na zemljište, nije bilo privatnog vlasništva, i ono je bilo u isključivom vlasništvu države. Sve zemljišne transakcije bile su zabranjene, ali zemljišne parcele su bile dodijeljene odlukom lokalnih vlasti, Savjeta narodnih poslanika, građanima na korišćenje na određeni ili neodređeni vremenski period, besplatno. Pravo na korišćenje, koje je predstavljalo pravo koje se moglo naslijediti, dodjeljivano je za svrhe stanovanja fizičkih lica, tj. za svrhe izgradnje kuća u privatnom vlasništvu, kao i da se koristi kao pašnjak, za proizvodnju sijena i obradu zemlje. Nadalje, Zakon o imovini u Republici Azerbejdžan iz 1991. godine, iako nije mogao da se sprovedi u relevantno vrijeme, dodao je legitimna očekivanja podnosiocima predstavke da će postati vlasnici zemljišta.

B. Ocjena Suda

125. Ispitivanje pitanja da li podnosioci predstavke imaju status oštećenih dvojako je. Najprije se mora ocijeniti da li su podnosioci predstavke predali dovoljno dokaza ličnog identiteta i ranijeg boravka, kao i za postojanje imovine koju su navodno ostavili za sobom. Ukoliko jesu, treba utvrditi da li ta imovina predstavlja "imovinu" po Konvenciji i pomaže da se stvori "dom" po Konvenciji. Radi utvrđivanja drugog pitanja važna je domaća pravna klasifikacija ili značaj.

1. Opšti principi o ocjeni zahtjeva koji se odnose na imovinu i domova raseljenih lica

126. Sud se prethodno bavio slučajevima koji se odnose na imovinska i stambena prava lica koja su raseljena usljed međunarodnih i unutrašnjih oružanih sukoba. Ova su se pitanja javila u kontekstu okupacije u sjevernom Kipru, djelovanja snaga bezbjednosti u Turskoj i Rusiji i u nekim drugim konfliktnim situacijama.

127. Sud je ispitao po prvi put prava raseljenih lica na poštovanje njihovog doma i imovine u slučaju *Loizidou protiv Turke* ((meritum), 18. decembar 1996. godine, *Izveštaji* 1996-VI). Podnositeljka predstavke tvrdila je da je vlasnica niza zemljišnih parcela u sjevernom Kipru. Turska Vlada nije dovodila u pitanje validnost vlasničkih prava podnositeljke predstavke, ali je tvrdila da je ona izgubila vlasništvo nad tom zemljom po članu 159 Ustava "Turske Republike Sjeverni Kipar" (u daljem tekstu "TRNC") iz 1985. godine, kojim su sve napuštene nekretnine proglašene imovinom "TRNC". Uzevši u obzir da "TRNC" nije bila priznata kao država od strane međunarodne zajednice, Sud nije pridao nikakvu pravnu

validnost toj odredbi i našao je da se ne može smatrati da je podnositeljka predstavke izgubila svoje pravo vlasništva nad imovinom zbog te odredbe (stavovi 42-47).

128. U nizu predmeta koji su se odnosili na gore pomenuti sukob, Sud je ustanovio "imovinu" podnositelca predstavke u smislu člana 1 Protokola br. 1 Konvencije na osnovu *prima facie* dokaza koje Vlada nije uspjela uvjerljivo da pobije, uključujući kopije originalnih listova nepokretnosti, uvjerenja o upisu imovine, kupo-prodajne ugovore i potvrde vlasništva izdate od strane Republike Kipar. Kako je objasnio podnositelj predstavke u predmetu *Solomonides protiv Turske* (br. 16161/90, stav 31, 20. januar 2009. godine), njegovo pravo vlasništva upisano je u Okružnom zemljišnom katastru. Međutim, u vrijeme turske vojne intervencije, on je bio prisiljen da pobjegne i nije mogao da sa sobom ponese listove nepokretnosti. Vlasti Republike Kipar rekonstruisale su Zemljišne knjige i izdale uvjerenje kojim se potvrđuje njegovo pravo vlasništva. Ova uvjerenja su bila najbolji dokaz koji je bio dostupan u odsustvu originalnih evidencija i dokumenata. Vrijedno je pažnje da su u predmetu *Saveriades protiv Turske* (br. 16160/90, od 22. septembra 2009. godine) razlozi zbog kojih podnositelj predstavke nije mogao da preda originalne listove nepokretnosti posebno uzeti u obzir. Podnositelj predstavke tvrdio je da je bio prisiljen da napusti svoje prostorije gdje je držao dokumente i to u velikoj žurbi i da se nakon toga nije mogao tamo vratiti, niti na neki drugi način povratiti listove nepokretnosti. Sud je prihvatio da su dokumenti koje je predao podnositelj predstavke (kao što su bili kupo-prodajni ugovor, uvjerenje o vlasništvu i građevinska dozvola) *prima facie* dokaz da je on imao pravo vlasništva nad imovinom o kojoj je bilo riječi i dalje je konstatovao (stav 18):

“... Kako tužena Vlada nije dostavila ubjedljiv dokaz da bi pobila tvrdnje podnosioca predstavke, i uzevši u obzir okolnosti u kojima je podnositelj predstavke morao napustiti sjeverni Kipar, Sud smatra da je on imao "imovinu" u smislu člana 1 Protokola br. 1 ”.

129. U predmetu *Doğan i drugi protiv Turske* (br. 8803-8811/02, 8813/02 i 8815-8819/02, ECHR 2004-VI (izvodi)) koji se odnosio na prisilno iseljenje stanovnika sela u regionu u kome je bilo vanredno stanje na jugoistoku Turske i na odbijanje da se njima dozvoli povratak nekoliko godina, tužena Vlada je dala prigovor da neki od podnositelca predstavke nisu predali list nepokretnosti kako bi potvrdili da su vlasnici imovine u selu o kojem je riječ. Sud je smatrao da nije bilo neophodno odlučiti da li u nedostatku lista nepokretnosti podnosioci predstavke imaju pravo na imovinu po domaćem pravu ili ne. Pitanje je više bilo da li ukupne ekonomske djelatnosti koje su obavljali podnosioci predstavke predstavljaju "imovinu" i tako ulaze u područje djelovanja člana 1 Protokola br. 1. Odgovarajući na pitanje afirmativno, Sud je konstatovao sljedeće (stav 139):

“... Sud konstatuje da je nesporno da su podnosioci predstavke svi živjeli u selu Boydaş do 1994. godine. Iako nisu imali registrovanu imovinu, oni su izgradili kuće

za sebe na zemljištu svojih predaka ili su živjeli u kućama koje su bile u vlasništvu njihovih očeva i obrađivali su njihovu zemlju. Sud dalje konstatuje da su podnosioci predstavke imali nesporna prava nad zajedničkom zemljom u selu, kao što su pašnjaci, livade i šume, i da su zarađivali za život od stočarstva i sječe drveća. Shodno tome, po mišljenju Suda, svi ovi ekonomski resursi i prihodi koje su podnosioci predstavke od njih izvlačili mogu se kvalifikovati kao "imovina" za svrhe člana 1."

130. Autonomno značenje koncepta "imovine" proglašeno je u mnogim presudama i odlukama Suda. U presudi u predmetu *Öneryıldız protiv Turske*, br. 48939/99, stav 124, ECHR 2004-XII), tako se sumira:

"Sud ponovo ističe da koncept "imovine" u prvom dijelu člana 1 Protokola br. 2 ima autonomno značenje koje nije ograničeno na vlasništvo nad fizičkim stvarima i nezavisno je od formalne klasifikacije u domaćem pravu; pitanje koje treba ispitati jeste da li se može smatrati da okolnosti predmeta, razmotrene u cjelini, daju podnosiocu predstavke pravo na materijalni interes koji se štiti tom odredbom... Shodno tome, kao i fizičke stvari, određena prava i interesi, koji predstavljaju imovinu, mogu se takođe smatrati "imovinskim pravima" i tako "imovinom" za svrhe ove odredbe.... . Koncept "imovine" nije ograničen na "postojeću imovinu" već takođe može da pokrije imovinu, uključujući i potraživanja, u odnosu na koje podnosilac predstavke može da tvrdi da ima barem razumno i "legitimno očekivanje" da će dobiti djelotvorno uživanje imovinskog prava... ."

U tom slučaju, Sud je smatrao da stambeni prostor koji je nezakonito podignut na javnom zemljištu pored smetlišta, gdje je nesmetano živio podnosilac predstavke i njegova porodica, neovlašćeno, iako su plaćali porez savjetu i takse za javne usluge, predstavlja imovinski interes koji, *de facto*, jeste bio priznat od strane vlasti i koji je bio dovoljan da predstavlja imovinu u smislu člana 1 Protokola br. 1.

131. Pitanje da li su podnosioci predstavke potkrijepili svoju tvrdnju po članu 1 Protokola br. 1 pojavilo se i u nizu slučajeva protiv Rusije gdje su kuće podnosioca predstavke i druga imovina uništeni ili oštećeni usljed vazdušnih napada na gradove gdje su živjeli. Na primjer, u presudi u predmetu *Kerimova protiv Rusije* (br. 17170/04, 20792/04, 22448/04, 23360/04, 5681/05 i 5684/05, stav 293, 3. maj 2011. godine), Sud je prihvatio zahtjeve za vasništvo nekih od podnosioca predstavki na osnovu izvoda iz stambenog inventara izdatog od strane gradske uprave nakon napada, na kojima se vidi da su podnosioci predstavki bili vlasnici svojih kuća. Što se tiče podnosioca predstavke koji nisu predali nijedan dokaz prava vlasništva, Sud je utvrdio njihova imovinska prava na osnovu drugih dokaza, kao što su uvjerenja o prebivalištu koje je izdala gradska uprava. Sud je tu smatrao da je vjerovatno da je bilo koji dokument kojim se potvrđuje pravo vlasništva nad kućom podnosioca predstavke bio uništen tokom napada.

132. U situaciji gdje je bilo utvrđeno da je podnosilac predstavke bio vlasnik kuće, Sud nije tražio dalje dokumentarne dokaze njegovog boravka u kući da bi pokazao da kuća predstavlja "dom" u smislu člana 8 Konvencije. Na primjer, u presudi u predmetu *Orphanides protiv Turske* (br. 23379/94, stav 39, 20 januar 2009), Sud je naveo sljedeće:

"Sud konstatuje da Vlada nije izvela nijedan dokaz kojim bi se mogla baciti sumnja na izjavu podnosioca predstavke da je u vrijeme turske invazije on bio redovan rezident Lapithosza i da su on i njegova porodica njihovu kuću tamo smatrali domom."

133. Međutim, ukoliko podnosilac predstavke ne dostavi nijedan dokaz prava vlasništva nad imovinom ili dokaz da je bio rezident, njegove pritužbe moraju biti bezuspješne (v. npr. *Lordos i drugi protiv Tuske*, br. 15973/90, stav 50, 2. novembar 2010. godine, gdje je Sud proglasio pritužbu nespojivom *ratione materiae* u nedostatku dokaza vlasništva; v. također zaključak u vezi sa nekima od podnosilaca predstavke u pomenutom predmetu *Kerimova i drugi protiv Rusije*). U nekoliko slučajeva Sud je ponovio da su podnosioci predstavke morali da pruže dovoljno *prima facie* dokaza da bi potkrijepili svoje pritužbe. U presudi u predmetu *Damayev protiv Rusije* (br 36150/04, stavovi 108-111, 29. maj 2012) Sud je našao da podnosilac predstavke koji se žalio na to da mu je dom bio uništen, treba barem da obezbijedi kratak opis predmetne imovine. Pošto nije predata nikakva dokumentacija niti detaljni zahtjevi, njegova pritužba se smatrala nepotkrijepljenom. Što se tiče daljih primjera *prima facie* dokaza vlasništva ili prava boravka na nekoj imovini, Sud pominje dokumenta kao što su listovi nepokretnosti za imovinu ili zemljište, izvodi iz zemljišnih ili poreskih registara, dokumenti lokalne uprave, planovi, fotografije i potvrde od održavanja kao i dokazi isporuka poštom, izjave svjedoka ili drugi relevantni dokazi (v. npr, *Prokopovich protiv Rusije*, br. 58255/00, stav 37, ECHR 2004-XI, i *Elsanova protiv Rusije* (dec.), br. 57952/00, 15 novembar 2005).

134. Sve u svemu, u sudskoj praksi Suda razvijen je fleksibilan pristup vezan za dokaze koje podnosilac predstavke treba da pruži kada tvrdi da je izgubio imovinu i dom u situacijama međunarodnog ili unutrašnjeg oružanog sukoba. Sud konstatuje da se sličan pristup vidi i u članu 15 stav 7 Principa Pinheiro Ujedinjenih nacija (v. stav 96 ove presude).

2. Primjena ovih principa na činjenice ovog konkretnog predmeta

a) Dokaz identiteta i prebivališta

135. Iako podnosioci predstavke, u vrijeme predavanja ove predstavke, nisu predali dokumente koji bi pokazali njihov identitet i prebivalište, oni su to učinili nakon zahtjeva Velikog vijeća u aprilu 2010. godine. Ovi dokumenti obuhvatali su izvod iz matične knjige rođenih, za njih i njihovu djecu, izvode iz matične knjige vjenčanih, pasoše SSSR-a, radne knjižice i izvode iz vojnih knjižica (detalji se mogu vidjeti u stavovima 33 - 57 ove presude). Po mišljenju Suda, ovi dokumenti pokazuju da su svi podnosioci predstavke rođeni u okrugu Lachin i da su tu živjeli i radili barem najveći dio svog života. Uzevši u obzir izjave podnosilaca predstavki - a u odsustvu

dokaza za suprotno - mora se smatrati da su još živjeli tamo sa svojim porodicama u vrijeme kada su pobjegli 17. maja 1992. godine.

(b) Dokaz posjedovanja imovine

136. Podnosioci predstavke tvrdili su da su vlasnici i da imaju zaštićeno pravo na zemljište, kuće i određenu pokretnu imovinu koju su bili prisiljeni da ostave za sobom kada su pobjegli. Nije poznato da li je bilo koja od tih kuća i dalje netaknuta, a pokretna imovina gotovo sigurno više ne postoji. Dakle, ono što ostaje, uglavnom su zemljišne parcele.

137. Prvobitno je samo šesti podnosilac predstavke predao dokument koji se odnosi na imovinu, takozvani tehnički pasoš. Ostali podnosioci predstavke predstavili su takav dokaz tek kada su odgovarali na prva zapažanja tužene Vlade. Uz tehničke pasoše oni su svi predali izjave svjedoka - bivših susjeda koji su potvrdili da su podnosioci predstavki bili vlasnici kuća u svojim selima, te izjave predstavnika uprave Azerbejdžana za Lachin. Šesti podnosilac predstavke takođe je predstavio odluku o dodjeljivanju zemljišta koju je donio Savjet narodnih poslanika Okruga Lachin, kao i fakture za hranu za životinje, građevinski materijal i subvencije za gradnju.

138. Najznačajniji dokazi koje su dostavili podnosioci predstavki su tehnički pasoši. Pošto su ovo zvanični dokumenti oni svi sadrže nacрте kuća i navode, između ostalog, i dimenzije, mjere i broj prostorija. Dimenzije zemljišnih parcela o kojima je ovdje riječ takođe se navode. Pasoši nose datume od jula 1985. do avgusta 1990. godine i sadrže imena podnosilaca predstavke. Štaviše, izgleda da pasoši obuhvataju upućivanje na odluke o dodjeli zemljišta.

139. Uzevši u obzir podneske Vlade Azerbejdžana, Sud je našao da tehnički pasoši podnosilaca predstavke moraju da se doživljavaju kao "inventarsko-tehnički dokumenti" koji predstavljaju posredan dokaz prava vlasništva nad kućama i zemljom, što, uz to, jeste u saglasnosti sa članom 2.2 Uputstava o pravilima za registrovanje stambenih objekata iz 1985. godine (v. stav 92 ove presude). Nadalje, odluka o dodjeli zemljišta koju je dostavio šesti podnosilac predstavke predstavlja primarni dokaz po članu 2.1. tog Uputstva. Iako je Vlada Jermenije osporila probativnu vrijednost ovih pasoša, tvrdeći da oni pokazuju tehničko stanje objekta i ništa više, Sud konstatuje da oni ne sadrže samo specifikacije predmetne kuće, već obuhvataju i imena podnosilaca predstavki. U ovim okolnostima, oni pružaju *prima facie* dokaz prava vlasništva nad imovinom koje je prihvatio Sud u mnogim prethodnim predmetima.

140. Vrijedno je pažnje to što, osim u slučaju petog i šestog podnosioca predstavke, postoje razlike između prvobitnih opisa kuća koje su dali podnosioci predstavki, i podataka koji se nalaze u tehničkim pasošima i koji su kasnije predstavljeni u postupku. Na primjer, prvi podnosilac predstavke prvobitno je naveo da je vlasnik kuće od 250 kvadratnih metara. Tehnički

pasoš koji je predat, međutim, odnosi se na kuću od 408 kvadratnih metara ukupnog i 300 kvadratnih metara životnog prostora (i skladišni prostor od 60 kvadratnih metara koji ranije nije bio pomenut). Slično tome, četvrti podnosilac predstavke najprije je tvrdio da je njegova kuća površine 165 kvadratnih metara, a kuća koja je precizirana u pasošu iznosi 448 kvadratnih metara i ima životnog prostora od 223 kvadratna metra (uz koje, ponovo dolazi i nepomenuto skladište od 75 kvadratnih metara). Podnosioci predstavke naveli su da su informacije koje su u pasošima tačne i da su njihove prvobitne izjave date iz sjećanja, tokom kratkog sastanka sa njihovim zastupnikom kada nisu imali pristup dokumentima.

Sud može da prihvati obrazloženje podnosioca predstavke; razlike između prvobitnih izjava i tehničkih pasoša, u ovim okolnostima, nisu takve prirode da diskredituju autentičnost dokumenata, naročito kada se podaci koje su podnosioci predstavke dali uporede sa dimenzijama životnog prostora koje se preciziraju u pasošima.

141. Podnosioci predstavke predali su dalje *prima facie* dokaze vezane za imovinu, uključujući izjave bivših susjeda. Takođe, dokumenti koji su ranije u tekstu ispitani u vezi sa identitetom podnosioca predstavke i njihovim prebivalištima, koji pokazuju da su oni bili rezidenti okruga Lachin, potkrepljuju njihove imovinske zahtjeve. Štaviše, iako nijedan, osim šestog podnosioca predstavke, nije predao list nepokretnosti ili bilo kakav drugi primarni dokaz, moraju se uzeti u obzir okolnosti u kojima su oni bili primorani da napuste ovaj okrug, napuštajući ga kada je bio predmet vojnog napada. Shodno tome, uzevši u obzir ukupnost iznesenih dokaza, podnosioci predstavke u dovoljnoj su mjeri potkrijepili svoju tvrdnju da su bili u posjedu kuća i zemljišta u vrijeme kada su pobjegli.

(c) Da li prava podnosioca predstavki ulaze u područje djelovanja člana 1 Protokola br. 1 i člana 8 Konvencije

142. Ostaje da se utvrdi da li su podnosioci predstavke imali - i da li još uvijek imaju - prava na imovinu koja su zaštićena po članu 1 Protokola br. 1 i da li je ta imovina, kada se razmatra zajedno sa ličnim okolnostima podnosioca predstavke predstavljala njihov dom u smislu člana 8 Konvencije. Kako je pomenuto ranije u tekstu ove presude (v. stav 132), koncept "imovine" iz člana 1 Protokola br. 1 autonoman je i ne zavisi od formalne klasifikacije u domaćem pravu. Međutim, početna tačka za ovo određivanje jeste da se utvrdi da li domaće pravo i praksa prenose ili priznaju prava koja su zaštićena po Konvenciji.

143. Prije svega, treba konstatovati da, iako zakonodavstvo koje se odnosi na zemljište i koje je doneseno ubrzo nakon što je priznata nezavisnost Azerbejdžana, jeste po prvi put priznalo pravo na privatno vlasništvo nad zemljištem, procedura u kojoj se zemljište može privatizovati nije bila uvedena u relevantno vrijeme, tj. u maju mjesecu 1992. godine. U svakom slučaju, nesporno je da se podnosioci predstavke nikada nisu

prijavili da postanu vlasnici zemljišta. Pošto, štaviše, prava koja su fizička lica stekla po starom zakonodavstvu nisu bila poništena donošenjem imovinskih zakona iz 1991/1992. godine, zakonska prava podnosilaca predstavke na kuće i zemljište u čijem su posjedu bili u vrijeme kada su pobjegli mora se cijeliti u odnosu na zakone SSR Azerbejdžan.

144. Po sovjetskom pravnom sistemu, građani su imali pravo da budu vlasnici stambenih kuća, ali nije bilo privatnog vlasništva nad zemljištem koje se umjesto toga smatralo državnom imovinom. Za SSR Azerbejdžan (uključujući Nagorno-Karabakh i okrug Lachin i ostale okolne teritorije koje su sada okupirane) ova pravila predviđena su Ustavom 1978. godine, kao i Zemljišnim zakonikom 1970 godine i Zakonikom o stanovanju iz 1983. godine. Član 10.3 Zakonika o stanovanju predviđao je vlasništvo nad kućama, a Zemljišni zakonik, naročito članovi 4, 25, 27 i 28, predviđali su pravila i postupke za opredjeljivanje zemljišta fizičkim licima na korišćenje. Zbog toga su kuće koje su podnosioci predstavke naseljavali u okrugu Lachin bile dio njihove lične imovine dok su zemljišne parcele na kojima su te kuće podignute bile u režimu "prava na korišćenje". Kako je već pomenuto (v. stav 138), pokretna imovina - stoka, tepisi, automobili - za koju su podnosioci predstavke tvrdili da su je posjedovali (na koju su prava takođe bila zaštićena zakonima SSR Azerbejdžana) vjerovatno je uništena tokom vojnog napada na Lachin ili u gdinama koje su uslijedile. Dalje je nejasno da li su njihove kuće uništene ili su i dalje dijelom ili u cjelini očuvane. Zbog toga je od ključnog značaja da se ispita značaj "prava na korišćenje".

145. "Pravo na korišćenje" bilo je jedino pravo na zemlju koje je moglo da stekne fizičko lice. Ovo pravo, koje daje Savjet narodnih poslanika, moglo je da se da za nekoliko različitih namjena, uključujući za ispašu i obradu i - ono što je najvažnije u kontekstu ovog predmeta - za podizanje kuće. Korisnici su imali obavezu da koriste zemljišne parcele isključivo za svrhe za koje su one bile dodijeljene. "Pravo na korišćenje" bilo je preneseno na neograničen period ili na ograničen period. Tako, ako je fizičko lice imalo neograničeno "pravo korišćenja" i koristilo zemljište u skladu sa preciziranom namjenom, moglo je to zemljište koristiti cijeli život. Štaviše, to je pravo moglo da se nasljeđuje.

Stoga nema sumnje da je "pravo korišćenja" na podnosiocima predstavke prenosilo jako i zaštićeno pravo koje je predstavljalo materijalni ekonomski interes. Iako nije bilo indikacija da su prava podnosilaca predstavke bila privremena, Sud konstatuje, da bi se dala potpuna slika, da je ovaj zaključak primjenjiv i na neograničeno i na privremeno "pravo na korišćenje". Uzevši u obzir autonomno značenje člana 1 Protokola br. 1, "pravo korišćenja" zemljišta predstavljalo je "imovinu" po toj odredbi. Ovaj se zaključak odnosi i na prava koja su imala fizička lica na stambene kuće i pokretnu imovinu.

146. U svojim zapažanjima predatim 11. jula 2012. godine tužena Vlada konstatovala je da bi prava podnosioca predstavke na zemljište navodno bila prekinuta po članu 32, dio 1(8) Zemljišnog zakonika iz 1992. godine, jer se oni nisu vratili na svoje zemljište od maja 1992. godine i tako nisu koristili to zemljište tokom dvije uzastopne godine. Vlada je dalje navela da, u svakom slučaju, zemljište jeste bilo dodijeljeno drugim fizičkim licima u skladu sa zakonima "NKR". Da bi potkrijepili ovu svoju drugu tvrdnju, oni su predali niz dokumenata iz zemljišnog registra "NKR" iz perioda između 2000. i 2001. godine.

U odnosu na prvu tvrdnju Vlade, Sud konstatuje da je prekidanje prava na zemljište po članu 32 iz Zemljišnog zakonika iz 1992. godine iziskivalo da Savjet narodnih poslanika donese odluku sa tim dejstvom i, štaviše, da bi se zemlja mogla oduzeti zato što nije korišćena, to nekorisćenje moralo je biti bez razloga. Teško da se može reći da je ovdje bilo riječi o tome da nije postojao dobar razlog za nekorisćenje zemljišta, s obzirom na vojno prisustvo na relevantnim teritorijama od 1992/93. godine. U ovim okolnostima, ova tvrdnja koja ne predstavlja više od špekulacija, mora se odbaciti. Što se tiče druge tvrdnje Vlade, nejasno je na koju se zemlju i koje posjednike odnose predati dokumenti iz zemljišnog registra. Štaviše, izgleda da je ova tvrdnja kontradiktorna konstataciji da "NKR" nije donio nijedan zakonski akt koji bi lišio podnosioca predstavke prava na mirno uživanje njihove imovine. U svakom slučaju, ovo pitanje već je ispitano u fazi ispitivanja prihvatljivosti kada se ispitivala nadležnost suda *ratione temporis* nakon slične tvrdnje tužene Vlade. Ova tvrdnja odbijena je na osnovu sljedećeg (v. stav 102 odluke o prihvatljivosti):

“U kasnoj fazi postupka, Vlada Jermenije uvela je tvrdnju da su vlastni "NKR" 1998. godine donijele zakon o privatizaciji i zemljišni zakonik kojim su ugašena zemljišna prava podnosioca predstavke i drugih lica koja su u bijegu napustila okupirane teritorije. Tekstovi ovih zakona nisu predati Sudu. U svakom slučaju, Sud konstatuje da "NKR" kao državu po međunarodnom pravu nije priznala nijedna država ili međunarodna organizacija. U tom kontekstu, zakoni na koje se Vlada poziva ne mogu da se smatraju zakonski važećima za svrhe Konvencije i ne može se smatrati da su podnosioci predstavke izgubili svoja navodna prava na predmetno zemljište zbog ovih zakona (v. *Loizidou* (meritum), citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 42-47).”

147. I da zaključimo, u vrijeme kada su napustili okrug Lachin, podnosioci predstavke imali su prava na zemljište i kuće koja su predstavljala "imovinu" u smislu člana 1 Protokola br. 1. Nema indikacija da su ta prava nakon toga ugašena - legitimno ili nekako drugačije - bilo prije ili nakon što je Jermenija ratifikovala Konvenciju. Njihova imovinska prava zato su još uvijek važeća. Pošto shodno tome podnosioci predstavke imaju postojeću imovinu, nema potrebe da se ispituje njihova tvrdnja da su imali "legitimno očekivanje" da postanu formalni vlasnici njihovog zemljišta nakon donošenja Zemljišnog zakonika 1992. godine.

148. Štaviše, ako se uzme u obzir navedeni zaključak da su podnosioci predstavke živjeli u okrugu Lachin sa njihovim porodicama u vrijeme njihovog bijega i zarađivali tamo za život, onda se takođe mora smatrati da su njihovo zemljište i kuće predstavljali njihov "dom" za svrhe člana 8 Konvencije.

149. Prigovor Vlade u odnosu na status podnosilaca predstavke kao oštećenih stoga se odbija.

IV. NADLEŽNOST REPUBLIKE JERMEIJE

A. Podnesci strana

1. Podnosioci predstavke

150. Podnosioci predstavke naveli su da je Republika Jermeija vršila djelotvornu kontrolu nad Nagorno-Karabakhom i okolnim teritorijama, naročito nad okrugom Lachin, i da su stoga pitanja na koja se u ovim predmetima podnosi pritužba ulazila u jurisdikciju Jermeije po članu 1 Konvencije. Druga mogućnost je da se takva nadležnost tretira kao izvedena iz autoriteta ili kontrole Jermeije nad predmetnim područjima preko subjekata koji u ime Jermeije tamo funkcionišu. Podnosioci predstavke naveli su da sudska praksa Suda o ovom pitanju jeste riješena i uputili, između ostalog, na slučajeve *Loizidou protiv Turske* (citirano ranije u tekstu ove presude), *Ilaşcu i drugi protiv Moldavije i Rusije* ([GC], br. 48787/99, ECHR 2004-VII) i *Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* ([GC], br. 55721/07, ECHR 2011). Što se tiče tereta dokazivanja, oni su naveli da test nije bio da nešto bude dokazano "van razumne sumnje"; umjesto toga u ovom predmetu radilo se o pretpostavci činjenice da je Jermeija imala jurisdikciju nad pomenutim teritorijama, pretpostavku koju tužena Vlada nije uspjela da pobije.

151. Podnosioci predstavke tvrdili su da je vojno učešće Jermeije u sukobu u Nagorno-Karabakhu bilo značajno i da su dokazi za to više nego jasni. Oni su naveli, između ostalog, da su jermenski vojnici na odsluženju vojnog roka služili taj vojni rok u Nagorno-Karabakhu. Prema pomenutom izvještaju HRW iz 1994. godine, jermenski vojnici na odsluženju obaveznog vojnog roka poslani su u Nagorno-Karabakh i okolne pokrajine Azerbejdžana, i vojne snage iz Jermeije učestvovala su u borbama u Azerbejdžanu. Podnosioci predstavke takođe su se pozvali na izjave raznih političkih lidera i posmatrača, u kojima se ukazuje na uključenost jermenske vojske, uključujući i pomenute izjave g. Roberta Kocharyana i g. Vazgen Manukyana (v. stav 62).

152. Podnosioci predstavke takođe su se pozvali na dokaze uključenosti jermenske vojske u vojne akcije zarobljavanja niza jermenskih vojnika od strane azerbejdžanskih jedinica i povećanu mobilizaciju u Jermeiji u

predmetno vrijeme. Dalje su tvrdili da se lica koja su služila obavezni vojni rok u jermenskoj vojsci i dalje šalju da služe vojsku u Nagorno-Karabakhu, da taj vojni rok daje pravo oficirima i vojnicima da dobijaju veće plate nego kada služe u Jermeniji i da vojnici koji služe obavezni vojni rok ne mogu da biraju gdje žele biti raspoređeni, u Jermeniji ili u Nagorno-Karabakhu. Kako bi potvrdili ove tvrdnje oni su, između ostalog, uputili na nekoliko sudskih i upravnih postupaka koji su bili pokrenuti u Stepanakertu protiv jermenskih vojnih lica i jermenskih lica koja su iskoristila prigovor javnosti.

153. Uz to što je rasporedila trupe da učestvuju u ovom sukobu, Jermenija je, prema riječima podnosioca predstavke pružala i materijalnu pomoć Nagorno-Karabakhu. Navodno je ta zemlja pružala čak 90% budžeta ove enklave u formi beskamatnih kredita. Ovi krediti predstavljali su finansijsku pomoć koja je doprinijela tome da Jermenija ima djelotvornu kontrolu nad Nagorno-Karabakhom i okolnim teritorijama. Što se tiče Hayastanskog sve-jermenskog fonda, podnosioci predstavke naveli su da taj fond ne može da se smatra odvojenim tijelom nezavisnim od Vlade Jermenije, jer je osnovan dekretom predsjednika i njegov statut je postavljao predsjednika Jermenije kao predsjednika Odbora povjerenica i jer je taj odbor inače uključivao nekoliko predstavnika najvišeg nivoa iz jermenske vlade, skupštine, ustavnog suda i centralne banke Jermenije. Nadalje, misija ovog fonda bila je da podrži održivi razvoj i u Jermeniji i u Nagorno-Karabakhu.

154. Štaviše, Republika Jermenija pružala je i dalje je nastavila da pruža političku podršku Nagorno-Karabakhu. Brojne ključne ličnosti u jermenskoj politici imale su bliske veze i nastavile da budu uključene u političku sferu u Nagorno-Karabakhu. Na primjer, u avgustu mjesecu 1993. godine jermenska Vlada postavila je g. Serzha Sargsyana, ministra odbrane Nagorno-Karabakha za ministra odbrane Jermenije, a 1998. godine g. Robert Kocharyan postao je predsjednik Jermenije, nakon što je prethodno bio premijer i predsjednik Nagorno-Karabakha. Isto tako, pošto "NKR" i dalje nije bila priznata od strane međunarodne zajednice, oslanjala se na Jermeniju kada joj je trebala politička podrška i kada je riječ o njenoj sposobnosti da uđe u odnose sa drugim državama.

155. Podnosioci predstavke dalje su naveli da su se u Nagorno-Karabakhu primjenjivali mnogi zakoni Jermenije i da je u upotrebi bila jermenska valuta dram. Štaviše, ljudima iz Nagorno-Karabakha izdavali su se jermenski pasoši radi putovanja u inostranstvo.

2. Tužena Vlada

156. Jermenska Vlada navela je da jurisdikcija Republike Jermenije nije obuhvatala teritoriju Nagorno-Karabakha i okolne teritorije; navodno Jermenija nije imala i nije mogla da ima djelotvornu kontrolu ili da vrši bilo kakva javna ovlašćenja na ovim teritorijama. Po njihovom mišljenju, djelotvorna kontrola implicirala je detaljno upravljanje ili kontrolu nad

konkretnim operacijama pravnog lica koje je pod nečijom kontrolom, sa kapacitetom da se one započnu i zaustave, kao i da im se odredi kurs. Ističući da je ekstra-teritorijalna jurisdikcija bila izuzetak od principa da država ima jurisdikciju nad svojom teritorijom, Vlada je navela da je teret dokazivanja da je postojala takva kontrola na podnosiocima predstavke, prema standardu koji je bio visok, te da oni nisu mogli ta ispune taj teret dokazivanja jer su dokazi pokazali da nije bilo uticaja Jermenije, a kamoli njihove kontrole nad "NKR". Vlada je bila mišljenja da predmet *Al-Skeini* (citirano ranije u tekstu ove presude) nije relevantan za okolnosti ovog predmeta jer se ta presuda oslanjala samo na "autoritet i kontrolu subjekata koji djeluju u ime države" što se nije odnosilo na činjenice ovog predmeta. Nadalje, uloga pružanja podrške koju je Jermenija igrala u vezi sa "NKR" bila je fundamentalno drugačija od toga što je niz turskih vojnika bio uključen u sjevernom Kipru ili od veličine ruskog vojnog arsenala koji je bio prisutan u Transdnjestriji (kako se navodi u presudi u predmetu *Loizidou i Ilaşcu i drugi*, citirano ranije u tekstu ove presude) i nije, ukoliko se uzme u obzir razumna definicija ovog pojma, predstavljala djelotvornu kontrolu.

157. Vlada je potvrdila da Jermenija nije učestvovala u vojnom sukobu o kojem je ovdje riječ. Napad na Lachin 17-18. maja 1992. godine - kao i zauzimanje Shusha/Shushi 9. maja - sprovele su odbrambene snage "NKR", a njih su u obimu od 90% činili ljudi iz Nagorno-Karabakha. Vojne akcije zapravo su bile usmjerene protiv interesa Vlade Republike Jermenije, koja je u to vrijeme pregovarala o sporazumu o prekidu vatre sa vođama Azerbejdžana; o čemu je sastanak održan 8-9 maja u Teheranu. Ipak, smatralo se da je zauzimanje ova dva grada od strane snaga "NKR" neophodno da bi se zaustavili azerbejdžanski ratni zločini i da bi se otvorio humanitarni koridor prema jermeniji.

158. Vlada je dalje navela da Jermenija nije učestvovala ni u jednoj kasnijoj vojnoj akciji. To je navodno pokazano po činjenici da se ni u jednom međunarodnom dokumentu ne pominje učešće jermenske vojske. Umjesto toga, u tim se dokumentima govorilo o "lokalnim jermenskim snagama", a vlasti Jermenije nisu usvojile nijedan zakonski akt niti program niti su preduzele bilo kakve druge zvanične korake da se uključe u njihova djelovanja. Umjesto toga, samo-odbranu su u cjelosti vodile snage odbrane "NKR", koje su osnovane početkom 1992. godine nakon donošenja Zakona o obaveznom vojnom roku u "NKR". A pomoć je stizala od jermenskog stanovništva u Nagorno-Karabakhu i okolnim teritorijama, te od dobrovoljaca jermenskog porijekla iz raznih zemalja. Jermenija je bila uključena u rat samo utoliko ukoliko je branila sebe od azerbejdžanskih napada na teritoriju unutar priznatih granica Jermenije. Međutim, pošto su Jermenija i "NKR" imali zajedničkog neprijatelja, njihove oružane snage saradivale su na razne načine.

159. Jermenija nije trenutno imala vojno prisustvo u Nagorno-Karabahu i okolnim teritorijama. Nikakav vojni odred, jedinica ili tijelo nisu tu bili

stacionirani. U okrugu Lachin nije bilo uopšte vojnih jedinica, pošto je Lachin bio na značajnoj udaljenosti od granice "NKR" sa Azerbejdžanom i zbog toga nije bilo vojne potrebe da se tamo drže jedinice. Nije se moglo isključiti da neki jermenski državljani možda jesu služili u odbrambenim snagama "NKR" pod ugovorom ili kao dobrovoljci. Takođe, prema sporazumu o vojnoj saradnji iz 1994. godine koji su potpisale Vlade Jermenije i "NKR", vojni obveznici iz Jermenije, na njihov zahtjev mogu da služe svoj vojni rok u "NKR" i obrnuto, te da učestvuju u vojnim vježbama koje se organizuju u "NKR" ili u Jermeniji. Pravni postupak koji uključuje jermenske vojnike na odsluženju vojnog roka u "NKR" imao je jednostavno obrazloženje: po sporazumu iz 1994. godine o krivičnim prijavama protiv jermenskih vojnih obveznika odlučuje jermensko tužilaštvo, a o svim takvim prijavama protiv karabaških vojnih obveznika odlučuju vlasti "NKR". Međutim, samo mali broj jermenskih dobrovoljaca je služio u Nagorno-Karabakhu gdje su, štaviše, bili pod direktnom komandom snaga odbrane "NKR".

160. Vlada je dalje navela da je "NKR", od svog formiranja, svoje političke, društvene i finansijske politike vodio samostalno. Jermenija nije davala ekonomsku pomoć "NKR" osim što je nekoliko godina davala "NKR" dugoročne zajmove za realizaciju konkretnih projekata, uključujući ponovnu izgradnju škola i drugih obrazovnih institucija i pružanje finansijske pomoći porodicama ubijenih vojnika. Takvu pomoć pružali su i drugim zemljama. Nadalje, *Hayastanski sve-jermenski fond* igrao je značajnu ulogu u razvoju "NKR". Njegova najznačajnija misija bila je da pruži finansijsku pomoć Jermeniji i "NKR", korišćenjem resursa koje je prikupila jermenska dijaspora. Iako su predstavnici Jermenije bili u Odboru povjerenika, većina članova odbora bili su iz jermenske dijaspore i "NKR". Agendu fonda nije određivala jermenska vlada; često su sami donatori odlučivali o tome kojim projektima će ići njihov novac. Jedina pomoć Vlade fondu bila je pružanje kancelarijskog prostora u zgradi Vlade u Jerevanu besplatno. Tako da to nije bio instrument kontrole, već nepolitička, dobrotvorna organizacija, koja je dala 111.000.000 američkih dolara "NKR" za izgradnju škola i bolnica, rekonstrukciju puteva i sela, pomoć kulturnim dešavanjima i subvencionisanje rada i obrazovanja siromašnih. Dalje resurse obezbijedili su drugi fondovi i međunarodne organizacije. Dobrotvorni prilozima i međunarodna ulaganja u "NKR" iznosila su godišnje od 20-30, odnosno 30-40 miliona američkih dolara.

161. Po mišljenju jermenske Vlade, "NKR" je bio suverena nezavisna država koja je imala sve karakteristike nezavisne države po međunarodnom pravu. Ona je imala kontrolu i nadležnost nad Nagorno-Karabakhom i teritorijama koje ga okružuju. Na ovim teritorijama su se primjenjivali samo zakoni i drugi pravni akti "NKR", i bilo je normalno da je "NKR" pozajmio ili usvojio neke zakone iz Jermenije. "NKR" je imao svoj sudski sistem koji je funkcionisao potpuno nezavisno. Politički izbori održani su u "NKR" i

činjenica da su neki podjedinci bili na visokim političkim funkcijama u "NKR" i Jermeniji nije bila ništa neobično u prvim danima nezavisnosti obje države. Politička podrška Jermenije bila je ograničena na učestvovanje u pregovorima za razrješenje koji su vođeni u okviru OEBS-ove Grupe iz Minska sa ciljem da se reguliše sukob u Nagorno-Karabakhu. Pasoši "NKR" izdati su njegovim građanima koji su imali politička prava i građanske obaveze na osnovu svog državljanstva. Jermenski pasoši izdati su samo nekim rezidentima Nagorno-Karabakha da bi oni mogli da putuju u u inostranstvo. Nekoliko valuta se koristilo u "NKR", a ne samo jermenski dram.

162. Vlada je takođe navela da su jedine činjenice koje su bile relevantne za ispitivanje pitanja jurisdikcije od strane Suda bile činjenice iz maja 1992. godine ("pitanje kauzacije") i one nakon aprila 2002. godine ("pitanje jurisdikcije)". Dokazi od 2002. godine pokazivali su da su Republika Jermenija i "NKR" bile prijateljske zemlje, i da su imale mnogo zajedničkog, kao i bliske ekonomske i socijalne veze, vojni savez i zajednički etnicitet. Jermenija je imala određeni uticaj jer je, povremeno, davala finansijsku i drugu pomoć "NKR". Takođe, kao dobar susjed i saveznik, Jermenija je pomogla da se sa njene strane održava humanitarni koridor u okrugu Lachin. Međutim, Republika Jermenija i "NKR" bile su dvije zasebne zemlje.

3. Vlada Azerbejdžana, treća strana - umješak

163. Vlada Azerbejdžana slaže se sa podnosiocima predstavke da je Republika Jermenija vršila djelotvornu kontrolu nad Nagorno-Karabakhom i okolnim teritorijama, uključujući i područje Lachina. Oni su se pozvali na izjave različitih međunarodnih i nevladinih organizacija i američkog *Stejt departmenta*, kao i više političkih lidera koji su tvrdili da su početkom 1990-ih godin, jermenske snage, boreći se rame uz rame sa separatističkim snagama Karabakha, okupirale Nagorno-Karabakh, kao i Lachin i druge okolne teritorije i da je Jermenija nastavila da okupira ove teritorije i imala vojnike koji su tu bili stacionirani. U vezi sa tim, oni su se pozvali na predmete suda *Harutyunyan protiv Jermenije* (br. 36549/03, ECHR 2007-III) i *Zalyan, Sargsyan i Serobyan protiv Jermenije* (citirano ranije u tekstu ove presude). "NKR" nije bio nezavisna država, kako je tvrdila tužena Vlada, već podređena lokalna uprava koja je preživljavala zbog vojne i druge podrške koju joj je pružala Jermenija. Navodno ne može da se zamisli da bi snage odbrane "NKR" postojale u bilo kakvoj priznatoj formi bez velike podrške Jermenije, izražene, na primjer, u oružju, opremi, obuci i, iznad svega, u stalnom pružanju visokog - ako ne i većinskog - procenta vojnika baziranih na okupiranim teritorijama.

164. Vlada Azerbejdžana takođe je navela da "NKR" ne bi mogla da opstane - politički, ekonomski ili vojno - bez značajne podrške koju im pruža Jermenija. Oni su istakli, između ostalog, bliske političke veze

između Nagorno-Karabakha i Republike Jermenije koje, štaviše, imaju jak lični element na najvišem nivou. Nadalje, ekonomska pomoć koju je pružala Jermenija bila je od suštinskog značaja za "NKR". Vlada je uputila na *Hayastanski sve-jermenski fond*, koji se navodno doživljavao kao organ Jermenske države u vezi sa pomoću koja se daje Nagorno-Karabakhu. Ovaj fond imao je značajan uticaj na "NKR", ne samo finansijski već i socijalno. Navodno je on sprovodio političku volju da se jača ekonomska zavisnost Nagorno-Karabakha od Jermenije i dalja integracija "NKR" u Jermeniju. Oni su takođe uputili na kredite jermenske države koji predstavljaju veliki dio budžeta "NKR". Štaviše, Vlada Azerbejdžana potvrdila je da su pojedinci koji imaju prebivalište u Nagorno-Karabakhu i okolnim teritorijama imali pasoše Republike Jermenije.

B. Ocjena Suda

165. Iako je jurisdikcija države prvenstveno teritorijalna, koncept jurisdikcije u smislu člana 1 Konvencije nije ograničen na nacionalnu teritoriju visoke strane ugovornice i odgovornost države može da postoji zbog činjenja ili nečinjenja njenih vlasti koja su dovela do posljedica van njene teritorije.

Član 1 Konvencije glasi:

"Visoke strane ugovornice garantuju svakome u svojoj nadležnosti prava i slobode određene u Dijelu I ove Konvencije."

1. Opšti principi o ekstra-teritorijalnoj jurisdikciji

166. Sud prepoznaje vršenje ekstra-teritorijalne jurisdikcije strane ugovornice, kada ta država, kroz djelotvornu kontrolu relevantne teritorije i njenih stanovnika u inostranstvu zbog vojne okupacije ili kroz saglasnost, poziv ili prećutnu saglasnost vlade te teritorije vrši sva ili neka od javnih ovlašćenja koja obično vrši ta vlada. Ovaj princip je izložen u nekoliko predmeta, uključujući i predmete *Ilaşcui drugi* (citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 311-319), *Al-Skeini i drugi* (citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 130-139) i *Catan i drugi protiv Moldavije i Rusije* ([GC], br. 43370/04, 8252/05 i 18454/06, stav 137, ECHR 2012 (izvodi)). Relevantni dijelovi ove posljednje presude citiraju se dalje u tekstu:

"103. Sud je utvrdio niz jasnih principa u svojoj sudskoj praksi po članu 1. Dakle, kako se predviđa ovim članom, uključivanje Strane ugovornice ograničeno je na "obezbjeđivanje" ("*reconnaitre*" u tekstu na francuskom jeziku) konkretno navedenih prava i sloboda lica u njihovoj "jurisdikciji" (v. *Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7. jul 1989. godine, stav 86, Serija A br. 161; *Banković i drugi protiv Belgije i drugih* [GC] (dec.), br. 52207/99, stav 66, ECHR 2001-XII). "Jurisdikcija" po članu 1 je kriterijum koji se ispunjava ako se pređe određeni prag. Vršnje jurisdikcije potreban je uslov da bi Strane ugovornice mogle da se smatraju odgovornima za činjenja ili nečinjenja koja im se mogu pripisati i koja vode do toga da se te vlasti optužuju za navodna kršenja prava i sloboda predviđena Konvencijom

(v. *Ilaşcu i drugi protiv Moldavije i Rusije* [GC], br. 48787/99, stav 311, ECHR 2004-VII; *Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], br. 55721/07, stav 130, 7. jul 2011. godine).

104. Jurisdikcijska nadležnost države po članu 1 prvenstveno je teritorijalna (v. *Soering*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 86; *Banković*, citirano ranije u tekstu ove presude, stavov 61 [i] 67; *Ilaşcu*, citirano ranije u tekstu ove presude, § 312; *Al-Skeini*, citirano ranije u tekstu ove presude § 131). Pretpostavlja se da se jurisdikcija vrši obično na cijeloj teritoriji države (*Ilaşcu*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 312; *Assanidze protiv Gruzije* [GC], br. 71503/01, stav 139, ECHR 2004-II). Nasuprot tome, radnje strana ugovornica koje su izvršene ili su proizvele posljedice van njihovih teritorija mogu da predstavljaju vršenje jurisdikcije u smislu člana 1 samo u izuzetnim slučajevima (*Banković*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 67; *Al-Skeini*, citirano ranije u tekstu ove presude stav 131).

105. Do danas, Sud je prepoznao niz izuzetnih okolnosti koje mogu da dovedu do vršenja jurisdikcije od strane strane ugovornice van njenih teritorijalnih granica. U svakom slučaju, pitanje da li postoje posebne okolnosti koje nalažu da se opravdaju nalazi Suda da je država vršila jurisdikciju ekstrateritorijalno moraju se utvrditi u odnosu na konkretne činjenice (*Al-Skeini*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 132).

106. Jedan izuzetak od principa da je jurisdikcija po članu 1 ograničena na vlastitu teritoriju države postoji kada, usljed zakonite ili nezakonite vojne akcije, Strana ugovornica vrši djelotvornu kontrolu nad područjem koje je van državne teritorije. Obaveza da se obezbijede, u takvom području, prava i slobode pohranjene u Konvenciji, izvodi se iz činjenice da takva kontrola postoji, bilo da se vrši direktno, preko oružanih snaga strane ugovornice, ili preko podređene lokalne uprave (*Loizidou protiv Turske* (prethodni prigovor), 23. mart 1995, stav 62, Serija A br. 310; *Kipar protiv Turske* [GC], br. 25781/94, stav 76, ECHR 2001-IV, *Banković*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 70; *Ilaşcu*, citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 314-316; *Loizidou* (meritum), citirano ranije u tekstu ove presude, stav 52; *Al-Skeini*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 138). Kada se utvrdi činjenica takve dominacije nad nekom teritorijom, nije potrebno utvrditi da li Strana ugovornica vrši detaljnu kontrolu nad politikama i radnjama podređene lokalne uprave. Činjenica da lokalna uprava opstaje zbog vojne i druge podrške Strane ugovornice povlači za sobom i odgovornost te strane ugovornice za njene politike i radnje. Država koja ima kontrolu ima dužnost po članu 1 da obezbijedi u području pod njenom kontrolom čitav spektar materijalnih prava predviđenih Konvencijom i dodatnim protokolima koje je ratifikovala. Ta je država odgovorna za povredu tih prava (*Kipar protiv Turske*, citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 76-77; *Al-Skeini*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 138).

107. Stvar je činjenica da li strana ugovornica vrši djelotvornu kontrolu nad područjem van svoje teritorije. U određivanju da li postoji djelotvorna kontrola, Sud će prvenstveno analizirati snagu vojnog prisustva države u samom području (v. *Loizidou* (meritum), citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 16 i 56; *Ilaşcu*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 387). Drugi pokazatelji mogu takođe biti relevantni, kao što je u kojoj mjeri vojna, ekonomska i politička podrška lokalnoj upravi koja joj je podređena omogućava uticaj i kontrolu nad regionom (v. *Ilaşcu*, citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 388-394; *Al-Skeini*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 139).

...

115. ... Kako sažetak sudske prakse Suda koja je gore izložena pokazuje, test za utvrđivanje postojanja "jurisdikcije" po članu 1 Konvencije nikada se ne izjednačava sa testom za utvrđivanje odgovornosti države za međunarodna nedjela po međunarodnom pravu."

2. *Primjena ovih principa na činjenice konkretnog predmeta*

167. Sud najprije smatra da situacija koja se odnosi na Nagorno-Karabakh i okolne teritorije nije situacija u kojoj država Jermenija vrši ovlašćenja i kontrolu nad fizičkim licima u inostranstvu, kako to tvrde podnosioci predstavke. Umjesto toga, pitanje koje treba utvrditi na osnovu činjenica predmeta jeste da li je Republika Jermenija vršila i da li nastavlja da vrši djelotvornu kontrolu nad pomenutim teritorijama i da li zbog toga može da se smatra odgovornom za navodne povrede. Kako je konstatovao Sud u predmetu *Catan i drugi* (citirano ranije u tekstu ove presude, stav 107), ova ocjena će prvenstveno zavisiti od vojne uključenosti, ali drugi indikatori kao što su ekonomska i politička podrška mogu takođe biti relevantni.

168. Iako su podnosioci predstavke živjeli u okrugu Lachin, pitanje jurisdikcije ne odnosi se isključivo na ovo područje. Zapravo, Lachin je jedan od dijelova pomenutih teritorija koji je smješten najdalje od Linije kontakta sa Azerbejdžanom. Okrug je zaštićen Nagorno-Karabakhom na istoku, okrugom Kelbajar kao i okruzima Gubadly i Jabrayil na sjeveru i jugu i Jermenijom na zapadu. Da bi se utvrdilo da li Jermenija ima jurisdikciju u ovom predmetu, potrebno je da se ocijeni da li ona vrši djelotvornu kontrolu nad Nagorno-Karabakhom i okolnim teritorijama.

169. Štaviše, iako odgovornost za navodnu povredu ne može da se pripíše Jermeniji na osnovu događaja koji su se desili prije 26. aprila 2002. godine, datuma kada je ona ratifikovala konvenciju, činjenice koje se odnose na ranije događaje mogu i dalje da se uzmu u obzir kao indikativne za kontinuiranu situaciju koja i dalje postoji nakon tog datuma.

(a) **Vojna uključenost**

170. Sukob u Nagorno-Karabakhu eskalirao je u rat u pravom smislu te riječi 1992. godine, ali je počeo već nekoliko godina prije toga sa pozivima na inkorporiranje Nagorno-Karabakha u Jermeniju koji su dolazili iz oba ova entiteta. Značajno je pomenuti da su 1. decembra, Vrhovni Sovjet SSR Jermenija i regionalni savjet Nagorno-Karabakha usvojili zajedničku rezoluciju o "ponovnom ujedinjenju" ova dva entiteta, te da je 1990. godine uspostavljen zajednički budžet. Jasno je da, od početka sukoba SSR Jermenija i Republika Jermenija snažno podržavaju zahtjeve da se Nagorno-Karabakh inkorporira u Jermeniju ili, alternativno, da bude nezavisan od Azerbejdžana.

171. Materijal koji je dostupan Sudu ne pruža - i ne može se ni očekivati da pruža - konkluzivne dokaze o sastavu oružanih snaga koje su okupirale i

obezbijedile kontrolu Nagorno-Karabakha i sedam okolnih okruga između izbijanja rata početkom 1992. godine i prekida vatre u maju 1994. godine. Na primjer, rezolucija Savjeta bezbjednosti UN donesena 1993. godine, iako izražava ozbiljne bojazni kada je riječ o tenziji između Jermenije i Azerbejdžana, govorila je o invaziji i okupaciju od strane "lokalnih jermenskih snaga" i podstakla Jermeniju da izvrši uticaj na "Jermene u regionu Nagorny-Karabakha" (v. stav 59 ove presude). Ipak, izvještaj organizacije *Human Rights Watch* (stav 60) potvrđuje uključenost oružanih snaga Republike Jermenije u tom trenutku u vremenu. I jermenski ministar odbrane 1992-93 godine, g. Vazgen Manukyan, priznao je ovakvo stanje (stav 62).

172. Štaviše, po mišljenju Suda, jedva da je zamislivo da je Nagorno-Karabakh - entitet sa populacijom od manje od 150.000 etničkih Jermenia - mogao, bez značajne vojne podrške Jermenije, da uspostavi snage odbrane početkom 1992. godine koje su protiv države Azerbejdžana sa otprilike sedam miliona ljudi, ne samo da uspostavi kontrolu nad bivšim NKAO, već i da, prije kraja 1993. godine, osvoji cijelokupnu teritoriju ili najznačajnije dijelove teritorije sedam okolnih okruga Azerbejdžana.

173. U svakom slučaju, vojno uključivanje Jermenije u Nagorno-Karabakh bilo je, u više aspekata, formalizovano u junu 1994. godine kroz "Sporazum o vojnoj saradnji između Vlade Republike Jermenije i Republike Nagorno-Karabakh" (v. stav 74 ove presude). Uz identifikovanje mnogih vojnih pitanja na kojima će zajedno raditi dva entiteta, ovaj sporazum predviđa da vojnici Jermenije i "NKR" koji služe obavezni vojni rok mogu da ja služe u drugom od ta dva entiteta.

174. Kasniji izvještaji i izjave potvrđuju učešće jermenskih snaga u ovom sukobu. Na primjer, iako nije vodio do bilo kakvog sporazuma između strana, "paket dogovor" i pristup "korak-po-korak" koji je razrađen u okviru OEBS-ove Grupe iz Minska 1997. godine navodi da je trebalo da se oružane snage Jermenije povuku u okvire granice Republike Jermenije (v. stav 61 ove presude). Slične zahtjeve postavila je i Generalna skupština UN u martu 2008. godine (stav 67) i Evropski parlament u aprilu 2012. godine (stav 70). U januaru 2005. godine Parlamentarna skupština Savjeta Evrope, konstatujući da su jermenske snage okupirale "značajne djelove teritorije Azerbejdžana", ponovo je potvrdila da nezavisnost i secesija teritorije ne može da se postigne kao posljedica "*de facto* anekacije te teritorije drugoj državi" (stav 64). U izvještaj ICG iz septembra 2005. godine zaključuje se, na osnovu izjava jermenskih vojnika i zvaničnika, da "postoji visok stepen integracije između snaga Jermenije i Nagorno-Karabakha" (stav 65). Indikacije činjenice da su jermenski vojnici služili u "NKR" takođe se mogu pronaći u slučajevima pred ovim Sudom i drugdje (stav 76 i 77).

177. Kako je Sud naveo u presudi u predmetu El-Masri protiv Bivše jugoslovenske republike Makedonije [GC], br. 39630/09, stav 163, ECHR

2012), on, u principu, veoma oprezno razmatra izjave koje daju ministri ili drugi vladini visoki zvaničnici, jer takve izjave često bivaju u korist vlade koju oni predstavljaju ili su predstavljali. Međutim, izjave visoko-rangiranih zvaničnika, čak i bivših ministara i zvaničnika koji su igrali centralnu ulogu u predmetnom sporu jesu od naročito velike vrijednosti u dokaznom smislu kada potvrđuju činjenice ili postupke koji prikazuju vlasti u nepovoljnom svjetlu. Tada one mogu da se tumače kao oblik priznanja (v. u ovom kontekstu *mutatis mutandis*, presudu Međunarodnog suda pravde u predmetu *Vojne i paravojne aktivnosti u i protiv Nikaragve (Nicaragva protiv Sjedinjenih Američkih Država)*, meritum, presuda, ICJ Izvještaji 1986, str. 14, stav 64).

175. Shodno tome, izuzetno je značajno konstatovati izjave predstavnika Republike Jermenije koje izgleda govore protiv zvaničnog stava da oružane snage Jermenije nisu bile raspoređene u "NKR" ili okolnim teritorijama. Izjava g. Manukyana, bivšeg ministra odbrane, već je pomenuta (v. stav 62 ove presude). Još je značajniji govor koji je održao sadašnji predsjednik Jermenije, g. Serzh Sargsyan, liderima Ministarstva odbrane u januaru 2013. godine, u kojem je objavio da je cilj jermenske vanjske politike bio da se dobije pravno priznanje pobjede koju je postigla "naša vojska" u ratu u Nagorno-Karabakhu (v. stav 72). Treba primijetiti takođe da je i Vlada Jermenije u ovom predmetu priznala, upućivanjem na sporazum o vojnoj saradnji iz 1994. godine, da vojska Jermenije i "NKR" sarađuju u odbrambenom savezu.

176. Iako g. Jirayr Sefilyan nije mogao da se smatra zvaničnim predstavnikom Republike Jermenije, pošto je bio istaknuta politička ličnost i bivši vojni komandant koji je služio tokom rata, Sud mora da uzme u obzir njegovu izjavu datu u jednom intervjuu 2008. godine: "Cijeli svijet zna da je vojska NKR dio oružanih snaga Jermenije (stav 68).

Za razliku od toga Sud konstatuje da je mišljenje Dr Bucur-Marcu (stav 73) poručila tužena Vlada i da zato mora da se uzme oprezno zbog takvih okolnosti.

177. Broj jermenskih vojnika koji su služili u "NKR" je sporan; tužena Vlada navela je da nije bilo više od 1.500 lica, dok se podnosioci predstavke pozivaju na cifre koje su dali IISS i ICG tokom 2002-2005 koji su naveli da je 8.000 ili 10.000 jermenskih trupa bilo raspoređeno u Nagorno-Karabakhu (v. stavove 63 i 65 ove presude). Sud ne treba da rješava ovo pitanje pošto, na osnovu brojnih izvještaja i izjava koje su predstavljene gore u tekstu, nalazi da je utvrđeno da je Republika Jermenija, kroz svoje vojno prisustvo i pružanje vojne opreme i ekspertize, bila značajno uključena u sukob u Nagorno-Karabakhu od ranih njegovih faza. Ova vojna podrška bila je - i nastavlja da bude - odlučujuća za osvajanje i kasniju kontrolu nad teritorijama o kojima je riječ, a dokazi, od kojih je među najvažnijima sporazum o vojnoj saradnji iz 1994. godine, uvjerljivo pokazuju da su oružane snage Jermenije i "NKR" izuzetno integrisane.

(b) Ostala podrška

178. Integracija ova dva entiteta dalje se vidi po tome što je niz političara preuzeo najviše funkcije u Jermeniji nakon što su prije toga imali slične pozicije u "NKR" (v. stav 78 ove presude). Ova generalna politička podrška data "NKR" od strane Jermenije takođe se vidi i iz ranije pomenutih izjava vezanih za vojnu uključenost Jermenije.

179. Vlada Jermenije tvrdila je da "NKR" ima svoje zakonodavstvo i svoje nezavisne političke i sudske organe. Međutim, njegova politička zavisnost od Jermenije očigledna je ne samo zbog pomenutih istaknutih političara koji su imali funkcije i u jednom i u drugom entitetu, već i zbog činjenice da rezidenti "NKR" dobijaju jermenske pasoše da bi mogli putovati u inostranstvo pošto "NKR" nije priznala nijedna država niti međunarodna organizacija (v. stav 83 ove presude). Što se tiče zakonodavstva i pravosuđa, postoje dalji dokazi integracije. Vlada Jermenije priznala je da je nekoliko zakona iz jermenskog zakonodavstva usvojeno u "NKR". Ono što je još važnije, činjenice iz sudskih predmeta Suda *Zalyan, Sargsyan i Serobyan protiv Jermenije* (stav 76) pokazuju ne samo pristustvo jermenskih trupa u Nagorno-Karabakhu, već i rad jermenskih službenika za sprovođenje zakona i vršenje jurisdikcije jermenskih sudova na toj teritoriji. Predmet g. Grigoryana (stav 77) sadrži slične pokazatelje.

180. I na kraju, značajna je finansijska podrška koju "NKR" daje Jermenima ili koja se daje preko Jermenije. ICG je izvijestio da je u budžetu "NKR" za 2005. godinu samo 26,7 % izdataka pokriveno lokalno naplaćenim prihodima. Jermenski "unutar-državni kredit" obezbijedio je "NKR" značajne iznose novca 2004 i 2005. godine. Ukupan iznos bio je 51.000.000 američkih dolara. Prema ICG, koji se poziva na zvanične izvore podataka, kredit je činio 67,3% budžeta "NKR" 2001. godine i 56,9% 2004. godine. Iako je ovaj kredit postojao od 1993. godine, 2005. godine nijedan njegov dio nije bio otplaćen (v. stavove 80 i 81 ove presude).

181. Dalju pomoć pruža *Hayastanski sve-jermenski fond* koji je, prema riječima Jermenske Vlade, opredijelio otprilike 111.000.000 američkih dolara projektima u "NKR" u periodu između 1995 i 2012. godine. Iako ovaj fond nije vladina institucija i njegovi resursi dolaze od donacija pojedinaca, treba pomenuti da je on osnovan predsjedničkim dekretom. Nadalje, predsjednik Jermenije je predsjednik Odbora povjerenika po službenoj dužnosti, a u odboru su, između ostalog, i nekoliko sadašnjih i bivših predsjednika i ministara Jermenije i "NKR", kao i drugi istaknuti zvaničnici Jermenije. Iako ovi članovi ne čine većinu, jasno je iz sastava odbora da zvanični predstavnici Jermenije - zajedno sa njihovim pandanom iz "NKR" - jesu u poziciji da u velikoj mjeri utiču na aktivnosti fonda.

182. Tačno je da značajna finansijska pomoć u "NKR" takođe dolazi iz drugih izvora, uključujući vladu SAD i direktne priloge od jermenske dijaspore. Ipak, gore pomenuti podaci pokazuju da "NKR" ne bi bio u mogućnosti da opstane ekonomski gledano bez značajne podrške Jermenije.

(c) Zaključak

183. Sve navedeno pokazuje da Republika Jermenija od samog početka sukoba u Nagorno-Karabakhu ima značajan i odlučujući uticaj na "NKR", da su ova dva entiteta visoko integrisana u gotovo svim važnim stvarima i da ta situacija opstaje do danas. Drugim riječima, "NKR" i njegova administracija opstaju zbog vojne, finansijske i ostale podrške koju im daje Jermenija koja, usljed toga, vrši djelotvornu kontrolu nad Nagorno-Karabakhom i okolnim teritorijama, uključujući i okrug Lachin. Pitanja koja su predmet pritužbi stoga jesu u nadležnosti Jermenije za potrebe člana 1 Konvencije.

184. Prigovor vlade koji se odnosi na jurisdikciju Republike Jermenije nad Nagorno-Karabakhom i okolnim teritorijama stoga se odbija.

V. NAVODNA POVREDA ČLANA 1 PROTOKOLA BR 1 UZ KONVENCIJU

185. Podnosioci predstavke žalili su se da gubitak kontrole nad njihovom imovinom, kao i svake mogućnosti da koriste, prodaju, zavještaju, stave pod hipoteku, uređuju i uživaju tu imovinu predstavlja kontinuirano kršenje člana 1 Protokola br. 1, koji glasi:

"Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primjenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu s opštim interesima ili da bi obezbjedila naplatu poreza ili drugih dažbina ili kazni."

A. Podnesci strana*1. Podnosioci predstavke*

186. Podnosioci predstavke naveli su da su njihova prava po članu 1 Protokola br.1 povrijeđena i da je to bio direktan rezultat vršenja upravljačkih ovlašćenja od strane Republike Jermenije. Oni su se plašili da je njihova imovina uništena ili poharana ubrzo nakon što su prisiljeni da pobjegnu iz okruga Lachin. Ipak, njihova se pritužba odnosila na zadiranje vezano za njihovu cjelokupnu imovinu, uključujući i zemljišta koja su ostala u Lachinu i koja su i dalje bila u njihovom vlasništvu ili su oni i dalje imali prava na njihovo korišćenje. Podnosioci predstavke žalili su se da je njima kontinuirano uskraćivan pristup njihovoj imovini, i da je to predstavljalo zadiranje koje je bilo daleko od zakonitog. Štaviše, kojagod da je bila svrha okupacije Lachina, potpuno isključivanje podnosilaca predstavke sa njihove imovine i moguće uništenje iste bez plaćanja nadoknade ne mogu da se

smatraju srazmjernima postizanju te svrhe. Podnosioci predstavke nisu vidjeli nikakve izgleda da će im biti dozvoljeno da se vrata na svoju imovinu niti bilo gdje drugdje na okupirane teritorije u doglednoj budućnosti.

2. Tužena Vlada

187. Jermenska Vlada tvrdila je da podnosioci predstavke nisu bili spriječeni da uđu u grad Lachin ili okolna sela; zapravo, oni nikada nisu pokušali da uđu na ove teritorije jer su navodno pobjegli i nisu se prijavili vlastima Jermenije ili "NKR" da bi im se prava zaštitila ili vratila. Kako je pomenuto ranije u vezi sa pitanjem da li su domaći pravni lijekovi bili iscrpljeni, stav Jermenije u OEBS-ovoj Grupi iz Minska za pregovore - da povratak raseljenih lica može da se razmatra samo nakon što se postigne sporazum oko konačnog rješenja pitanja statusa "NKR" - odnosio se na raseljena lica kao grupu i nije relevantan za fizička lica koja dobiju vizu za ulazak ukoliko imaju legitiman razlog da uđu u "NKR" ili Jermenuju. Putovanje u "NKR" nije bilo opasno, pošto je jedini otvoreni ulaz - drumska veza od Jerevana do Stepanakerta - smješten daleko od linije kontakta. Vlada je dalje potvrdila da je osvajanje Lachina - kao i Shushi/Shusha - bilo zakoniti čin samo-odbrane od ratnih zločina koje je počinio Azerbejdžan, naročito vojnih napada na Stepanakert. Bilo je neophodno napraviti "humanitarni koridor" prema Jermeniji, pošto je veliki broj ljudi u Nagorno-Karabakhu bio ubijen ili je bio u opasnosti da umre od gladi. Ističući da Republika Jermenija ne snosi nikakvu odgovornost za radnje koje su naveli podnosioci predstavke, Vlada je izjavila da nije bilo povrede člana 1 Protokola br. 1.

3. Vlada Azerbejdžana, treća strana - umješak

188. Vlada Azerbejdžana navela je da podnosioci predstavke nisu bili istjerani iz okupiranih teritorija o kojima je ovdje riječ nikakvim zakonitim činom već da su bili prisiljeni da pobjegnu zbog djelovanja jermenskih vojnih snaga. Njima se i dalje fizički sprečavao ulazak na te teritorije i uživanje njihove imovine, time što su jermenske trupe bile raspoređene, a i mine postavljene na liniju kontakta, a u isto vrijeme su se Jermenima nudili podsticaji da se nasele na toj teritoriji. Da je situacija bila takva dalje pokazuje i stav Jermenije o povratku u OEBS-ovoj pregovaračkoj Grupi iz Minska. Navodno se nivo i snaga jermenske podrške podređenoj lokalnoj administraciji nisu smanjili, već su se pojačali tokom godina. Vlada Azerbejdžana stoga tvrdi da je Republika Jermenija odgovorna za kontinuirano kršenje prava podnosilaca predstavke po članu 1 Protokola br. 1.

B. Ocjena Suda

189. Sud najprije upućuje na svoj nalaz (v. stav 149) da, iako je nesigurno da li kuće podnositelaca predstavke još uvijek stoje, oni svi imaju postojeća prava na njihove zemljišne parcele koje predstavljaju "imovinu" u smislu člana 1 Protokola br. 1. S obzirom da stvari na koje se podnosioci predstavke žale ulaze u jurisdikciju Republike Jermenije (v. stav 186), pitanje koje treba ispitati jeste da li je Jermenija odgovorna za povredu prava podnositelaca predstavke na imovinu.

190. Podnosioci predstavke bili su prisiljeni da napuste Lachin kada je taj okrug bio predmet vojnog napada u maju 1992. godine. Međutim, zadatak Suda nije da pomno prouči i analizira sam taj događaj, već da utvrdi da li je podnositelcima predstavke bio uskraćen pristup imovini nakon 26. aprila 2002. godine, datuma na koji je Jermenija ratifikovala Konvenciju , i da li su oni zbog toga trpili kontinuiranu povredu njihovih prava. Ranija dešavanja mogu ukazati na nastavak takve situacije.

191. Kako je pomenuto ranije u tekstu (v. stavove 119-121), nije utvrđeno postojanje djelotvornih pravnih lijekova ni u Republici Jermeniji ni u "NKR". Zbog toga podnosioci predstavke nisu imali pristup nikakvim pravnim sredstvima kojima bi mogli dobiti nadoknadu za gubitak imovine ili - što je još važnije u sadašnjem kontekstu - čime bi mogli dobiti fizički pristup mjestima gdje su živjeli i tako i imovini i domovima koje su ostavili za sobom. Kontinuirano uskraćivanje pristupa dalje se vidi iz tvrdnji tužene vlade, iako nedokazanih, da je imovina podnositelaca predstavke - i, navodno, imovina koja pripada drugim raseljenim licima - dodijeljena od strane uprave "NKR" drugim fizičkim licima koja su upisana u zemljišne registre.

192. Štaviše, dvadeset godina nakon sporazuma o prekidu vatre, lica raseljena tokom sukoba nisu u mogućnosti da se vrate u Nagorno-Karabakh i okolne teritorije. Sud konstatuje, u tom smislu, rezolucije koje je donijela Generalna skupština UN i Evropski parlament (v. stavove 67 i 69 ove presude). Po mišljenju Suda, nije realno, a kamoli moguće, da se u praksi Azerbejdžanci vrate na ove teritorije u okolnostima koje su dominirale tokom ovog perioda i koje obuhvataju kontinuirano prisustvo jermenskih trupa i trupa koje podržavaju Jermeni, kršenja prekida vatre na liniji kontakta, cjelokupnih neprijateljskih odnosa između Jermenije i Azerbejdžana i nepostojanja izgleda da je političko rješenje na vidiku.

193. Kao posljedica toga, došlo je do zadiranja u prava podnositelaca predstavki po članu 1 Protokola br. 1 u tome što je njima kontinuirano uskraćivan pristup njihovoj imovini i što su oni na taj način izgubili kontrolu nad njom i svaku mogućnost da je koriste i uživaju (v. *Loizidou protiv Turske*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 63). Ovo predstavlja zadiranje u mirno uživanje njihove imovine.

194. Jermenska Vlada navela je da je zauzimanje Lachina i stvaranje kopnene veze između Jermenije i Nagorno-Karabakha uključivalo zakoniti

akt samo-odbrane. Sud konstatuje tvrdnje da je okrug Lachin bio od vojno-strateškog značaja i da je postojala potreba da se u Nagorno-Karabakh dopremi hrana, lijekovi i druge zalihe. Međutim, bez obzira na to da li ove okolnosti mogu da predstavljaju opravdanje za zadiranje u prava pojedinaca rezidenata tog područja, osvajanje Lachina u maju 1992. godine nema nikakvog direktnog uticaja na pitanje koje se ovdje ispituje, a to je da li nemogućnost podnosilaca predstavke da se vrata i kontinuirano uskraćivanje pristupa njihovoj imovini koje je uslijedilo, može da se smatra opravdanim.

195. Sud takođe ne nalazi da pregovori u okviru OEBS-ove Grupe iz Minska koji su u toku, a odnose se na pitanja vezana za raseljena lica, pružaju zakonsko opravdanje za zadiranje u prava podnosilaca predstavki. Ti pregovori ne oslobađaju Vladu od preduzimanja drugih mjera, naročito kada pregovori traju bez rješenja tako dugo (v. *mutatis mutandis*, *Loizidou*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 64; *Kipar protiv Turske*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 188). U vezi sa tim, Sud upućuje na Rezoluciju 1708 (2010) o "Rješavanju imovinskih pitanja izbjeglica i raseljenih lica" Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope koja, pozivajući se na relevantne međunarodne standarde, poziva države članice da "jemče pravovremena i djelotvorna pravna sredstva za gubitak pristupa i prava na stanovanje, zemljište i imovinu izbjeglicama i interno-raseljenim licima, ne uzimajući u obzir pregovore koji se vode o rješenju oružanih sukoba ili statusu konkretne teritorije " (v. stav 98 ove presude).

196. Smjernice vezane za to koje je mjere tužena vlada mogla ili je trebalo da preduzme da bi zaštitila imovinska prava podnosilaca predstavke mogu se izvesti iz relevantnih međunarodnih standarda, naročito iz Principa Pinheiro UN-a (v. stav 96 ove presude) i pomenute Rezolucije Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope. U ovoj fazi, i u očekivanju sveobuhvatnog mirovnog sporazuma, izgleda naročito važno da se uspostavi mehanizam za imovinske zahtjeve, koji treba da bude lako dostupan i da pruži procedure koje će funkcionisati sa fleksibilnim standardima za izvođenje dokaza i omogućavati podnosiocima predstavki i drugima u njihovoj situaciji da im se povrate imovinska prava i da dobiju naknadu za gubitak uživanja imovine.

197. Sud je u potpunosti svjestan da je tužena vlada morala da pruži pomoć stotinama hiljada jermenskih izbjeglica i interno raseljenih lica. Međutim, iako potreba da se zbrine tako velika grupa ljudi iziskuje značajne resurse, zaštita te grupe ne izuzima Vladu od njenih obaveza prema drugoj grupi, naime građanima Azerbejdžana kao što su podnosioci predstavke koji su morali da pobjegnu tokom sukoba. U vezi sa tim, upućuje se na princip nediskriminacije predviđen u članu 3 pomenutih Pinheiro principa. I na kraju, Sud konstatuje da situacija o kojoj je ovdje riječ nije više vanredna situacija, već je ona nastavila da postoji tokom veoma dugog perioda.

198. Da zaključimo, što se tiče perioda koji je predmet detaljne analize, tj. od 26. aprila 2002. godine, nije navedena nikakva svrha koja bi mogla da

opravda situaciju da se podnosiocima predstavke uskraćuje pristup njihovoj imovini i da ne postoji nadoknada za to zadiranje. Zbog toga, Sud nalazi da je došlo do kršenja prava podnosioca predstavke po članu 1 Protokola br. 1 za koje je odgovorna Republika Jermenija i da se to kršenje nastavlja.

VI. NAVODNA POVREDA ČLANA 8 KONVENCIJE

199. Podnosioci predstavke tvrdili su da je to što oni nisu mogli da se vrate u okrug Lachin takođe uključivalo i kontinuiranu povredu njihovog prava na poštovanje doma i privatnog i porodičnog života. Oni su se pozvali na član 8 Konvencije, koji glasi

" 1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javne vlasti neće se miješati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, javne sigurnosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih."

A. Podnesci strana

1. Podnosioci predstavke

200. Osnov za pritužbu podnosioca predstavke bio je uglavnom isti kao i za pritužbu po članu 1 Protokola br. 1: oni su tvrdili da je kontinuirano odbijanje tužene vlade da im dozvoli da se vrate u okrug Lachin povreda i njihovih prava po članu 8. U tom smislu oni su se pozvali na predmet *Kipar protiv Turske* (citirano ranije u tekstu ove presude). Ističući razliku između njihovog predmeta i situacije u predmetu *Loizidou protiv Turske* (citirano ranije u tekstu ove presude), podnosioci predstavke istakli su da, za razliku od g-đe Loizidou, oni jesu svi živjeli mnogo godina u području Lachina i imali su ustanovljen dom i privatni i porodični život tamo. Naveli su da nije bilo opravdanja po članu 8 stav 2 za zadiranje u njihova prava.

2. Tužena Vlada

201. I podnesak jermenske vlade u ovom smislu u suštini odražava argumente koje su oni iznijeli vezano za član 1 Protokola br. 1. Uz to, oni su naveli da, pošto su kuće i druga imovina koja je bila u vlasništvu podnosioca predstavke navodno uništene 1992. godine, podnosioci nisu mogli da tvrde da su imali privatni ili porodični život ili dom u predmetnom području nakon tog datuma. Da bi potkrijepila svoje tvrdnje, Vlada je uporedila situaciju podnosioca predstavke sa situacijom u predmetu *Loizidou protiv Turske* (citirano ranije u tekstu ove presude) i pozvala se na nalaze Suda (stav 66 presude): "Time bi se silom proširilo značenje pojma "dom" u članu 8 da obuhvati imovinu na kojoj se planira gradnja kuće za

svrhe stanovanja. A taj termin se ne može tumačiti ni kao da obuhvata područje neke države gdje je neko odrastao i gdje porodica ima svoje korjene, ali gdje osoba više ne živi." U svakom slučaju, Vlada je tvrdila, da je navodno zadiranje u prava bilo u skladu sa zakonom i da je bilo neophodno u demokratskom društvu: pružanjem "humanitarnog koridora koji je povezo "NKR" sa spoljašnjim svijetom, kontrola nad okrugom Lachin služila je interesima nacionane bezbjednosti, javne sigurnosti i ekonomskog blagostanja zemlje.

3. Vlada Azerbejdžana, treća strana - umješać

202. Vlada Azerbejdžana podržala je stavove podnosioca predstavke

B. Ocjena Suda

203. Pojmovi "privatnog života" i "doma" po članu 8, jesu kao i "imovina" po članu 1 Protokola br. 1, atonomni koncepti; njihova zaštita ne zavisi od klasifikacije po domaćem pravu, već od činjeničnih okolnosti predmeta. Kako je navedeno ranije u tekstu ove presude (stavovi 137 i 150), svi podnosioci predstavke rođeni su u okrugu Lachin. Do trenutka kada su pobjegli u maju 1992. godine oni su živjeli i radili u okrugu Lachin veći dio svog života. Većina ih je bila u braku i imali su djecu u tom okrugu. Štaviše, zaradivali su za život u tom okrugu i njihovi preci su tu živjeli. Takođe su izgradili i posjedovali kuće u kojima su živjeli. Stoga je jasno da su podnosioci predstavki imali dugo vremena ustanovljene živote i domove u tom okrugu i da je njihova situacija drugačija od situacije g-đe Loizidou u predmetu *Loizidou protiv Turske* (citirano ranije u tekstu ove presude). Podnosioci predstavke nisu dobrovoljno izabrali prebivalište na nekom drugom mjestu već žive kao interno raseljena lica u Baku i u drugim mjestima iz nužde. U okolnostima ovog predmeta, ne može se smatrati da je njihovo prisilno raseljavanje i dobrovoljno odsustvo iz okruga Lachin prekinulo njihovu vezu sa ovim okrugom, bez obzira na dužinu vremena koje je prošlo od njihovog bijega.

204. Iz istih razloga koji su izloženo po članu 1 Protokola br. 1 Sud nalazi da to što je podnosiocima predstavke bio uskraćen pristup domu predstavlja neopravdano zadiranje u njihovo pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života kao i zadiranje u njihov dom.

205. Shodno tome, Sud zaključuje da je došlo do kršenja prava podnosioca predstavki po članu 8 Konvencije za koje je odgovorna Republika Jermenija i da se to kršenje nastavlja.

VII. NAVODNA POVREDA ČLANA 13 KONVENCIJE

206. Podnosioci predstavke tvrdili su da im nije bio na raspolaganju nijedan djelotvoran pravni lijek za njihove pritužbe. Oni su se pozvali na član 13 Konvencije, koji glasi

"Svako kome su povrijeđena prava i slobode predviđene ovom Konvencijom ima pravo na djelotvoran pravni lijek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu."

A. Podnesci strana

1. Podnosioci predstavke

207. Podnosioci predstavke naveli su da licima koja su raseljena sa okupiranih teritorija nije bio dostupan nijedan pravni lijek. Oni su naveli da bi, pošto nisu bili etnički Jermeni, bilo u potpunosti beskorisno da traže pravno sredstvo od vlasti Republike Jermenije ili "NKR". Po njihovom mišljenju, za njihove pritužbe nije bio dostupan nijedan pravni lijek ni u teoriji ni u praksi. Nepostojanje domaćih pravnih lijekova postalo je još očiglednije kada se uzme u obzir činjenica da pitanje prava na povratak interno raseljenih lica predstavlja jedno od najznačajnijih neslaganja između strana u mirovnom procesu koji je bio u toku, i shodno tome, kao takvo ostaje neriješeno.

2. Tužena Vlada

208. Jermenska Vlada tvrdila je da su podnosioci predstavke imali djelotvorne administrativne i sudske pravne lijekove na raspolaganju i u Republici Jermeniji i u "NKR", pri čijoj se upotrebi nije pravila razlika između raseljenih lica i lica u bilo kom drugom statusu. Što se tiče pravnih lijekova u "NKR", Vlada je uputila na zaključke Suda u predmetu *Kipar protiv Turske* (citirano ranije u tekstu ove presude, stav 98) i navela da pravni lijekovi međunarodno nepriznatih subjekata treba da budu iscrpljeni ukoliko se ne može dokazati da ne postoje ili da su nedjelotvorni. Vlada je dalje uputila na argumente i primjere predmeta predstavljenih u vezi sa pitanjem iscrpljivanja domaćih pravnih lijekova i navela da podnosioci predstavke nisu upotrijebili raspoložive pravne lijekove i nisu predali nijedan dokaz da ti pravni lijekovi nisu postojali ili da su bili nedjelotvorni.

3. Vlada Azerbejdžana, treća strana - umješak

209. Vlada Azerbejdžana u suštini se saglasila sa argumentima koje su naveli podnosioci predstavke. Uz to, pozivajući se na predmet *Doğan i drugi protiv Turske* (citirano ranije u tekstu ove presude, stav 106), oni su naveli da Jermenija ne samo da nije obezbijedila djelotvoran pravni lijek

već nije ni sprovela istragu lica odgovornih za odbijanje pristupa imovini i domu.

B. Ocjena Suda

210. Sud je već utvrdio povrede člana 1 Protokola br. 1 i člana 8 Konvencije u odnosu na kontinuirano uskraćivanje pristupa imovini i domovima podnosilaca predstavke. Njihove pritužbe su stoga bile "osnovane" u smislu člana 13 (v npr. *Doğan i drugi protiv Turske* (citirano ranije u tekstu ove presude, stav 163).

211. Ova pritužba sastoji se od istih ili sličnih elemenata kao što su oni o kojima se već raspravljalo u kontekstu prigovora koji se odnose na iscrpljivanje domaćih pravnih lijekova. Sud ponavlja svoj nalaz da smatra da tužena država nije ispunila obavezu tereta dokazivanja i da nije dokazala da su podnosioci predstavke na raspolaganju imali pravni lijek koji je mogao da pruži pravno zadovoljenje za njihove pritužbe po Konvenciji i da ponudi razumne izgleda za uspjeh (v. stav 120 ove presude). Iz istog razloga Sud nalazi da nije bilo djelotvornog pravnog lijeka za uskraćivanje pristupa imovini i domu podnosilaca predstavke u okrugu Lachin.

212. Shodno tome, Sud zaključuje da je došlo do kršenja prava podnosilaca predstavki po članu 13 Konvencije za koje je odgovorna Republika Jermenija i da se to kršenje nastavlja.

VII. NAVODNA POVREDA ČLANA 14 KONVENCIIJE

213. Podnosioci predstavke naveli su, u vezi sa izloženim pritužbama, da su bili predmet diskriminacije od strane tužene Vlade zbog svoje etničke i vjerske pripadnosti. Oni su se pozvali na član 14 Konvencije, koji glasi

"Uživanje prava i sloboda predviđenih ovom Konvencijom obezbjeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

A. Podnesci strana

1. Podnosioci predstavke

214. Podnosioci predstavke naveli su da, da su bili Jermeni i hrišćani, a ne azerbejdžanski Kudri i Muslimani, njih ne bi iz njihovih domova prisilno raselile snage koje je podržavala Jermenija. Oni su se pozvali na izvještaj g. Davida Atkinsona i rezoluciju Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope, prema kojoj su "vojno djelovanje, i rasprostranjena etnička neprijateljstva koja su mu prethodila, doveli do etničkog protjerivanja velikih razmjera i do stvaranja mono-etničkih područja koja podsjećaju na užasni koncept

etničkog čišćenja" (v. stav 64 ove presude). Alternativno, podnosioci predstavke naveli su da su bili predmet posredne diskriminacije od strane Republike Jermenije, pošto radnje koje su preduzele jermenske vojne snage i karabaške snage koje je pomagala jermenija jesu na neproporcionalan način uticale na azerbejdžanske Kurde koji su bili fizička lica koja su pripadala grupi koju je moguće identifikovati kao grupu.

2. Tužena Vlada

215. Jermenska Vlada navela je da, po članu 14 Konvencije, ne može da se pokrene nijedno pitanje, jer nije bilo povreda drugih članova koje su navodili podnosioci predstavke. U svakom slučaju, podnosioci predstavke nisu bili podvrgnuti diskriminatorskom ophođenju, jer su vojne akcije u Lachinu imale za cilj samo da se otvori "humanitarni koridor" između Jermenije i Nagorno-Karabakha i nisu bile usmjerene protiv rezidenata ovog okruga, koje god etničke ili vjerske pripadnosti oni bili. Štaviše, Kurdi nikada nisu bili podvrgnuti diskriminaciji u Republici Jermeniji ili "NKR" i stanovništvo od otprilike 1.500 Kurda koji žive u Jermeniji u ovom trenutku aktivno su učestvovali u društvenom i političkom životu i uživali su sva prava.

3. Vlada Azerbejdžana, treća strana - umještač

216. Vlada Azerbejdžana navela je da su vojna djelovanja u "NKR" i okolnim okruzima imala za cilj stvaranje jedno-etničkog područja. Oni su dalje naveli da se podnosiocima predstavke i drugim interno raseljenim licima iz Azerbejdžana i dalje se sprečava povratak u njihove kuće i na njihovu imovinu dok se Jermenima nude različiti podsticaji (uključujući besplatni stambeni prostor, novac, stoka i poreske olakšice) da bi se naselili na ovoj teritoriji, naročito u Lachinu. Umještač je takođe naveo da se azerbejdžanski Kurdi razlikuju od Kurda koji žive u Jermeniji po tome što su azerbejdžanski Kurdi muslimani, dok Kurdi koji žive u Jermeniji ispovjedaju *Yazidi* vjeru.

B. Ocjena Suda

217. Nalazi Suda da je došlo do povrede člana 1 Protokola br. 1 i člana 8 i 13 Konvencije u ovom predmetu odnose se na opštu situaciju koja obuhvata bijeg praktično svih građana Azerbejdžana, a pretpostavlja se da su svi Muslimani, iz Nagorno-Karabakha i okolnih teritorija i njihovu nemogućnost da se vrata na te teritorije. Pritužba podnosilaca predstavki po članu 14 Konvencije zato je neraskidivo vezana za druge pritužbe. Zbog toga, s obzirom na to da su utvrđene povrede po drugim odredbama, Sud smatra da nema zasebnog pitanja po članu 14 (v. npr. *Kipar v. Turske*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 199; *Xenides-Arestis protiv Turske*,

br. 46347/99, stav 36, 22. decembar 2005. godine; *Catan i drugi*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 160).

IX. PRIMJENA ČLANA 41 KONVENCIIJE

218 Član 41 Konvencije glasi:

"Kada Sud utvrdi povredu Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo djelimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj strani."

219. Podnosioci predstavke tražili su materijalnu naknadu štete u pojedinačnim iznosima od 808.950 do 2.093.050 azerbajdžanskih (novih) manata (AZN), što ukupno za sve podnosiocce predstavke iznosi 8.386.600 AZN. Taj iznos odgovara iznosu od otprilike 7.900.000 eura (EUR). Uz to, svaki od njih tražio je po 50.000 EUR na ime naknade nematerijalne štete. I konačno, pravni troškovi i izdaci, od 6. oktobra 2013. godine, došli su do iznosa od 41.703,37 funti sterlinga (GBP). Na javnoj raspravi u Sudu dana 22. januara 2014. godine, predstavnici podnosilaca predstavke tražili su, međutim, da se imenuje ekspert da bi dao mišljenje o ocjeni štete koju su pretrpjeli podnosioci predstavke.

220. Tužena Vlada usprotivila se svim zahtjevima podnosilaca predstavke.

221. Nakon što je uzeo u obzir izuzetnu prirodu ovog predmeta, Sud je našao da pitanje primjene člana 41 nije spremno za odlučivanje. Shodno tome treba ga zadržati i odrediti dalju proceduru.

IZ NAVEDENIH RAZLOGA, SUD

1. *Odbija*, sa 14 glasova naprema 3, prethodni progovor tužene Vlade da domaći pravni lijekovi nisu bili iscrpljeni;
2. *Odbija*, sa 15 glasova naprema 2, prethodni progovor tužene Vlade koji se odnosi na to da li podnosioci predstavke imaju status oštećenih;
2. *Smatra*, sa 14 glasova naprema 3, da stvari na koje se predstavka odnosi ulaze u jurisdikciju Republike Jermenije i *odbija* prethodni pregovor tužene Vlade koji se odnosi na jurisdikciju;
4. *Smatra*, sa 15 glasova naprema 2, da je došlo do kontinuirane povrede člana 1 Protokola br. 1 Konvencije;
5. *Smatra*, sa 15 glasova naprema 2, da je došlo do kontinuirane povrede člana 8 Konvencije;

6. *Smatra*, sa 14 glasova naprema 3, da je došlo do kontinuirane povrede člana 13 Konvencije;
7. *Smatra*, sa 16 glasova naprema 1, da nije pokrenuto nijedno zasebno pitanje po članu 14 Konvencije;
8. *Smatra*, sa 15 glasova naprema 2, da pitanje primjene člana 41 nije spremno za odlučivanje; i zbog toga
 - (a) *zadržava* pomenuto pitanje;
 - (b) *poziva* jermensku Vladu i podnosiocce predstavki da; u roku od dvanaest mjeseci od datuma obavještanja o ovoj presudi; predaju svoja pisana zapažanja o ovoj stvari i, naročito, da obavijeste Sud o svakom sporazumu koji postignu;
 - (c) *zadržava* dalji postupak i *delegira* Predsjedniku Suda ovlašćenje da utvrdi isti ukoliko je potrebno.

Presuda je sačinjena na engleskom i francuskom jeziku i izrečena na javnoj raspravi u Zgradi ljudskih prava u Strazburu dana 16. juna 2015. godine.

Michael O'Boyle
Zamjenik sekretara

Dean Spielmann
Predsjednik

U skladu sa članom 45 stav 2 Konvencije i pravilom 74 stav 2 Poslovnika Suda, prilog ovoj presudi čine sljedeća zasebna mišljenja:

- (a) saglasno mišljenje sudije Motoc;
- (b) dijelom saglasno, dijelom izdvojeno mišljenje sudije Ziemele;
- (c) dijelom izdvojeno mišljenje sudije Hajiyev;
- (d) izdvojeno mišljenje sudije Gyulumyan;
- (e) izdvojeno mišljenje sudije Pinto de Albuquerque;

D.S.
M.O'B.

“Zasebna mišljenja nisu prevedena, ali se nalaze u zvaničnim verzijama presude na engleskom i/ili francuskom jeziku koje se mogu pronaći u bazi sudske prakse Suda HUDOC.”

© Savjet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2015. godina.

Zvanični jezici Evropskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prevod urađen je uz pomoć Fonda za ljudska prava Savjeta Evrope

(www.coe.int/humanrightstrustfund). On nije obavezujući za Sud i Sud ne preuzima odgovornost za njegov kvalitet. Prevod se može preuzeti sa baze podataka o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili sa bilo koje druge baze podataka kojoj ga je Sud dostavio. Prevod se može reprodukovati za nekomercijalne svrhe pod uslovom da se navede puni naziv predmeta, sa gore navedenom izjavom o autorskim pravima i pominjanjem Fonda za ljudska prava. Ukoliko je namjera da se bilo koji dio ovog prevoda upotrijebi za komercijalne svrhe, molimo vas da se obratite na adresu publishing@echr.coe.int

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2015

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2015

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.

